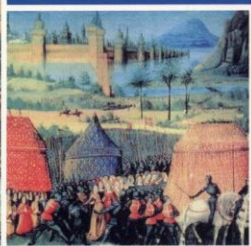
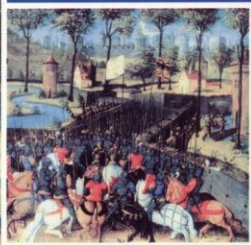
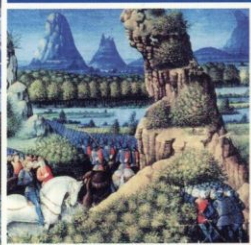

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

APRILIE 2000

magazin istoric

Anul XXXIV – serie nouă – nr. 4 (397)

aprilie 2000

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>

e-mail: mistoric@itcnet.ro

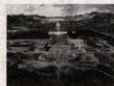
1-4 La chemarea papei Urban II (coperta 4, miniatură din anul 1350), creștinii au pornit să elibereze Locurile Sfinte, pământul unde se născuse Iisus Christos. Pentru cei rămași acasă, Locurile Sfinte nu puteau să arate cu mult diferit de ceea ce vedeau în fiecare zi. Astfel, orașul Ierusalim (coperta 1, stânga) pare un oraș de oriunde din Europa Occidentală, doar moscheea al Aksa și personajul cu turban sugerând Orientul, în această miniatură din 1450. În drumul către Ierusalim, unde își vor stabili tabăra înainte de a-l lua cu asalt (dreapta, sus), cruciații au trecut Bosforul, au făcut tabără la Damasc și la Antiohia (dreapta, jos; miniatură din 1490)

2 În inima Capitalei, lângă Grădina Botanică, se înalță Palatul Cotroceni. Aripa Veche a acestuia adăpostește Muzeul Național Cotroceni. Sălile păstrează amintirea unor momente importante (unele de glorie, altele de tragedie națională). Am ales, pentru a vă îndemna să îi treceți pragul, pe lângă o vedere exterioară, și o imagine a dormitorului reginei Maria

3 Tot așa trebuie să fi arătat alaiul regelui Ludovic XV în ziua de 5 ianuarie 1757, când s-a îndreptat către Palatul Versailles. Privind distrat pe geamul caleștii, regele nu se gândea, desigur, că avea să fie victima unui atentat chiar în acea seară

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
DINU C. GIURESCU,
membru corespondent
al Academiei Române

Redactor-șef:

Dorin Matei

Secretar general de redacție:

Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,

Manuel Stănescu,

Marian Ștefan

Secretar de redacție

și macheta artistică:

Theodor Lianos

Director economic:

Doina Pascu

Corectura:

Georgeta Apreotesei,

Constanța Avram

Secretariat:

Floarea Dragne,

Tudora Petre

Diffuzare:

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,

Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărcineanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. - „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

aprilie

2000

4 Dictatura gălăgioșilor asupra cetății

I. GHICA

PRINTRE
FALDURILE
CORTINEI DE FIER

5 Despărțirea de teamă

Un an din istoria orașului
Leipzig: 1989

B. LINDNER,
U. SCHWABE

10 Înțelepciunea celui care iartă

Necunoscute ale procesului Maniu

GH. CEAUȘESCU

13 Leka noști, libertate!

Intrarea Bulgariei în
sfera de influență a
Moscovei

V. ȘANDRU

18 Acum, cu 50% mai comuniști!

Verificările de partid din
anii 1948-1950

I. LĂCUSTĂ

22 Pierdut documente strict secrete. Aștept provincia

Dezvăluirile fostului
colonel KGB Vasili
Mitrohin

D. MATEI

26 Figuri de Pantheon personal

N.M. NICOLAE

30 Sub privirea lui Anonymus

Budapesta, decembrie
1999: dezbatere despre
manualele de istorie

C. MATEI

32 In memoriam Nicolae Minei

33 Omul cel mai calomniat

Niccolò Machiavelli

AL. BALACI

1001-2000

39 Pentru a Crucii biruință

Secolul XII

V. IONESCU

45 Dintr-o simplă zgârietură, ditamai tevatură

Cel dintâi asasinat politic
mediatizat

T. STĂNESCU-
STANCIU

AȘA CUM AM FOST

50 Lungul drum al
României către Franța
*Relațiile diplomatice
într-un secol*

A. DAVIER

57 Grăiesc bătrâne
ziduri

*Palatul Cotroceni în anii
primului război mondial*
Ș. RĂDULESCU-
ZONER

63 Anii nebuni

*Amințirile lui Viorel V.
Tîlea*

68 Discurs despre
tradiție

D. GHYKA

71 Lavina orgoliilor

*Cum se schimbau guver-
nele în perioada in-
terbelică*

I. SCURTU

77 Înțeleptul neîn-
teles

Confucius

A.E. BUDURA

82 Corupția a împli-
nit 4 000 ani

M. STĂNESCU

REVERBERAȚII,
INTERFERENȚE,
ECOURI

83 Din nou despre
Oleg Kalughin

85 Model rusesc, in-
fluență franceză, sobri-
etate prusacă

*Uniforma militară româ-
nească în secolul trecut*

A.-S. IONESCU

RUBRICI

49 Pentru biblioteca
dumneavoastră

56 Eveniment

*Două secole în câteva
rânduri*

M. TEJCHMAN

90 În București,
acum 50 ani

I. LĂCUSTĂ

12; 94; 95

*Blitz... Concurs; Rebus;
Dialog*

COMUNIUNEA DE IDEI POLITICE

ION GHICA

Peste douăzeci, cincizeci, o sută de ani, poate că s-or găsi publiciști și istorici cari să arate generațiilor viitoare în ce parte a fost mai multă și mai adevărată iubire de țară și să le indice drumul cel adevărat ce trebuie să urmeze; până atunci însă meritul și gloria vor fi partea zbierătorilor și dibacilor și primejdia este mare.

Patrioții înfocați nu așteaptă judecata istoriei; tari de sprijinul ce găsesc în opinia publică cea amestecată și răstăcită și în partizanii ce-și fac prin fel de fel de mijloace, își apropiază toate faptele cele mari și frumoase ale națiunii, se proclamă oameni mari, își pun lauri pe frunte și cer să fie adorați...

Dorința ce are fiecare de a face să se crează despre sine că el și numai el a făcut tot ce este bine, tot ce este mare, trage după dânsa necesitatea de a defăima pe ceilalți, de a înnegri în ochii națiunii tot ce nu este el și a se pune ca singurul capabil, curat și bun. De-aici s-a născut școala calomniei și a injuriei, care a adus zădăria, ura și dezbinarea, o școală a cărei adepți, pentru a populariza neadevrul și eroarea nu-și cruță nici un sacrificiu, espresionile cele mai batjocoritoare curg ca din izvor...

Starea noastră morală e de îngrijit, dar eu încă tot cred că mai sunt oameni cari cugetă și cari nu sunt molipsiți de suflarea ciuמוasă a corupțiunii și a invidiei; că ei vor ajunge cu timpul la o comuniune de

idei politice bazate pe principii adevărat salutare; am credința că românii nu pot întârzia de a se grupa unul câte unul în jurul principiilor libertății și ale constituționalismului sincer aplicate, cred în triumful luminii și adevărului.

Vine o zi când simțul moral se revoltă văzând capacitatea, știința și probitatea insultate, principiile moralei și justiției nesocotite și călcate în picioare; vine o zi când se indignează văzând pe guvern că face din administrație și din justiție un instrument al patimilor și al luptelor politice, pe favoriții miniștrilor impunând încrederea în guvern cu reteveul, aci în numele libertății și al democrației, aci în numele autorității și al bunei ordine...

Într-o societate bine echilibrată, deosebitele ramuri ale trebuințelor naționale trebuie să meargă mână în mână, trebuie ca nici politica să nu fie sacrificată comerțului și industriei, nici literatura și artele să nu fie sacrificate ambițiunii politice și vitejiei.

A sacrifica toate interesele politice și vitejiei nu poate fi, nici măcar în condițiunile cele mai norocite, decât un succes trecător de care, peste câțiva ani, de-abia mai aduce aminte o inscripțiune săpată în piatră.

(*Liberalii de altădată*; scrisoare către V. Alecsandri, Ghergani, noiembrie 1880; fragmente.)

ÎN 1989, TOTUL A ÎNCEPUT LA LEIPZIG

Dr. BERND LINDNER, UWE SCHWABE

Am prezentat cititorilor noștri, într-o suită de articole, atât momentele instaurării comunismului în țările est-europene și în China, cât și o privire de ansamblu asupra prăbușirii comunismului (Magazin istoric, nr. 5, 6/1998; 3-5, 9, 10/1999; 1-6/1994). Revenim acum asupra acestui din urmă moment cu un articol despre evenimentele petrecute la Leipzig, în 1989, ce au premers și condus la căderea regimului Honecker și la prăbușirea Zidului Berlinului.

În toamna anului trecut, Goethe – Institut București și Fundația Culturală

populare din fosta R.D.G., care au condus la prăbușirea regimului comunist.

Le-am solicitat atunci un articol special pentru cititorii revistei Magazin istoric. Ni l-au trimis, însoțit de fotografii realizate în acele zile fierbinți.

Să mai zăbovim puțin pentru a-i prezenta pe cei doi autori.

Dr. Bernd Lindner s-a născut la Wittenberg, în 1952. A studiat literatura și sociologia (este doctor în sociologia culturii) la Universitatea Humboldt din Berlin. Din 1991 este colaborator științific la Institutul

Manifestația din 4 septembrie 1989, la Leipzig

Română au organizat seminarul Mișcarea populară din toamna 1989 în R.D.G. Din partea germană au participat dr. Bernd Lindner și Uwe Schwabe. Cei doi conferențieri și-au însoțit expunerile de numeroase materiale ilustrative – fotografii, diapozitive, casete video – reușind să creeze o imagine cuprinzătoare a manifestărilor

În amintirea victimelor Stasi (fotografii din colecția Casei Istoriei Republicii Federale Germane) Forumul pentru Istorie Contemporană Leipzig

de cercetare a problemelor de tineret din München. Este și conferențiar la Institutul de sociologie din Karlsruhe și colaborator științific la Forumul de istorie contemporană Leipzig din cadrul Casei Istoriei Republicii Federale Germania.

Uwe Schwabe s-a născut în 1962. Are o formație tehnică. În 1985 a participat la înființarea organizației „Initiativgruppe

Leben“ (Grupul de inițiativă Viața), care a organizat manifestări având ca temă solidaritatea umană, pacea, situația din România. În 1989, a fost reținut și cercetat pentru inițiativa de a organiza o demonstrație. Din 1991 a devenit șeful Arhivei Mișcării Populare Leipzig, iar din 1996 este referent la Fundația Casa Istoriei – Forumul pentru Istorie Contemporană Leipzig.

Januarie 1989 – apar manifestele Istoria Leipzigului e bogată în evenimente istorice. Dar rareori s-au întâmpnat într-un singur an atâtea strâns legate între ele, ca în 1989. Începute în ianuarie – și trecute inițial aproape neobservate de marele public – ele au sporit în intensitate până în toamna lui 1989, pentru a culmina cu manifestările din 4 septembrie și din zilele următoare.

Evident, meritul pentru cele întâmplate în toamna 1989 în fosta Republică Democrată Germană nu revine exclusiv orașului Leipzig. Aproape simultan începuseră demonstrații și în multe alte locuri din estul Germaniei. Cu toate acestea, el este socotit acum unanim drept „leagănul schimbării“, orașul revoluției pașnice din 1989.

Leipzig era predestinat acestui rol, datorită unui complex de împrejurări. Aici se concentraseră problemele crizei economice și morale a R.D.G. la 40 de ani de la întemeierea acesteia: regresul industriei, decăderea infrastructurii, un amenințător colaps al mediului ambiant. De două ori pe an, autoritățile organizau

un târg cu participare internațională, folosit de propaganda comunistă pentru a masca adevărata stare de lucruri. Un element favorizant al declanșării evenimentelor din toamna anului 1989 a fost și faptul că mișcarea pentru drepturi civile (relativ slabă la Leipzig) a fost „ferită“ de arestări și expulzări, întrucât atenția organelor de securitate era concentrată în special, asupra pregătirilor ce se făceau la Berlin pentru aniversarea jubileului R.D.G. Și, după cât se pare, organele centrale ale partidului și ale Stasi (Securității Statului) se încredeau în asigurările autorităților locale că „țineau situația sub control“. Iar când la începutul lui septembrie a survenit în oraș escaladarea evenimentelor, procesul schimbărilor sociale din R.D.G. n-a mai putut fi oprit.

Dar iată succesiunea acțiunilor.

În dimineața zilei de 12 ianuarie 1989, mii de cetățeni ai Leipzig-ului au găsit în cutiile lor poștale manifestul unei „inițiative pentru înnoirea democratică a societății noastre“. El îi chema ca, trei zile mai târziu, cu ocazia împlinirii a 70

de ani de la asasinarea Rosei Luxemburg și a lui Karl Liebknecht, să se adune în fața vechii primării spre a demonstra pentru democratizarea R.D.G. Prin protestul lor comun, ei trebuia să ceară dreptul la libera exprimare a opiniilor și la libertatea presei și întru-nirilor. Și, ceea ce cu un an înainte eșuase la Berlin, s-a realizat la Leipzig. O coloană de circa 500 de demonstrații a marșăluit prin Orașul vechi până la Ring, înainte de a fi împrăștiată de poliție. Prin acțiunea de difuzare a manifestelor, mișcarea pentru drepturi cetățenești din Leipzig izbutise astfel (pentru prima oară) să mobilizeze oameni care până atunci se menținuseră în rezervă. Au urmat alte evenimente ce au scos din amorteală Leipzig-ul.

Demonstrația cu ocazia Târgului de primăvară a cetățenilor doriți să emigreze – 13 martie 1989 După rugăciunea din ziua de luni de la Nikolaikirche – o importantă „instituție“ ce data din 1982 și îngăduia libera exprimare a opiniilor în sistemul aproape fără fisuri al controlului opiniilor din R.D.G., iar în

lunile anterioare devenise un tot mai predilect loc de refugiu pentru cetățenii ce făcuseră cereri de plecare în Republica Federală – circa 300 dintre participanți s-au îndreptat spre Marktplatz. Întrucât în oraș se aflau atunci mulți ziariști străini, organele de securitate n-au cutezat să intervină împo-

Berlin, 4 noiembrie 1989

Demonstrația din 23 octombrie 1989

triva demonstranților. Prezența reprezentanților presei străine a constituit, de altfel, și un multiplicator al acestui eveniment (care, altminteri, ar fi rămas necunoscut multor locuitori ai Leipzig-ului) și deci, o modalitate de a crea un curent de opinie publică de care, de atunci încolo, mișcarea civică s-a slujit tot mai ofensiv. Pentru cei ce visau să părăsească R.D.G. marșul de protest s-a soldat cu un succes. Încă înaintea alegerilor comunale, de la începutul lunii mai, circa 4 000 dintre ei au putut pleca nestingheriți.

**Frauda electorală do-
bedită a Partidului So-
cialist Unit de la 7 mai
1989** Pentru ziua de 7 mai 1989 au fost prevăzute în R.D.G. alegeri comunale. Aparatul propagandistic a funcționat, ca de obicei, din plin: „R.D.G. – patria mea” și „Candidaților Frontului Național întreaga răspundere și încrederea noastră” se putea citi pe afișele lipite pretutindeni. Numai că de astă dată cetățenii n-au mai rămas pasivi și multe „adu-nări populare” menite să pregătească alegerile s-au transformat în dezbatere

asupra situației din țară. Iar în seara zilei când au avut loc alegerile grupuri de cetățeni s-au prezentat la locurile de vot pentru ca, uzând de dreptul conferit de lege de a participa la numără-toarea voturilor, să verifice cifrele oficiale ale rezultatelor scrutinului. În felul acesta, în Leipzig au fost controlate mai bine de 100 de localuri de vot. Grupuri de cetățeni au procedat la confruntarea „numărătorilor ulterioare” și și-au format o imagine asupra desfășurării operațiilor de votare. Rezultatul a fost concludent. În aproape

toate cazurile au putut fi constatate falsuri. Diferențele față de cifrele oficiale mergeau până la 10%.

Primele proteste au avut loc chiar în seara alegerilor. 1 000 de locuitori au răspuns chemării unui manifest ilegal de a se aduna în Marktplatz la o „exprimare alternativă a preferințelor poporului“. În piață a fost instalată o urnă în care, ca semn de dezaprobare a practicilor electorale în vigoare, cetățenii au putut introduce câte o filă albă. 72 de demonstranți au fost „culeși“ de forțele de securitate. Dar cetățenii care luaseră parte la numărarea voturilor n-au putut fi intimidați. Au inundat cu un puhoi de întrebări redacțiile publicațiilor locale, autoritățile regionale și birourile electorale ale Frontului Național. Iar până la urmă o serie de membri ai grupurilor – printre ei și grupul „Dialog“ din Leipzig – au anunțat chiar intentarea de acțiuni penale împotriva unor persoane necunoscute sub acuzația de falsificare a alegerilor.

Marșul tăcerii din 4 iunie – Ziua mediului inconjurător Membrii mișcării civice legau de această zi o mică tradiție proprie. Într-adevăr, la 4 iunie 1988, ei organizaseră un mic marș de protest împotriva condițiilor catastrofale de mediu din Leipzig. Încercările de a oficializa, de astă dată, marșul au

eșuat. Dar nu numai această interdicție a făcut pericolos marșul pentru cele câteva sute de participanți. În noaptea de 3 spre 4 iunie, la Pekin, autoritățile reprimaseră cu o extremă brutalitate protestul organizat de studenți în „Piața păcii cerești“. Iar forurile conducătoare ale R.D.G. se grăbiseră să aprobă cumplita represiune. Din clipa aceea „soluția chineză“ plutea amenințătoare asupra tuturor acțiunilor de protest din R.D.G. Și, într-adevăr, la Leipzig, în ziua respectivă, s-a procedat la 74 de arestări.

Festivalul de muzică stradală organizat ilegal la 10 iunie Peste numai șase zile, muzicienii din Leipzig au încercat să organizeze în Orașul vechi un festival stradal, dar autorizația le-a fost refuzată. În ciuda interdicției, ei au invitat muzicieni de pe tot teritoriul republicii. Mai bine de 15 grupuri muzicale și teatrale au dat curs invitației, în pofida uriașei masări de forțe polițienești și de agenți ai Stasi. Fără să înțeleagă ce se petrecea, un mare număr de trecători a trebuit să vadă cum tineri – a căror singură vină era că aveau asupra lor instrumente muzicale – au fost goniți fără milă de polițiști. După-amiaza s-a trecut, la Thomaskirche, la încercuirea unor întregi grupuri de muzicieni: inși în uniformă contra chitare, flaute și cântece.

Marșul de protest cu prilejul Adunării bisericii evanghelice Patru săptămâni mai târziu, între 6 și 9 iulie 1989, a avut loc Adunarea bisericii evanghelice din landul Saxonia. Prin masive măsuri de influențare, puterea de stat izbutise să obțină din partea forurilor conducătoare ale Bisericii ca grupările protestatere să fie excluse din programul oficial. În fața acestei situații, 2 000 de militanți pentru drepturi cetățenești s-au adunat la Lukaskirche într-un congres alternativ. Era prezentă cvasi-întreaga opoziție din R.D.G. În ziua închiderii manifestării religioase, o seamă de militanți pentru drepturi cetățenești au izbutit ca, după încheierea ultimei slujbe divine, să-și facă publice revendicările, prin intermediul unor pancarte, pe velodromul din Leipzig. Legați între ei prin panglică colorate, protestatarii s-au îndreptat spre Orașul vechi. Pe o pancartă scriseseră, cu caractere chinezești, cuvântul „Democrație“. Alcătuit din circa 150 de demonstranți, grupul a fost împins în interiorul lăcașului de rugăciune Peterkirche, aflat în vecinătate.

Starea de spirit a participanților la manifestările prilejuite de Adunarea bisericii evanghelice a fost și mai mult agitată de un comentariu apărut în ziarul *Leipziger Volkszeitung* din 24/25 iunie 1989, care, între altele, întreba: „Ce-a împins-o pe doamna A.K. în cen-

trul oraşului?" După care, autorul articolului afirma că doamna A.K. din Würzen se deplasase luni seara în centrul Leipzig-ului „cu intenții vădit provocatoare” spre a „tulbura grav ordinea, liniștea și siguranța cetățenilor”.

Toate acestea erau mărturii evidente că lucrurile se îndreptau către o confruntare. Cei din urmă care o simțiseră pe pielea lor fuseseră participanții la Ruga pentru pace, care s-a desfășurat la Leipzig, la 3 iulie 1989. La încheierea acestei ultime manifestări dinaintea pauzei estivale, 14 dintre ei au fost „conduși” la poliție. Începând cu 2 mai 1989, când Ungaria a început să desființeze barierele existente la granița cu Austria, în „cortina de fier” s-au căscat găuri pe care mii de cetățeni ai R.D.G. le-au folosit spre a se refugia în Republica Federală. Și ambasadele acesteia din Praga și Varșovia erau asaltate de solicitanți de vize pentru aceeași destinație.

Autoritățile din Leipzig, la rândul lor, erau îngrijorate la gândul că aceste circumstanțe se vor repercuta masiv asupra Rugilor pentru pace ce urmau a fi reluate toamna. Și nu s-au înșelat. Dar toate încercările de a interzice aceste rugăciuni au eșuat. Cronologia evenimentelor din săptămânile ce au urmat a fost amănunțit descrisă.

Demonstrațiile de fiercare și de luni În seara zilei de 4 septembrie 1989 s-a ajuns la Leipzig la noi

tensiuni. Prima rugăciune după vacanța de vară a coincis cu inaugurarea Târgului de toamnă. În curtea arhiplină de la Nikolai-kirche, militanții pentru drepturi civile au desfășurat – în prezența camerelor de filmat ale televiziunilor occidentale – pancarte pe care, printre altele, se putea citi: „Pentru o țară deschisă cu oameni liberi”, „Libertate de a călători în loc de fugă cu ocazia Târgului”. După câteva minute, în mulțime s-au amestecat din nou agenți Stasi în civil. Cei care doreau să emigreze scandau în cor: „Vrem să putem pleca” și „Libertate! Libertate!” În ziua aceea, cucerirea străzii ca loc de desfășurare a protestelor politice a căpătat la Leipzig – după multe încercări anterioare din cursul anului 1998 – o nouă dimensiune.

În zilele de luni din săptămânile următoare, puterea de stat a mai făcut o încercare de a ține sub control desfășurarea acțiunilor, intervenind cu brutalitate atât împotriva demonstrațiilor sau chiar a trecătorilor, înghesuindu-i pe arestați ca pe vite în camioanele poliției etc. Toate acestea n-au făcut însă decât să întărească spiritele. Iar una din cele mai des utilizate lozinci din acele săptămâni a fost „Lăsați frica deoparte!”. Căci mai era încă nevoie de mult curaj pentru ca și alți locuitori să se alăture demonstrațiilor. Dar apoi, sentimentul de comuniune a prevalat și

demonstrații scandau cu tot mai mult aplomb: „Nu plecăm de aici!” și „Noi suntem poporul!”

La începutul lui septembrie doar o „mână” de demonstrații, numărul celor adunați la Nikolaikirchhof la 25 septembrie, ziua celei dintâi dintre legendarele „Leipzinger Montagsdemos” (Demonstrațiile de luni din Leipzig), a crescut la 7 000. Iar după numai alte două săptămâni, mai exact la 9 octombrie, nu mai puțin de 70 000 de cetățeni au cutezat să străbată Ringul Orașului vechi, trecând, printre altele, chiar prin fața clădirii conducerii districtuale a Securității și a noii Primării. Și toate acestea deși orașul amintea acum mai mult de o tabără militară, iar în presa locală se puteau citi amenințări că „dacă va fi nevoie”, demonstrațiilor li se va răspunde „cu arma în mână”. Cu alte cuvinte, dacă din Leipzig pornise scânteia revoluției pașnice, tot acolo urma ea să fie curmată. Forțele armate concentrate ar fi putut „anihila” 30 000 de demonstrații. Dar faptul că demonstrația a adunat mai mult decât dublul lor a zădărnicit toate planurile militarilor. Și după circa o săptămână s-a întâmplat minunea: demisia lui Honecker. Schimbarea nu mai putea fi frânată. În felul acesta, Leipzig-ul a devenit definitiv un loc în care s-a scris istorie universală. ■

În românește de
Dumitru HÎNCU

CAMIL DEMETRESCU DESPRE CULISELE PROCESULUI MANIU

În 1948 Editura de Stat a publicat un volum intitulat *Procesul conducătorilor fostului Partid Național Țărănesc*. În prefață se preciza: „A fost un proces de spionaj, trădare și complot. În boxă se găseau niște indivizi care au apărut ca niște spioni și complotiști de profesie, conlucrând în taină cu spionii și complotiștii de profesie ai puterilor imperialiste, S.U.A. și Anglia...”

Iuliu Maniu și...

GHEORGHE CEAUȘESCU

Americanii nu exclud războiul cu U.R.S.S.

Cercetările efectuate în ultimii zece ani – din care precizăm doar lucrarea *Teroarea. Documente ale procesului Iuliu Maniu*, Ion Mihalache apărută la Editura Vremea și care cuprinde 4 secțiuni: ancheta, acte și documente folosite ca probe și indicii la proces, diferite memorii din instanță și un epilog – au demonstrat că acest tip de proces stalinist nu a fost decât o mică roțiță dintr-un uriaș angrenaj. Angrenaj care, după model sovietic, era destinat să elimine de pe scena politică toate partidele antebelice pentru a face loc partidului unic, cel comunist. Dar culisele procesului Maniu, desfășurat în octombrie-noiembrie 1947, aruncă o nouă lumină asupra politicii americane față de Uniunea Sovietică la începutul războiului rece.

Pentru reconstituirea întregului curs al evenimentelor, importante rămân mărturiile celor implicați direct în proces. Unul dintre aceștia este Camil Demetrescu, fost înalt funcționar la Ministerul de Externe (director-adjunct al cifrului) și apropiat colaborator al lui Iuliu Maniu, condamnat la muncă silnică pe viață. Exemplarul din mărturiile sale aflat în posesia mea este un manuscris (copie la indigo) greu lizibil. Am publicat din el două fragmente încă din timpul vieții lui Camil Demetrescu în revista *Memento* și în cotidianul *Dreptatea*. După moartea lui au apărut încă două episoade în *Dreptatea* și în *Alianța Civică*.

Inițial singura acuzație care s-a adus liderilor P.N.Ț. a fost aceea de trecere frauduloasă a frontierei. A intervenit însă un fapt care a schimbat total situația. În 1946, în casa Știrbey de pe Calea Victoriei au avut loc – mărturisirea Demetrescu – discuții între un grup condus

de Grigore Niculescu-Buzești (unul dintre liderii „șalonului doi“ al P.N.T.) cu doi ofițeri de informații americani, Thomas Hall și Ira Hamilton (*Magazin istoric*, nr. 10/1996).

În discuțiile cu Niculescu-Buzești, cei doi susțineau că Statele Unite își vor schimba atitudinea față de Uniunea Sovietică prin promovarea unei politici de forță care nu exclude războiul. Emisarii americani afirmau că în celelalte state est-europene existau deja grupe de sprijin și doreau să afle care va fi reacția românilor. Reticenți, Niculescu-Buzești și ceilalți participanți nu au informat deliberat nici un șef de partid (Maniu sau Brătianu), urmând a verifica seriozitatea demersului celor doi americani. Grigore Niculescu-Buzești a fost trimis în străinătate pentru a obține detalii suplimentare și pentru a raporta concluziile sale (Buzești pleca și pentru un consult medical, fiind bolnav de leucemie). El a transmis că informațiile lui Hall și Hamilton nu au o bază solidă, astfel încât discuțiile respective au rămas fără urmare.

Se pune întrebarea: cât de reale erau aceste afirmații? În Statele Unite au existat mai multe curente de opinie privitoare la politica față de Uniunea Sovietică. Experții considerau că în cinci sau cel târziu zece ani rușii vor fabrica bomba atomică (în raportul său Buzești afirma că cel mai târziu în 1949 americanii vor declanșa ofensiva antisovietică, deoarece începând din acel an rușii vor putea să fabrice bomba atomică, iar americanii nu vor fi atât de naivi încât să piardă monopolul armii nucleare).

În aprilie 1985, revista germană *Stern* a publicat un articol intitulat *Das Ende der Allianz* (Sfârșitul Alianței) și semnat de Ulrich Volklein. Autorul susținea că în noiembrie 1945, la cererea comitetului de planificare al Pentagonului, a fost elaborat un studiu în care erau nominalizate obiective din Uniunea

Sovietică ce urmau să fie lovite cu arme nucleare pentru a scoate Rusia din joc. Cei doi americani veniseră, probabil, ca exponenți ai cercurilor care mizau o politică mai radicală față de Uniunea Sovietică.

Aceste discuții nu au fost cunoscute de anchetatori la începutul procesului. Pe parcurs, în urma presiunilor fizice și morale la care au fost supuși acuzații, câțiva au cedat și au divulgat discuțiile cu Hall și Hamilton, precum și locul unde erau ascunse minuterile convorbirilor. Din acest moment procesul de trecere frauduloasă a frontierei s-a transformat într-unul de înaltă trădare. A fost ușor pentru propaganda comunistă să „demaște“ „banda de spioni, trădători și complotiști care urmărea să provoace tulburări, să comită asasinat, să stârneasă vărsări de sânge, chiar un război civil (după exemplul Greciei) în scopul de a da puțință imperialiștilor anglo-americani în forță armată și să subjuge țara“.

Suferința lui Oprisan

Reproduc în încheiere o pagină din memoriile lui Camil Demetrescu în legătură cu acest episod:

„Voi povesti o discuție pe care am avut-o în închisoarea din Sighet cu Pogoneanu în prezența lui Radu N. Buzești (ambii frunțași țărâniști, condamnați în procesul Maniu – n.n.). «Camile – mi s-a adresat prietenul

...Ion Mihalache în timpul procesului

nostru – sunt sigur că eu voi muri și nu voi apuca să ies din pușcărie. Cred și nădăjduiesc că tu vei apuca aceasta. De aceea vreau să te rog ceva: dacă vei avea atunci un cuvânt de spus în Ministerul de Externe, să-l spui la rugămintea pe care ți-o fac acum. Să treci cu totul cu vederea peste comportamentul regretabil al unora din foștii noștri colegi și prieteni și să ieși în seamă că și ei au suferit mult!» «Pichi dragă, nu voi putea. Aceștia ne-au făcut mult rău, mie, nouă și altora». «Gândește-te că Emil Oprișan (fost adjunct al lui Camil Demetrescu la Ministerul de Externe – n.n.) a fost prărsit de nevastă-sa imediat, că bunicii copiilor din ambele părți au murit; că mama lor a murit, că bieții copii sunt îngrijiți de un om de serviciu, că Oprișan știe toaște acestea! El n-a păcăuit decât cu vorba, vorbele supărătoare, dar totuși...! Treci peste ele!» Au trecut mai mulți ani. Am ieșit din închisoare și am ajuns în exilul forțat din Bărăgan. Acolo am prânzit într-o zi la Alex. Botez, finul lui Emil Oprișan, care auzisem că se purtase exemplar, muncind din greu ca să-și crească copiii. Și avea grijă și de finul lui care venise să-l vadă acolo. Pe potecă în porumbiște mă întâlnesc nas în nas cu el. «Bună ziua, Camile». «Bună ziua, Emile». Fără să ne oprim ne-am îndepărtat numai doi, trei pași. Mă aud strigat din urmă: «Camile...» Mă întorc și-l văd pe Emil oprit în loc, curgându-i lacrimi rare pe obraz... «Iartă-mă!» Mișcat, am revenit spre el și i-am răspuns: «Dragă Emile, am făcut-o de mult». «Da, dar nu mă iert eu!» «Emile, ai avut cel

mai bun avocat cu putință. Pe Pichi. Îți voi reproduce discuția cu el împreună cu toate obiecțiile mele. O să-ți dai seama.» Așa am făcut. Și s-a legat pe urmă o prietenie între noi. Înainte de a muri mi-a scris două rânduri. Le reproduc: «Domnul Camil Demetrescu, str. Zece Mese, București, sector 3. Dragă Camile, îți aduc la cunoștință decesul meu. Adaug o ultimă expresie de afecțiune, Emil Oprișan». Cred că rasa bună a lui Emil Oprișan a trecut și la fiul său care, după ce a fost crescut, el și sora lui, de nași lor veniți în acest scop din Macedonia la București, a refuzat să continue studiile superioare, ca să poată munci și achita în acest fel obligația morală față de nași».

Aici se încheie episodul din memoriile lui Camil Demetrescu. Pagini de istorie tragică în care au fost aruncați oameni de elită ai României. Unii n-au rezistat cumplitelor torturi și situații la care au fost supuși. Dintre aceștia, unii au avut superioritatea morală să-și recunoască, asemenea lui Emil Oprișan, gesturile de slăbiciune. Alții au dovedit o extraordinară tărie de caracter, asemeni lui Pogoneanu, care, deși bolnav de scleroză în plăci, nu a cedat nici o clipă torturilor la care a fost supus, rămânând fidel credinței sale. Mărturiile lui Camil Demetrescu și ale altor actori ai evenimentelor, confruntate cu ultimele cercetări efectuate în arhivele occidentale, îi ajută astăzi pe istorici să reconstituie firul real al întâmplărilor de acum o jumătate de veac. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți până la data de 1 mai a.c. răspunsul la întrebare (cu mențiunea *Pentru concurs*) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista *Magazin istoric*.

Concursul nu are talon.

Cum se numea salonul din Palatul Cotroceni în care s-au desfășurat lucrările Consiliului de Coroană din august 1916?

- a) *Cerchez*
- b) *Tătar*
- c) *Maur*

Răspunsul corect la *Blitz-concursul* din luna februarie 2000:

- b) – *Cambridge*

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de doamna Doița Munteanu, din Timișoara.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie a.c.

Cum au devenit socialiste țările din Europa Centrală și de Est

*Trupe germane trec Dunărea, în Bulgaria,
la 1 martie 1941*

BULGARIA ÎNTRU HITLER ȘI STALIN

*Populația Sofiei întâmpină trupele sovietice,
în septembrie 1944*

VASILE ȘANDRU

Europa de Est în documente ale arhivelor rusești (1944-1953), cartea în două volume apărută la Moscova, oferă material pentru analiza cazului Bulgariei, un nou exemplu pentru maniera în care Moscova a dirijat procesul de instaurare a regimului comunist.

După declanșarea celui de-al doilea război mondial, Bulgaria a adoptat o poziție de „neutralitate”. În același timp, primul ministru bulgar G. Kioseivanov aprecia însă, într-o convorbire cu reprezentantul diplomatic sovietic la Sofia, la 5 februarie 1940, că Antanta Balcanică avea o atitudine „anti-bulgară”, deoarece în comunicatul publicat atunci de Consiliul Antantei se sublinia „menținerea independenței și teritoriului național ale țărilor Antantei Balcanice”. Or, Bulgaria avea pretenții teritoriale față de aceste țări, menționând Dobrogea de Sud și „ieșirea la Marea Egee”, respectiv Tracia occidentală. Uniunea Sovietică, față de care Bulgaria avea o atitudine prietenească,

trebuia să fie interesată în sprijinirea acestor pretenții, îndeosebi „privind „ieșirea la Marea Egee”, deoarece, în cazul în care Turcia, aflată „sub influența Angliei”, ar fi închis strâmtoarele, „în condițiile relațiilor prietenești dintre Bulgaria și U.R.S.S., aceasta ar putea să aibă legătură cu Marea Egee prin Bulgaria”.

La 25 iunie 1940 V.M. Molotov a înmănat ambasadorului Italiei, A. Rosso, o declarație a guvernului sovietic, în care se preciza poziția față de problemele teritoriale din spațiul învecinat. Se arăta că „U.R.S.S. consideră pretențiile Ungariei față de România întemeiate” și, la fel, „pretențiile Bulgariei față de România, ca și față de Grecia întemeiate”.

Căutând garanții de securitate

În 1939 și 1940 Uniunea Sovietică a propus de două ori Bulgariei să încheie un tratat de asistență mutuală, pentru a închide Germaniei drumul în Balcani. La prima propunere, din 20 septembrie 1939, „Guvernul bulgar a răspuns cu un refuz”. A doua oară, la 25 noiembrie 1940, aceeași propunere a fost prezentată țarului bulgar de o delegație oficială sovietică. Dar atunci, (suveranul) și cu primul ministru Filov purtau deja tratative cu Hitler și au adoptat cursul spre apropierea Bulgariei de Germania fascistă”.

Această orientare a Bulgariei nu l-a împiedicat însă pe trimisul diplomatic al Sofiei la Moscova să transmită, la 10 septembrie 1940, lui V. Molotov „mulțumirile

pentru sprijinul moral acordat Bulgariei în problema Dobrogei de Sud”. Șeful guvernului sovietic a replicat însă că primul-ministru bulgar, B. Filov, a exprimat mulțumiri Germaniei și Italiei pentru „trecerea Dobrogei de Sud la Bulgaria...”

Guvernul sovietic a continuat să facă demersuri insistente pentru a-și asigura influența în Bulgaria.

În negocierile pe care le-a purtat la Berlin cu von Ribbentrop și cu Hitler, în noiembrie 1940, V. Molotov a insistat asupra recunoașterii Bulgariei ca făcând parte din sfera de interese a U.R.S.S. și a oferit garanții acestei țări, așa cum „au procedat Germania și Italia față de România, cu introducerea de trupe sovietice în Bulgaria”.

La 19 noiembrie 1940, V. Molotov declara reprezentantului bulgar la Moscova,

I. Stamenov: „de la cine ar putea primi Bulgaria garanții de securitate dacă nu de la U.R.S.S.? Numai Rusia a sprijinit în cursul istoriei independența și suveranitatea Bulgariei. Rusia, în persoana Uniunii Sovietice, se situează și azi pe același punct de vedere, împărtășește și susține și azi, pe deplin, pretențiile teritoriale îndreptățite ale Bulgariei față de vecinii ei”.

Acestei declarații i-a urmat demersul oficial din 25 noiembrie, menționat mai sus, respins din nou de conducătorii bulgari. Primul ministru Filov i-a răspuns reprezentantului sovietic: guvernul bulgar „mulțumește guvernului sovietic pentru sentimentele prietenești manifestate față de Bulgaria, dar nu vede necesitatea adoptării în prezent a unor garanții din partea U.R.S.S., întrucât nimeni nu amenință Bulgaria”.

La 17 ianuarie 1941, guvernul sovietic a declarat din nou guvernului german că „Uniunea Sovietică consideră partea răsăriteană a Peninsulei Balcanice zona sa de securitate și nu poate fi indiferentă față de evenimentele din regiune”. (Convorbirea lui V. Molotov cu ambasadurul Germaniei, F.W. von Schulenburg.)

Apreciind că șansele de a-și realiza aspirațiile teritoriale sunt mai sigure cu ajutorul Germaniei, conducătorii bulgari au hotărât să adere la Pactul tripartit. În ziua de 28 februarie 1941 secretarul general al M.A.E.

Septembrie 1940. Soldați bulgari intră în Cadrilater

O unitate a armatei bulgare la Kriva-Palanka

bulgar îl informa pe trimisul sovietic despre hotărârea guvernului de a semna, în ziua de 1 martie, convenția de aderare a Bulgariei la Pactul tripartit. În aceeași zi, ambasadorul german la Moscova l-a înștiințat pe Molotov despre acest eveniment. Răspunsul șefului guvernului sovietic a fost tranșant: „Germania știe că Bulgaria este considerată un sector ce ține de zona de securitate a U.R.S.S. Guvernul sovietic a declarat de multe ori guvernului german că este serios interesat de Bulgaria”.

Molotov acuză

A doua zi, în timp ce în Germania avea loc semnarea convenției menționate, ambasadorul Schulenburg îi aducea lui Molotov vestea că trupele germane intrau în Bulgaria. Reacția lui Molotov a fost dură: „Îmi pare foarte rău că, în ciuda avertismentului dat de guvernul sovietic, ...guvernul german a considerat posibil să meargă pe calea încălcării

intereselor de securitate ale U.R.S.S. și a hotărât să ocupe Bulgaria... Guvernul german trebuie să înțeleagă că nu poate conta pe sprijinul U.R.S.S. în acțiunile sale în Bulgaria”.

Referindu-se la trecerea Dunării de către trupele Wehrmachtului și pătrunderea lor în Bulgaria, Grigore Gafencu sublinia că acest eveniment „trebuia să opună în mod iremediabil Imperiul German Imperiului Sovietic”.

Evaluând politica Bulgariei din acea perioadă, Arnold J. Toynbee constata că „regele Boris al Bulgariei a fost avantajat. În regatul său nu exista o minoritate germană care să poată fi exploatată împotriva sa. Nu s-a lăsat nici intimidat, nici amețit de Hitler și, în cursul anului 1941, a insistat cu rigoare și succes asupra faptului că sentimentele panslaviste și filorusse ale bulgarilor erau prea puternice ca să se poată gândi la un război deschis între Bulgaria și Rusia. În afara Dobrogei de Sud, trupele sale au ocupat

deja destule teritorii în Tracia Occidentală și în Macedonia iugoslavă și cea orientală greacă, fără luptă efectivă; dacă Bulgaria propriu-zisă se vedea obligată să suporte prezența trupelor germane, soldaților bulgari li se cerea doar să facă o muncă de poliție în Balcani și să supravegheze Turcia. Pe măsura epuizării potențialului uman german în războiul rus, aceste sarcini bulgare au sporit în mod firesc... Acțiunea poliției contra bulgarilor antigermani nu a fost severă, față de ceea ce se obișnuia în Balcani și în ciuda amestecului Gestapoului, cu excepția comuniștilor autentici sau presupuși”.

Pe toată durata războiului, la Sofia s-a aflat un ministru plenipotențiar sovietic și, deși Legația sovietică era supusă unei supravegheri severe de către autoritățile bulgare, ministrul sovietic a întreținut contacte cu partidul comunist, aflat în clandestinitate, precum și cu personalități antigermane. O criză între Moscova și Sofia s-a produs în septembrie 1941, când Molotov a acuzat Bulgaria că intenționa să se alăture Germaniei în războiul contra U.R.S.S.

La 14 septembrie în Bulgaria s-a decretat mobilizarea și la 19 septembrie a fost proclamată legea marțială. Bulgaria nu a declarat însă război Uniunii Sovietice, ci unul „mai degrabă ipotetic Angliei și trei luni mai târziu, la 13 decembrie 1941, și Statelor Unite” (A. Toynbee).

Pe străzile orașului Sofia, în ziua de 9 septembrie 1944

Partidele se concurează, vânând posturi

După evenimentele din 23 august 1944 din România, armata roșie a ajuns sub loviturile forțelor germane concentrate în teritoriul Bulgariei. Încă în septembrie 1942 și în aprilie 1944 guvernul sovietic ceruse guvernului bulgar să interzică forțelor armate germane folosirea teritoriului bulgar, a aerodromurilor și porturilor pentru acțiuni împotriva U.R.S.S. și să accepte redeschiderea consulatelor sovietice la Ruse și la Burgas.

Guvernul țării bulgar nu a satisfăcut aceste cerințe. La 18 mai 1944 i-a fost adresat un avertisment: dacă nu rupe legăturile cu Germania va deveni imposibilă menținerea relațiilor Uniunii Sovietice cu Bulgaria. La 12 august, guvernul sovietic a exprimat din nou Sofiei cerința de a se rupe de Germania. Bulgarii au evitat un răspuns clar, dar în fapt au continuat colaborarea cu

Germania și au început să caute, în secret față de U.R.S.S., contacte cu S.U.A. și Anglia. La 5 septembrie, guvernul sovietic a declarat că nu numai Bulgaria se află în stare de război cu U.R.S.S., ci și Uniunea Sovietică se va afla de acum în stare de război cu Bulgaria.

La 8 septembrie 1944 trupele sovietice au intrat în Bulgaria. La 9 septembrie, la Sofia, a fost format guvernul Frontului Patriotic, având ca prim-ministru pe Kimon Gheorghiev. [Frontul Patriotic fusese creat în 1942 de către Partidul Muncitoresc Bulgar (din septembrie 1944 s-a denumit Partidul Muncitoresc Bulgar – comunist –) PMB (c), aripa stângă a Uniunii Populare Agrare Bulgare (UPAB – „Pladne”), Partidul Muncitoresc Social-Democrat Bulgar (PMSDB), cărora li s-a alăturat gruparea politică „Zveno” înființată în octombrie 1944, și oameni politici independenți]. În aceeași zi, de 9 septembrie,

Bulgaria a declarat război Germaniei și a cerut încheierea armistițiului cu Uniunea Sovietică.

Guvernele U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii au pretins, la 11 octombrie, ca o condiție preliminară pentru negocierea armistițiului, „evacuarea tuturor trupelor bulgare și a tuturor funcționarilor bulgari din teritoriile grec și iugoslav. Evacuarea trebuie să înceapă imediat și să se termine în cincisprezece zile de la data acestei comunicări”. Guvernul bulgar a acceptat necondiționat cerința, menționând că a început deja, cu o zi înainte, evacuarea din teritoriile respective.

Convenția de armistițiu a fost semnată la 28 octombrie.

O primă evaluare a situației politice interne din Bulgaria a fost prezentată la 6 decembrie 1944 locțiitorului consilierului politic al Comisiei Aliate de Control D.G. Iakovlev de către fostul președinte al Adunării Naționale a Bulgariei, S. Moșanov, care participase la negocierile cu aliații la Cairo.

El a subliniat că situația internă din țară „s-a complicat considerabil”. Cele patru partide care compun Frontul Patriotic „nu colaborează, ci se concurează între ele, fiecare umblând după acapărarea de posturi, în care să-și plaseze oamenii. Are loc o luptă pentru influență și pentru putere. Unitatea Frontului Patriotic este periclitată din interior, nu din exterior”. Liderii partidelor nu acordă atenția cuvenită obiectivului

cômun – lupta împotriva fascismului german –, pre-ocuparea lor principală fiind acaparea puterii.

Acordul procentajului funcționează

Partidul Muncitoresc (comunist) și-a asumat întreaga răspundere pentru epurarea politică a țării, pentru participarea Bulgariei la război și pentru rechiziționările din sate în folosul armatei. „Întregul pasiv politic cade astfel în seama PM (c) și prin el se transmite asupra Uniunii Sovietice“.

S. Moșanov consideră poziția conducerii PM (c) „nejustificată din punct de vedere politic, având o atitudine rezervată față de posibilitatea participării altor partide burghezo-democratice la guvern, temându-se de perspectiva întăririi părții burgheze a Frontului Patriotic“.

Despre Partidul Agrarienilor S. Moșanov a arătat că principalul lider al acestuia

era arestat, împreună cu sprijinitorii săi, astfel încât „toată masa agrariană a ajuns în mâinile lui G.M. Dimitrov [cunoscut sub numele de Ghemeto – n.n.], «novice în politică», agent englez“, judecat în trecut pentru spionaj în favoarea Angliei.

S-a creat astfel situația în care „munca pentru apropierea Bulgariei de U.R.S.S. a revenit în întregime PMB (c), iar apropierea de Anglia agrarienilor. Pe această linie s-au declanșat toate contradicțiile politice ce amenințau unitatea Frontului Patriotic“.

Grupul „Zveno“ este alcătuit în principal din militari, specialiști în meseria lor și care „în politică nu înțeleg nimic și pot face multe greșeli“. Liderul lor, Kimon Gheorghiev, primul ministru, „deși este o personalitate politică proeminentă, este nevoit să se ocupe de treburile de stat, de aceea latura politică în cadrul partidului său nu are conducători politici calificați“.

Deși consideră că guvernul Frontului Patriotic se

bucura de sprijinul poporului, Moșanov a subliniat că „acum democrația largă și intelectualitatea se țin de-o parte, în afara vieții politice, în rol de observatori, iar atragerea acestor forțe în conducerea statului va înlătura pericolul ca la viitoarele alegeri agrarienii să dobândească majoritatea dominantă în Adunarea Națională“.

Moșanov l-a informat pe D.G. Iakovlev și despre convorbirile pe care le-a avut cu reprezentantul englez în Bulgaria, Boswell. În particular, el a relatat următoarele, ca declarații aparținând reprezentantului englez: „englezii și-au trimis reprezentantul la Moscova pentru semnarea tratatului de armistițiu, nu pentru a încălca în practică înțelegerea cu U.R.S.S. privind importanța precumpănitoare a Uniunii Sovietice în Bulgaria. Cine gândește altfel, a precizat Boswell, greșeste grav. Bulgaria se află în zona operațiilor militare ale armatei sovietice și de aceea toți de aici, inclusiv englezii, trebuie să se supună reprezentanților Uniunii Sovietice“.

Așadar, reprezentantul englez dădea asigurări că înțelegerea convenită de Stalin cu Churchill în octombrie 1944, privind „procentajele“ influenței U.R.S.S. și Occidentului în țările balcanice, era respectată cu rigurozitate. ■

Populația orașului Loveci întâmpină trupele sovietice

(Va urma)

1948-1950. PARTIDUL MUNCITORESC ROMÂN,

Încă o delegație pleacă la Moscova, să cunoască traiul fericit din patria comunismului

SE... VERIFICĂ

IOAN LĂCUSTĂ

Înainte de 23 august 1944, prin numărul de membri și influența sa în societate, Partidul Comunist din România nu conta, practic, în viața politică. Evoluția situației de pe front, apropierea trupelor sovietice de graniță au impus acceptarea comuniștilor la pregătirea răsturnării lui Antonescu și alăturarea la Națiunile Unite.

În anii care au urmat, în condițiile ocupației militare sovietice, rândurile partidului comunist au crescut vertiginos. Au fost și oameni care s-au alăturat crezând sincer în idealurile comuniste. Dar au fost și mulți oportuniști, care simțeau de unde bate vântul și se grăbeau să se alăture, conform părerii că oricând cel mai bine e să fii în tabăra învingătorului. Au fost primiți cu brațele deschise. Apoi, după ce au rămas fără rivali, comuniștii au trecut la „curățenie“.

A cțiunea a început în urma Hotărârii din 4 octombrie 1948 a C.C. al P.M.R. și a Comunicatului Biroului Politic al C.C. al P.M.R. în care, precizându-se că, după 23 august 1944, „partidul nostru a crescut rapid numeric”, se menționa: „De multe ori primirea în partid s-a făcut pe baza simplei completări a unui formular de adeziune”, în felul acesta fiind posibil „ca în organizațiile de partid să se strecoare elemente străine de clasa muncitoare, elemente exploatare, elemente mic-burheze, străine de spiritul partidului nostru, carieriști, iar în unele cazuri chiar dușmani ai partidului, ai clasei muncitoare și ai

Republicii Populare Române”. După unificarea cu Partidul Social Democrat în februarie 1948 (*Magazin istoric*, nr. 3/1998), „procentul membrilor de partid proveniți din mica burghezie a crescut în dauna elementului muncitoresc”.

Verificarea propriu-zisă a început în noiembrie 1948 și era coordonată de Comisiunea Centrală de Verificare (constituită la 28 iulie 1948) și compusă din C. Părvulescu (președinte), Al. Moghioroș, L. Răutu, I. Ranghet, V. Vaida, I. Vințe (membri), între supleanți aflându-se N. Ceaușescu, D. Petrescu ș.a.

La ședință

În județe activau comisii și subcomisii. Astfel, la 31 octombrie 1949, erau 55 comisii județene, 4 în sectoarele din Capitală și 772 subcomisii care verificau membrii a 15 275 organizații de bază P.M.R. În instrucțiunile primite, membrilor acestor comisii li se atrăgea atenția că „trebuie să fie foarte atenți pentru a nu cădea sub anumite influențe locale, pentru a nu se lăsa influențați de relații de prietenie, de familie, de răfuieți personale etc. sau de sentimentalism mic burghez, care ar putea să-i abată de la o verificare obiectivă și conștientă”.

Pentru instruirea comisiilor și subcomisiilor au fost desemnați membri ai conducerii centrale a partidului. Periodic, la Comisiunea Centrală, aveau loc analize ale modului în care se desfășurau verificările, pe baza informațiilor primite de la subcomisiile și comisiile județene. Parcurgând aceste documente, se cristalizază un tablou al „vieții de partid” din acei ani de început ai regimului comunist și al stărilor de spirit care dominau societatea românească. Avem confirmarea chiar din documente de partid că românii nu au primit cu brațele încrucișate instaurarea comunismului.

Iată câteva astfel de consemnări dintr-o sinteză întocmită în februarie 1949, privind mesul verificărilor în județe.

Sărac și cinstit, dar lipsit de spirit de clasă: îi spune boierului „sărut mâna”

„Partidul nu se bucură de prestigiu acolo [în Vlașca] din cauză că în comitet au fost o serie de elemente dușmănoase”.

Responsabil cu presa și membru în comitetul județean Mehedinți este un „țăran sărac și cinstit, dar lipsit complexamente de spirit de clasă. Când a luat cuvântul la ședință a arătat că a făcut și el o greșală, că a spus unui boier «sărut mâna» (așa se obișnuiește acolo, să spui și la oameni «sărut mâna»). Este mărginit. Orice îi spui, răspunde: «așa-i»”.

„La secția de propagandă [din județul Dolj] este numai un singur muncitor care are 45 ani și nu știe să citească. Toți instructorii județeni întrebuințează numai metode de comandă. Se duc la jandarmerie și cer să aresteze cetățeni și să-i ia la bătaie”.

„Cel care conducea învățământul de partid [la Ploiești] a fost un ofițer și a arătat că, de cum a intrat în armată în timpul războiului, s-a

șters din el și ultima educație căpătată de la părinți, devenind un om fără suflet, executând orbește ordinele...

A învățat să mintă, să fure, să fie laș... A plecat pe front în Divizia 4 munte și la prima întâlnire cu nemții face un act de trădare. El spune că este un trădător, dar că nu a avut curajul să vină să spună acest lucru în fața partidului. Când s-a întors din prizonierat din Germania, mama lui l-a întrebat de ce s-a mai întors acasă”.

Câteva spicuri dintr-un alt buletin informativ, din 15 iunie-21 iulie 1949.

În județul Alba, „reacțiunea folosește diferite metode pentru compromiterea verificărilor; astfel în com. Sântimbru un preot a spus că «acum comuniștii i-au luat meseria de a spovedi»”.

În județul Ialomița, „verificarea coincide cu înscrierea membrilor în cooperative. În comuna Radu Negru, țărani agitați de chiaburi s-au înarmat cu sape și cu bulgări, bătând îndrumătorii cooperatori. Miliția și securitatea au

făcut o greșeală, făcând uz de arme automate. În urma acestui fapt, în comuna Tonea subcomisia a găsit pe clădirea unde lucrează un afiș în care era amenințată că va păți așa cum au pățit cei din Radu Negru, dacă mai continuă să rămână în acea comună”.

În cursul verificării din Iași, „s-au semnalat atitudini dușmănoase, în special la sectorul studențime, unde există atitudine naționalistică, antipartinică și pro-americană”.

Propagandistul care nu știa să citească

Atmosfera în care se făceau verificările era tensionată. Iată alte consemnări dintr-un raport informativ de la începutul lunii august 1949. Până atunci fuseseră verificați 103 800 membri de partid, în 233 organizații de bază, fiind excluși 11 249 membri, iar alți 4 828 refuzând să mai rămână în partid.

„În plasa Marghita (din județul Bihor) au fost bătuți membrii subcomisiei, iar în plasa Tinca subcomisia nu s-a putut deplasa din cauza agitației chiaburilor. În multe comune,

atât românești cât și ungurești, au fost rebeliuni, fiind bătuți activiști, atacați milițieni. Au fost comune unde membrii de partid și chiar secretarul organizației de bază a fost în fruntea nemulțumirilor”.

„La fabrica chimică Mărășești (județul Putna), în ziua de 5 august, după ședința de verificare, tovarășii au plecat la cârciumă și apoi la un cetățean acasă, care vindea clandestin [băutură] și s-au îmbătat. După ce au ieșit în stradă, au

început discuții în jurul verificărilor și pe motivul că unul a criticat pe altul în ședință s-au luat la bătaie și a trebuit să intervină miliția... În nordul județului, reacțiunea a împrăștiat un manifest semnat de organizația *Mâna Albă* [Magazin istoric, nr. 3/1993]. Prin manifest îndeamnă țărănimea să nu mai participe la ședințe și să nu mai asculte de comuniști, care vor să-i bage în colhozuri. Îndeamnă la luptă țărani, să aștepte semnalul luptei împotriva hidrei-comuniste, ce va fi dat de *Mâna Albă* în aceeași zi, la aceeași oră în 14 sate din nordul județului”.

Într-o Gospodărie Agricolă Colectivă, studiind documentele partidului

„Tovarășii care au participat la câteva ședințe de verificare colective [în județul Teleorman], când le-a venit rândul nu s-au mai prezentat pe motivul că nu vor să aibe acte la dosar, mai bine activează fără a avea acte.

S-au semnalat și o serie de zvonuri ale reacțiunii, fiind mai puternice în ultimul timp din cauza deplasării de trupe sovietice în nordul județului“.

La Brăila, „în ziua de 2 august circa 800 de muncitori din port au făcut grevă timp de o zi, din care aproximativ 300 erau membri de partid...“

Sunt unii care manifestează deschis contra regimului și Securitatea nu ia nici o măsură“.

Iată și un eveniment mai puțin obișnuit. Oravița, „în seara de 3 august, patru tovarăși din conducerea locală, împreună cu familiile, au trecut granița Iugoslaviei.

În seara în care au trecut ei granița au fost rupte și firele de telefon.

Comisia crede că este pericol de război a elementelor dușmănoase după comunicarea rezultatelor verificării și propune ca să fie triplată miliția în comunele unde lucrează subcomisia de verificare (sunt mai multe comune lângă graniță).

Un grănicer s-a exprimat către subcomisia de verificare că ce va face subcomisia dacă cu toții împreună cu toată arhiva se vor trezi în Iugoslavia“.

La Slatina, „s-au remarcat o serie de manifestări ale reacțiunii, de exemplu: la o ședință de verificare a intrat în sală un epileptic cu alți 3 proști cerând unele explicații președintelui de subcomisie, dar din care nu se înțelegea nimic. Plecând aceștia, un învățător, Iordan Chiriță, a sfătuit subcomisia să nu părăsească sala că aceștia sunt foarte periculoși.

Alt fapt s-a întâmplat cu președintele comitetului provizoriu din comuna Icoana, [care] a găsit pe scările sediului Sfatului 2 file dintr-un almanah unde Antonescu slăvea pe Hitler și pe Mussolini, 2 fotografii unde era Antonescu cu Mihai pe frontul de Răsărit și un manifest în care scria că numai alianța cu

«marele popor englez și american ne poate aduce scăparea“.

Membrii fostei mișcări legionare, precum și ai „partidelor istorice“ (P.N.T. – Maniu și P.N.L. – Brătianu) erau în număr destul de mare în rândurile P.M.R. Reținem, la întâmplare, dintr-o statistică de la sfârșitul lui decembrie 1949: în județul Oradea, din 18 862 verificați, 387 erau legionari, 447 – maniști, 202 – liberali; în Dâmbovița, din 2 416 verificați, 523 – legionari, 999 – maniști, 478 – liberali; în Baia Mare, din 2 254 verificați, 113 – legionari, 133 – monarhiști, 147 – liberali, 138 – sioniști.

Studentii erau naționaliști, antipartinici și proamericani

Verificările s-au încheiat în mai 1950. În urma lor au fost înlăturate din partid circa 192 000 „elemente exploatoare, dușmane și străine de clasă, necinstite, descompuse sau necorespunzătoare“ – după cum se arăta într-o Rezoluție a Plenarei C.C. al P.M.R. din 18 iulie 1952 –, reprezentând „peste 20% din numărul total al membrilor pe care îi număra partidul înainte de verificare“.

Într-adevăr, la începutul verificărilor, P.M.R. avea 962 242 membri (la unificarea din februarie 1948 – 1 084 372 membri, dintre care 799 351 comuniști și 285 021 social-democrați).

Structura socială a P.M.R. în noiembrie 1948: muncitori – 319 678; țărani săraci –

223 672; țărani mijlocași – 117 061; funcționari – 123 869, restul reprezentându-l intelectualii (45 059), femeile casnice (45 108), micii meseriași (39 139), salariații agricoli (35 837) etc.

Pe naționalități, P.M.R. număra atunci: 796 894 – români; 99 679 – unguri; 29 563 – evrei; 20 155 – slavi; 10 699 – germani; turci, armeni ș.a.

În fine, un amănunt semnificativ: în noiembrie 1949, P.M.R. avea în componența sa 918 membri de partid din ilegalitate.

Această cifră, consemnată într-un document oficial de partid, confirmă ceea ce se știa, de altfel, și din alte surse: la 23 august 1944, când Partidu' Comunist din România a ieșit din ilegalitate, nu avea mai mult de 1 000 de membri.

De unde și butada, de peste ani: „puțini am fost, mulți am rămas...“ ■

Tovarășii se îmbată și se iau la bătaie

ARHIVA MITROHIN

La începutul toamnei trecute, în presa mondială a bufnit o bombă. Revelații asupra spionajului sovietic; senzaționale dezvăluiri făcute de un fost ofițer KGB; cea mai gravă lovitură suferită de spionajul sovietic – astfel sunau titlurile. Pornită din Marea Britanie, marea a ajuns în Franța, Italia, nu peste multă vreme și în presa de la noi. Câteva luni, periodic, ziarele și revistele au publicat noi dezvăluiri provenite din documentele aduse de fostul colonel Vasili Mitrohin, care fugise în Marea Britanie.

De fapt – s-au limpezit lucrurile încet-încet – nu erau chiar documentele originale, ci însemnări făcute de fostul ofițer sovietic după documente la care a avut acces. Și nici măcar la aceste însemnări nu ajunseseră ziariștii, ci la „scurgeri“, eventual pasaje sau doar cuprinsul cărții ce urma să apară.

În această poveste erau implicate două servicii secrete. De fapt, trei: două britanice (cel de informații externe, Military Intelligence 6 sau Secret Intelligence Service, și cel de securitate internă, Military Intelligence 5) și KGB. Sau mai corect spus, în acel moment urmașul său, SVR, Serviciul de Informații Externe al Federației Ruse. Toate trei cu o bogată, solidă tradiție în materie de dezinformare și manipulare.

Scandalul

Carta este de fapt rēdul colaborării dintre Vasili Mitrohin și Christopher Andrew. Cel din urmă, un nume cunoscut și cititorilor români. Tot el a semnat, alături de Oleg Gordievski – un alt transfug – o carte despre istoria KGB. Christopher Andrew este profesor de istorie la Cambridge University. A început să se intereseze de serviciile de informații abia în anii '70 (are 59 de ani). La mijlocul anilor '80 a publicat o sinteză de istorie a serviciilor de informații britanice care i-a stabilit reputația de specialist în domeniu. Pe pagina a doua a cărții ce urmează să o prezentăm cititorilor noștri figurează bibliografia specialistului englez; dintre cele 11 cărți, 9 sunt consacrate serviciilor de informații. Ziarul britanic *Daily Mail* scria chiar că el colaborează cu serviciile secrete britanice, indicându-le, din rândul studenților săi, posibili recruți. Afirmatie pe care profesorul Andrew a negat-o cu un zâmbet larg.

Cert este că după ce i-a facilitat colaborarea cu Oleg Gordievski, serviciul britanic de informații l-a ales pentru a-i încredința însemnările lui Mitrohin (sau o selecție a lor). Material din care – și pe baza conlucrării, cam trei zile pe săptămână, cu Vasili Mitrohin – Christopher Andrew a realizat cartea ce a stârnit interesul presei. Titlul cărții – *The Mitrokhin Archive, The KGB in Europe and the West*, Allen Lane, The Penguin Press, 1999 – pare anume ales pentru a stârni confuzie. După cum se

simțea dator să precizeze cotidianul *Le Monde* – una dintre publicațiile franceze puternic infiltrate de către spionajul sovietic, potrivit datelor aduse de Mitrohin –, într-un editorial intitulat *Espions et journalistes* (Spioni și ziariști), „nimeni nu îndreptățește luarea drept certitudini a acestor acuzații [privind recrutarea unei duzini de ziariști francezi de către KGB], care sunt întemeiate pe notele unui arhivist al KGB și reflectă deci în primul rând imaginea pe care serviciile secrete sovietice o aveau despre propriul lor rol în mobilizarea ideologică din timpul războiului rece“. Editorialul arată că „antiamericanismul, care a fost una dintre formele luate în Europa... de către curentul progresist, acel curent de gânduri adesea perceput – greșit sau pe bună dreptate – drept favorabil Moscovei prin însăși ostilitatea lui față de Washington, nu s-a născut în oficiile KGB“. Și adaugă: Se pare că „KGB a profitat pentru a exagera în fața conducătorilor sovietici importanța rolului său în viața intelectuală și mass-media franceză. Cu alte cuvinte, orbirea militantă nu avea neapărat nevoie de resortul secret al spionajului“.

Într-adevăr, după primul val de dezvăluiri – serviciile britanice oferiseră deja omologilor lor din țările occidentale o serie de date, urmate de publicarea în presă a acelor informații și nume socotite utile –, au apărut și semne de întrebare. Poate și pentru că dezastrul era prea mare. Poate

și pentru că nu în toate țările occidentale există o colaborare bine reglementată și reglată în timp între mass-media și serviciile de informații ca în Marea Britanie.

În Franța – desemnată de dezvăluirile lui Mitrohin, care nu face decât să îl confirme pe Oleg Kalugin, drept țara occidentală în care KGB a recrutat cei mai mulți agenți – s-au publicat articole care au pus sub semnul întrebării veridicitatea și exactitatea afirmațiilor lui Mitrohin. Dominique Auffret, de exemplu, profesor de psihologie și psihanalist, se îndoaie serios că filosoful Alexandre Kojève – cel care anunțase sfârșitul istoriei înaintea lui Francis Fukuyama – ar fi fost un spion docil al Moscovei.

În presa română (unde s-au publicat mai ales informații și extrase preluate din mass-media occidentală) afirmațiile lui Mitrohin au stârnit puține îndoieli. Mai mult, s-au strecurat și erori. Să amintim doar citarea lui Oleg Kalugin, „fost rezident KGB în Germania de Vest”, cum îl numea un ziar bucureștean, în sprijinul afirmației făcute pe baza cărții lui Mitrohin și Andrew că Vladimir Putin, președintele interimar al Federației Ruse, avusese slabe rezultate ca ofițer de informații. Or, cititorii revistei *Magazin istoric* știu că Oleg Kalugin nu a fost niciodată rezident în R.F.G.

Spuneam mai demure că atât serviciile sovietice, cât și cele britanice au o vastă experiență în arta manipulării și a dezinformării. Să adăugăm faptul că Mitrohin nu a adus în Marea Britanie documente originale, ci notițele pe care le-a făcut după ele; că profesorul

Christopher Andrew a avut la dispoziție, cel mai probabil, o selecție operată de ofițerii britanici de informații; că din acea selecție, a avut acordul, mai mult ca sigur, să publice doar acele date care nu prejudiciuau operațiuni aflate în curs. Înarmați cu toate aceste precauții, vom încerca, în numerele viitoare, să recenzăm pentru cititorii revistei *Magazin istoric* cartea care a stârnit, în toamna anului trecut, un interes atât de mare. Interes ce, destul de repede, s-a stins apoi.

Prin publicarea notițelor lui Mitrohin, publicul larg are acces la informații pe care serviciile secrete sovietice au încercat să le ascundă sau chiar să le facă să dispară

Rămâne ca istoricii să evalueze ce și cât aduce în plus volumul semnat de Vasili Mitrohin și Christopher Andrew la cunoașterea istoriei serviciilor sovietice de informații, a operațiunilor desfășurate de acestea, la înțelegerea unor evenimente în care au fost implicate.

Mai întâi însă, se cuvine să ne ocupăm puțin de istoria „arhivei Mitrohin”.

„Această carte se bazează pe accesul fără precedent și fără restricții la una dintre cele mai

secrete și mai bine păzite arhive – cea a informațiilor externe din KGB, Primul Directorat Principal”. Astfel începe primul capitol al cărții.

Prima informație despre „defecțiunea” lui Mitrohin a apărut în presa germană,

în decembrie 1996, în revista *Focus*. În acel moment, purtătoarea de cuvânt a SVR, Tatiana Samolis, a declarat că era un bluf. Nimeni nu poate avea acces la numele a sute de spioni. Și totuși, ne asigură Christopher Andrew, Mitrohin a putut nota numele câtorva mii de agenți ai Moscovei. „Nimeni dintre acei care au spionat pentru Uniunea Sovietică în perioada cuprinsă între revoluția din Octombrie și începutul erei Gorbaciov nu mai poate fi sigur că secretele lui sau ei sunt încă secrete”.

O simplă frază, dar care marchează un adevărat dezastru. Pentru că mai important decât

deconspirarea pe care a adus-o trădarea lui Mitrohin este nesiguranța pe care o crează Moscovei ideea că serviciile occidentale îi pot urmări mișcările făcute vreme de aproape 70 ani. O evaluare exactă nu va putea fi făcută niciodată. Mereu va pluti un semn de întrebare deasupra

Faptul că o persoană apare într-un dosar KGB cu un nume de cod nu înseamnă în mod automat nici că a fost un agent sau o sursă a serviciului sovietic, nici că a știut vreodată că KGB s-a interesat de ea

fiecărui agent, a fiecărei acțiuni întreprinse, a fiecărui succes obținut de acum încolo. Nu cumva a fost, de fapt, o acțiune de dezinformare?

Să fi reușit serviciile britanice de informații să își ia revanșa după „rețeaua celor cinci de la Cambridge”? Sovieticii s-au străduit din răspuțeri să convingă că Mitrohin n-a existat, apoi că a existat dar nici pe departe nu a putut avea acces la atâtea secrete, că materialul pe care

I-a scos din Rusia era departe de valoarea pe care încerca să i-o confere presa occidentală.

Interesant este faptul că, inițial, Mitrohin a căutat sprijinul americanilor. La începutul anilor '90, el s-a prezentat la Ambasada americană din Riga, Letonia. Americanii însă l-au refuzat. Atunci i-a abordat pe britanici.

La începutul anilor '70, Mitrohin a hotărât să copieze cât mai multe

documente din arhiva Primului Directorat General (PDG). Ideea i-a venit de la *Cronica evenimentelor curente*, un samizdat care înregistra acțiunile dizidenților din U.R.S.S. Un ajutor nesperat i-a oferit mutarea sediului PDG de la Lubianka, clădirea care adăpostea KGB în Moscova, la Iașenovo, în apropierea Capitalei. În următorii zece ani, Mitrohin a răspuns de sigilarea și transportul celor aproximativ 300 000 dosare ale PDG de la Lubianka la Iașenovo. Nici că se putea un prilej mai bun. Avea acces la absolut orice dosar, îl putea opri să îl studieze. Puțini au fost ofițerii KGB care să aibă un asemenea acces nelimitat la dosarele spionajului sovietic. În treacăt fie spus, ar fi interesant de știut care este părerea lui Oleg Kalugin, cel care, cam în aceeași perioadă, în calitate sa de șef al contrainformațiilor externe, ar fi trebuit să împiedice să se întâmple așa ceva.

Și parcă pentru a-i ușura munca lui Mitrohin, Direcția S (ilegalii, agenții sovietici infiltrați în alte țări, sub nume false și identități

din țara respectivă) a rămas încă zece ani la Lubianka. O zi pe săptămână, miercurea, Mitrohin se ocupa de arhiva acestui departament, cel mai secret dintre toate.

În 1972, când a început totul, Mitrohin a încercat să rețină cât mai multe date și nume, pe care le transcria seara, când ajungea acasă. Era încă un procedeu prea greoi și nesigur. Așa încât s-a hotărât să ia notițe chiar la serviciu. Scria pe bucăți de hârtie, pe care le făcea ghe-

motoc și le arunca în coșul de gunoi. Seara, înainte să plece, le recupera și le scotea din sediu ascunse în pantofi. Când s-a convins că agenții de pază de la Iașenovo efectuau foarte rar controale, și doar ale genților, a început să ia notițe pe foi de hârtie, pe care le scotea în buzunarele de la pantaloni și haină. Astfel au ieșit pe porțile sediului de la Iașenovo, vreme de 12 ani, numele a câtorva mii de agenți ai spionajului sovietic și date despre cele mai secrete opera-

țiuni întreprinse de Moscova în toate colțurile lumii. Trebuie să ai nervi de fier ca să faci acest lucru, zi de zi, o perioadă atât de îndelungată.

A trecut și prin momente dificile. O dată, după ce a remarcat că era urmărit – de colegi de la Directoratul Șapte (Filaj) sau de la al Doilea

Directorat Principal (Contraspionaj), spune Andrew, mai probabil de oamenii lui Kalugin –, Mitrohin a intrat într-un magazin al Clubului Dinamo. A constatat însă, cu groază, că a nimerit lângă doi englezi. Dacă ar fi fost prins atunci, cu documentele secrete pe care le avea asupra lui, ar fi fost imediat acuzat că vroia să le transmită celor doi străini. Ajuns acasă, a observat alți doi indivizi în apropierea ușii de la apartamentul său. Ofițerii PDG aveau instrucțiuni ferme să raporteze orice incident de acest gen. Mitrohin a încălcat consenmul, de teamă să nu provoace o anchetă care să remarcă prezența celor doi englezi în apropierea sa.

În fiecare seară, ajuns acasă, Mitrohin ascundea notițele sub saltea. La sfârșitul săptămânii, le transporta la

casa pe care o aveau la țară, în apropierea Moscovei, unde încerca să dactilografeze cât mai multe pagini. Erau așa de multe, încât destule au ajuns în Anglia nedactilografiate. Le ascundea sub podea, în diverse containere.

Altă dată, Mitrohin a surprins la casa de la țară un individ în pod. Imediat s-a gândit la un incident similar, petrecut la casa lui Soljenițin. Un prieten al acestuia, sosit întâmplător, a surprins ofițeri KGB care căutau manuscrise

Andropov, șeful KGB, era obsedat de necesitatea reprimării disidenților; el insista asupra faptului că lupta pentru drepturile omului era o parte a planului imperialist de subminare a sistemului socialist

Într-o țară cu un regim extrem de sever de supraveghere a cetățenilor, în care măsurile de control asupra ofițerilor de securitate erau duble față de controlul exercitat asupra celorlalți, colonelul Mitrohin a putut copia, vreme de 12 ani, cea mai secretă arhivă a țării

ascunse. S-a ales cu o bătaie zdravănă. În cazul lui Mitrohin, intrusul era un simplu vagabond.

Mitrohin a încercat mai multe variante pentru a scoate documentele afară din țară. După episodul Matthias Rust – tânărul german care a zburat, cu un avion ușor, și a aterizat în Piața Roșie –, l-a încercat gândul să procedeze la fel. Apoi a vrut să obțină pașaport pentru el și familie și să plece într-o croazieră cu vaporul de la Leningrad la Odesa. Într-unul dintre porturile occidentale urma să încerce să intre în contact cu autoritățile competente și să aranjeze să le predea, într-o ascunzătoare undeva pe lângă Moscova, toate însemnările. A renunțat pentru că era practic imposibil să se desprindă suficient timp din grupul de turiști.

La sfârșitul anului 1991, odată cu prăbușirea U.R.S.S., controlul la frontiere a slăbit. În martie 1992, el s-a urcat într-un tren de noapte și a pornit spre una dintre capitalele statelor baltice. Christopher Andrew nu precizează despre care anume oraș este vorba. Sistemul de filtrare pare să fi fost foarte asemănător cu cel folosit în cazul lui Oleg Gordievski. Nu este exclus ca britanicii să fi folosit aceeași rețea. Fieșec deci ca ei să încerce să o acopere cât mai bine. Ne putem gândi, eventual, că l-au scos, de fapt, prin Caucaz sau pe la Vladivostok. Dar cum în presa occidentală s-a spus că Mitrohin i-a contactat pe americani la Riga – și americanii nu se prea obosesc să mintă în asemenea cazuri – nu este exclus ca tot acolo să fi fi căutat și pe britanici.

Sigur este că cu oamnenii Maiestății Sale britanice Mitrohin a avut succes. L-a primit o tânără, căreia i-a oferit câteva mostre din notele sale. Au convenit să revină peste o lună.

A doua oară a adus 2 000 de pagini dactilografiate. Ofițerii SIS l-au chemat din nou, peste două luni, pentru a discuta modalitatea prin care putea fi scos din țară. La 7 septembrie, Mitrohin sosea pentru prima oară la Londra. A avut mai multe runde de discuții cu cei de la

SIS, în urma cărora a luat hotărârea de a părăsi definitiv Rusia, împreună cu familia. S-a reîntors la Moscova, la 13 octombrie.

În ziua de 7 noiembrie 1992 (a 75-a aniversare a revoluției din Octombrie), sosea cu familia în capitala țării baltice unde îi contactase prima oară pe britanici. Peste câteva zile ajungea în Marea Britanie.

Presa britanică nu a suflat un cuvânt despre „arhiva Mitrohin”. Prima mențiune a fost făcută de Ronald Kessler, autorul unei cărți despre FBI, tradusă și la noi. Kessler vorbea doar despre un fost angajat KGB care a furnizat FBI informații despre câteva sute de agenți sovietici. Un oficial al serviciilor speciale americane, care și-a păstrat anonimatul,

a confirmat, într-un interviu acordat ziarului *Washington Post*, existența unei asemenea surse. La rândul său, revista *Time* a precizat că era vorba de un fost angajat al PDG, dar a calificat afirmația lui Kessler în privința numărului de agenți drept o exagerare. Cum alte informații nu au mai apărut, interesul s-a topit.

Abia în octombrie 1996 în presa franceză a apărut știrea că Charles Hernu, fost ministru

al Apărării în vremea președintelui Mitterrand, a fost agent sovietic. Ziarul *Le Monde* scria că, începând cu 1993, serviciile britanice le-au furnizat francezilor o listă cu aproape 300 de diplomați și oficiali care au spionat pentru blocul sovietic. După cum ne asigură Andrew, diplomații și oficialitățile din Ministerul de Externe au

format doar o minoritate între persoanele identificate pe baza notelor lui Mitrohin. Numele lui Charles Hernu nu apare la Mitrohin. Potrivit unei declarații a lui Raymond Nart, subdirector al contrasiguranței franceze (DST), consemnată în ziarul *Le Monde*, un fost conducător al serviciilor secrete române i-a furnizat dosarul lui Charles Hernu.

(Continuare în p. 31)

Diploma oferită de conducerea KGB lui Vasili Mitrohin

Pagubele provocate de „arhiva Mitrohin” serviciului de informații rus nu vor putea fi cunoscute în totalitate niciodată; cartea apărută dă publicității doar acele informații care nu mai prezintă interes pentru serviciile secrete

UN AMBASADOR ÎȘI AMINTEȘTE

NICOLAE M. NICOLAE

Continuăm suita de evocări ale întâlnirilor fostului ministru și ambasador Nicolae M. Nicolae cu personalități politice române și străine, începută în urmă cu două numere. De data aceasta, un vicepreședinte american, un secretar de stat și un consilier pentru securitatea națională.

Hubert H. Humphrey: 20 de minute președinte

Hubert H. Humphrey a fost vicepreședintele S.U.A. în perioada administrației Lyndon Johnson (1963-1969). În 1968 mă aflu la Roma. Cu o zi înaintea plecării spre casă, printr-o telegramă din partea ministrului Comerțului Exterior am fost anunțat că urmează să plec în S.U.A., la inaugurarea Institutului de standardizare de la Gettysburg, o localitate din statul Pennsylvania, situată la aproximativ 200 km de Washington. În telegramă

se spunea că urmează să mă întâlnesc acolo cu acad. Remus Răduleț și cu prof. Costin Murgescu, directorul Institutului de economie mondială.

Noua și ultramoderna clădire de la Gettysburg adăpostea un imens institut de cercetare. La inaugurare au participat peste două mii de persoane, atât de multe, încât am reușit să-i descopăr pe ceilalți membri ai delegației abia la dineul de încheiere, unde delegațiile au fost grupate pe țări. Cum nici un membru al delegației nu fusese însărcinat să transmită ceva participanților la festivitate, am înțeles că prezența noastră și structura delegației semnalau interesul României pentru dezvoltarea relațiilor cu S.U.A.

La conferință invitatul de onoare a fost Hubert Humphrey, vicepreședintele S.U.A. Deși toți îl remarcaseră, în cuvântul de deschidere, directorul Institutului de standardizare a adăugat: „Domnilor, nu știu dacă ați observat că

suntem onorați de prezența vicepreședintelui Hubert Humphrey. Pentru domnul vicepreședinte ziua de astăzi este cea mai importantă zi a vieții sale. Fie și numai pentru că vreme de douăzeci de minute și-a văzut visul cu ochii”.

Mare ilaritate în sală. Despre ce era vorba? În conformitate cu prevederile Constituției americane, când președintele se află pe masa de operație, vicepreședintele, automat, primește toate împuternicirile președintelui. Or, tocmai în acea zi, președintele Johnson suportase o ușoară operație.

După cuvântul de deschidere, a fost invitat la microfon H. Humphrey. „Despre mine domnul director v-a spus aproape totul. Nu-mi rămâne decât să vă spun eu câte ceva despre el. Cunoașteți mecanismul nostru democratic, prin care promovăm managerii. Și în acest caz, am întocmit o listă, pe care am transmis-o, prin centrele noastre de calcul, princi-

palelor companii americane, interesate în buna funcționare a standardizării. Directorul nostru a întrunit cele mai multe voturi. Era singurul care, nepricepându-se în știința standardizării, era preferat, deoarece nu se putea implica în probleme de fond și, deci, existau cele mai multe șanse de a se evita mari erori”.

Aplauzele prelungite au demonstrat că asistența gustase copios gluma vicepreședintelui. În anul 1977 Hubert Humphrey s-a stins din viață. Se bucurase de simpatie din partea poporului american. Cătafalcul, acoperit cu steagul Statelor Unite ale Americii și înconjurat de un imens număr de coroane de flori, a fost depus în rotonda de la Palatul Capitolului. Un trio instrumental, în care am recunoscut pe celebrii Isaac Stern și Mstislav Rostropovich, a acompaniat imensul regret al celor care au venit să-și ia rămas bun de la Hubert Humphrey.

La Henry Kissinger cu George Macovescu

Renumitul politolog Henry Kissinger a devenit secretar de stat în 1973, în vremea administrației Richard Nixon. Lui i-a prezentat, în 1974, președintele american scrisoarea de

demisie, în urma scandalului Watergate. Kissinger a continuat să dețină postul și în perioada Ford, până la alegerile din 1976. Dacă Constituția americană nu i-ar fi interzis să candideze la funcția de președinte al țării, pentru că nu era născut în S.U.A., Henry Kissinger ar fi făcut-o. Văzuse lumina zilei în Germania.

În America poți întâlni multe paradoxuri. Îmi vine acum în minte unul, despre care de altfel presa a scris. Tentativele lui Kissinger de a obține accesul la un club în Washington, din cauza statutului respectivei asociații, care nu îi admitea pe cei de origine ebraică, au eșuat. Existau și cluburi la care era interzis accesul femeilor.

Pe lângă fama sa de superinteligent și de dur, Kissinger era denumit de cei din Departamentul de Stat „omul etajelor colorate”, deoarece, la inițiativa lui, fiecare etaj din Departament fusese zugrăvit în altă culoare, pentru a se

evita confuziile și plimbarile inutile, spusese el.

Cu prilejul unei vizite în S.U.A., în anul 1976, George Macovescu, ministrul român al Afacerilor Externe, a avut o întâlnire cu Henry Kissinger. Pentru discuții, ministrul s-a pregătit minuțios. După trecerea în revistă a problemelor multilaterale, a sosit și momentul abordării relațiilor bilaterale.

George Macovescu a început cam așa: „Dumneavoastră, domnule secretar, sunteți o țară mare, noi suntem o țară mică. Dv. sunteți o mare putere industrială – noi o țară în curs de dezvoltare. Dv. sunteți o mare putere militară, noi avem o forță de luptă redusă”. Și tot așa, ei sus, noi jos. La un moment dat, Kissinger, mai în glumă, mai în serios, îl întrerupe: „Da, domnule ministru, în schimb la gură nu vă întrec nimeni”. Era pe atunci notoriu faptul că în toate problemele puse în discuția conferințelor internaționale, delegațiile române aveau ceva de spus.

Marele talent al lui Henry Kissinger consta în aceea că știa când să spună ceva, ce să spună, dar știa să și tacă, atunci când mulți se așteptau să intervină. În cercurile diplomatice de la Washington, era mare fierbere în legătură cu vizita lui Anwar Sa'adat, președintele Egiptului,

la Ierusalim, în 1977. Comunitatea evreiască din oraș a organizat o conferință, unde unicul conferențiar a fost Kissinger. Am fost și eu invitat, ca reprezentant al unei țări implicate în procesul de pace din Orientul Apropiat. Henry Kissinger a vorbit de toate, fără a face nici o aluzie la evenimentul propriu-zis.

Celebru comentator Art Buchwald spunea odată: „Eu, când vreau să aflu pulsul politic american, iau masa la restaurantul «Jean Pierre»“. Kissinger frecventa acel restaurant.

În perioada când a fost secretar de stat (1973-1977), Kissinger lipsea mai tot timpul din Washington. Din această cauză, accesul la el era aproape imposibil. Același Art Buchwald ridiculiza această absență aproape permanentă din Washington, anunțând într-un pamflet: „Henry Kissinger sosește la Washington“.

În preajma alegerilor prezidențiale din 1976, am primit o invitație din partea lui Kissinger ca, împreună cu alți ambasadori, să ne deplasăm la Huston, unde urma să aibă loc Congresul Partidului Republican. Am călătorit în avion chiar cu Kissinger și cu directorul Protocolului din Departamentul de Stat, nimeni altcineva decât copilul minune al cinematografului anilor

treizeci, doamna Shirley Temple.

Atât el cât și fosta actriță s-au întreținut cu toți cei prezenți, glumind, evitând discuțiile politice și creând o atmosferă extrem de degajată.

Participam pentru prima dată la un congres al unui partid american. Câtă diferență față de congresele de la noi. Sala imensă, circulară, era înțesată de delegați, grupați pe state. Nici urmă din sobrietatea congreselor noastre. Aveam impresia că ne aflam la o sărbătoare, cu tablouri, pancarte, steaguri felurite, dominate de cel național, baloane, panglici etc.

Larmă multă, care te împiedica să asculți discursurile. Singurul discurs care s-a auzit perfect a fost cel al președintelui Gerald Ford, candidatul republican la alegerile prezidențiale. Prezența lui la Congres nu a reușit să convingă majoritatea poporului american. În noiembrie 1976, președinte a fost ales Jimmy Carter, este drept la mică diferență de Gerald Ford.

Consilierul cu accent polonez al președintelui

Zbigniew Brzezinski a devenit consilier al președintelui Carter pentru securitatea națională sau, cum se spunea, „a fost

trimis în temnița strict secretă din subsolul Casei Albe“, în 1977. Sosea la Casa Albă de la Universitatea Columbia, din New York. El provenea dintr-o familie de imigranți polonezi, venită înainte de al doilea război mondial.

Am avut șansa să colaborez cu el ori de câte ori interesele relațiilor cu S.U.A. o impuneau. Odată, la o întâlnire programată, am fost nevoit să aștept în secretariatul lui un sfert de oră. După reproșul meu, Brzezinski, cu o figură obosită, mi-a spus că, dintr-o statistică a sa, al doilea ca număr de primiri la el, în trecut doar de Anatoli Dobrinin, ambasadorul Uniunii Sovietice, eram eu. Și foarte departe de al treilea.

Întotdeauna elegant, cu o ținută aristocratică, folosind fraze scurte, foarte precise, într-o americană cu un fin accent polonez, ceea ce-i dădea un șarm suplimentar, Brzezinski a fost considerat, o perioadă, rivalul lui Kissinger. Ambii erau născuți în străinătate, dar cu vederi diferite în ce

privea abordarea politicii externe. Kissinger dorea detensionarea relațiilor cu China și Uniunea Sovietică, Brzezinski îl sfătuia pe președintele Carter să acorde mare atenție relațiilor cu țările față de care piața americană manifesta un interes deosebit.

În perioada crizei petrolului, președintele Carter a decis înghețarea, pentru o vreme, a prețului benzinei. A doua zi după adoptarea hotărârii, în cotidianul *New York Times*, pe o pagină întreagă, a apărut un apel către președinte, semnat de cincizeci de economiști de frunte, primul pe listă fiind chiar renumitul Milton Friedman (Premiul Nobel pentru economie pe 1976). Se cerea președintelui să renunțe la decizia sa, deoarece în economia americană, caracterizată prin concurență, nu poate exista dirijism statal, fără să se producă distorsiuni. În rezolvarea acestui conflict de opinii un rol important l-a avut Zbigniew Brzezinski.

Atât în timpul lui Nixon (1969-1974), cât și al lui Ford (1974-1976), am avut convingerea că administrația americană era interesată mai mult de persoana președintelui Ceaușescu decât de România. România sau Bucureștiul erau permanent confundate cu Iugoslavia sau Ungaria. Se vorbea despre rolul lui

Ceaușescu în ameliorarea relațiilor cu China, în realizarea vizitei lui Assad în Israel, în stabilirea unor contacte cu autoritățile nord-vietnameze.

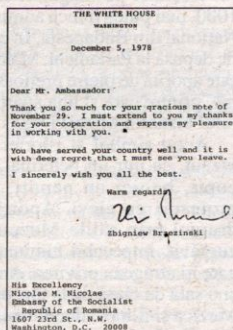
După aprecierea mea, în perioada Administrației Carter (1977-1981), interesul față de Ceaușescu a început să scadă. Americanii nu mai aveau nevoie de sprijinul lui. Stabiliseră un dialog direct cu chinezii, cu palestinienii, iar războiul din Vietnam se terminase. La aceasta s-a adăugat și introducerea în politica externă americană a componentei „drepturile omului”. Prin monitorizarea României privind respectarea drepturilor de emigrare, s-a produs o trecere de la interesul față de Ceaușescu la focalizarea atenției pe politica internă a acestuia.

Relațiile au intrat în umbră, după care a urmat renunțarea la clauza națiunii celei mai favorizate. Evident că această evoluție dezavantajoasă pentru România a fost determinată și de noile relații sovieto-americane, după venirea la putere a lui Gorbaciov, când americanii au urmărit să nu jeneze, în nici un fel, sensibilitatea rușilor.

Am încercat și atunci să relevăm americanilor, în discuții neoficiale, importanța geostrategică a țării noastre. Dar răspunsul a fost tranșant: cu Turcia și Grecia

în NATO, ei controlau deja Marea Neagră și Peninsula Balcanică. Am înțeles astfel că numai pe căi economice, prin comerțul exterior și cooperarea internațională, putem intra în zona de interes a S.U.A.

Relațiile mele, în calitate de ambasador, cu Brzezinski mi-au fost extrem de utile în politica de promovare a intereselor României. Nu era omul care să accepte pe cineva care una spunea și alta gândea. Am discutat deschis cu el orice aspect care privea relațiile dintre cele două țări, chiar dacă uneori problemele erau incomode.

O dovadă a acestor bune relații profesionale este răspunsul lui la scrisoarea mea de rămas bun: „Trebuie să vă exprim mulțumirile mele pentru cooperarea Dv. și plăcerea de a fi lucrat cu Dv. V-ați servit bine țara și îmi exprim regretul că a trebuit să plecați”. ■

Budapesta, decembrie 1999

Coroana Sfântului Ștefan

MANUALELE DE ISTORIE FATĂ ÎN FATĂ

Duminică, 19 decembrie 1999, coroana Sfântului Ștefan, cel care i-a creștinat pe maghiari în jurul anului 1000, mai putea fi încă admirată la Muzeul Național din Budapesta. În curând urma să fie depusă la Parlament. Măiestria lucrăturii este sporită de pietre prețioase și de embleme, printre care și una aparținând împăratului bizantin Mihail Dukas (1071-1078).

Acest simbol al istoriei maghiare era vizitat, ca într-un pelerinaj, de părinți cu copii, bunici cu nepoți, învățători și profesori cu elevi. Apoi își continuau drumul prin sălile Muzeului, proaspăt zugrăvit, impecabil luminat, cu exponate care îți atrăgeau privirea. Am putut admira și o sală de clasă de la începutul secolului. Muzica și filmele documentare te introduc în atmosfera epocii.

Același respect pios l-am regăsit și la Milenium, monument pios l-am regăsit și la Milenium, monument construit în 1895-1896, pentru a celebra 1 000 de ani de la crearea statului maghiar. Inițial, pe lângă conducătorii Ungariei medievale, erau reprezentați și cinci împărați ai Austriei (la data ridicării ansamblului, Ungaria făcea parte din monarhia dualistă). După 1945, împărații au fost înlocuiți cu principii maghiari ai Transilvaniei. Statuile domină cu semeție Piața Eroilor, iar basoreliefurile lor vorbesc despre fapte de arme și de

cultură prin care maghiarii s-au integrat civilizației europene.

Am participat, în orașul de pe Dunăre, la sfârșitul anului trecut, împreună cu Mirela Murgescu, de la Facultatea de istorie din București, și Sorin Oane, autor de manuale, la un Seminar organizat de Centrul pentru Democrație și Reconciliere din Sud-Estul Europei, ce își are sediul la Salonic, în Grecia. Tema Seminarului – *Moștenirea maghiară în Sud-Estul Europei* – a reunit participanți din Croația, Grecia, Ungaria, Slovenia, Iugoslavia și România. Anterior am primit un chestionar pe care l-am completat și pe baza căruia s-au purtat discuțiile.

Una dintre întrebări viza spațiul acordat în manualele din diferite țări istoriei maghiarilor. A rezultat că el varia de la o pagină până la 29 pagini (în cazul unui manual din Iugoslavia). Desigur, important este mesajul transmis, nu numărul paginilor. Dar a reieșit foarte limpede că spațiul acordat istoriei maghiarilor în oricare dintre aceste țări este mult mai extins decât cel acordat în manualele maghiare de istorie naționalităților care au făcut parte din statul ungar în decursul timpului. S-a insistat și asupra faptului că în fiecare dintre aceste țări au existat și

există și alte minorități, cărora se cuvine să li se acorde o importanță egală, pentru că au contribuit la istoria comună.

Al doilea subiect al chestionarului s-a referit la calificările acordate maghiarilor. Dincolo de caracterizări de genul „cuceritori”, „asupritori”, „revizionisti”, manualele școlare se străduiesc să evidențieze și aspectele pozitive ale conviețuirii cu maghiarii, influențele reciproce.

In ceea ce privește manualele ungu-rești de istorie, gazdele ne-au asigurat că încearcă să păstreze același limbaj civilizat atunci când abordează istoria popoarelor din jur. Dacă totuși apar și epitete jignitoare – ni s-a spus –, este doar opțiunea autorului, pentru că în Ungaria nu există o programă unică. Și autorul de manual și profesorul de istorie au o mare libertate în conceperea orei și în mesajul pe care îl transmit elevilor.

Găsirea unui limbaj adecvat, părăsirea simplei expunerii a faptelor, un mai reușit

echilibru între aspectele politice și cele social-culturale sau de viață cotidiană au constituit un alt punct al dezbaterii. Ca și natura izvoarelor folosite pentru a ilustra diferite momente ale lecției. Bineînțeles, Anonymus, autorul scrierii *Gesta Hungarorum*, lucrare din secolul XI, a stârnit multe discuții. Deși i se contestă în Ungaria valabilitatea ca sursă istorică pentru evenimente petrecute cu două secole în urmă, este totuși utilizată și de manualele de istorie din această țară.

Am părăsit Budapesta într-o zi geroasă de iarnă, pe când zăpada începea să cadă peste oraș, plăcut impresionați de amabilitatea budapestanilor, cu care am putut discuta și în limba română. Și am păstrat imaginea lui Anonymus, calm, așezat pe o bancă din curtea castelului Vajdahunyad, cu manuscrisul pe genunchi și gluga trasă peste chipul pe care nu îl vom cunoaște vreodată. ■

Codruța MATEI

ARHIVA MITROHIN

(Urmare din p. 25)

Nici un ziarist nu a făcut însă conexiunea între lista furnizată de britanici francezilor și textul lui Kessler, care vorbea de un fost ofițer KGB care avusese acces la arhivele secrete ale instituției.

În decembrie 1996, săptămânalul german *Focus* dezvăluia faptul că serviciul de contra-spionaj german, BfV, primise din partea SIS o listă cu numele mai multor sute de agenți ai KGB. Se preciza că sursa era un fost ofițer sovietic și că acesta avusese acces la arhivă.

În iulie 1997, presa din Austria a publicat știrea despre un depozit secret de armament, ascuns încă din 1963 lângă Salzburg. Informația provenea tot din notele lui Mitrohin. De altfel, cei care au urmărit presa românească, au putut constata, la un moment dat, o aglomerație de știri despre descoperirea unor asemenea depozite secrete de muniții în Europa de Vest, mai ales în Belgia. Dar tot *Focus* a fost cel mai aproape de identificarea lui Mitrohin. În iunie 1998, un articol vorbea de un colonel din PDG, care avea acces la toate dosarele și care le copiasc. În 1992, el fugise în Marea Britanie. Articolul a fost primit cu foarte mult scepticism, mai ales că singura dovadă produsă de

săptămânal era afirmația că Willy Brandt fusese spion sovietic. Iuri Kobaladze, șeful biroului de presă al SVR, a dezmințit imediat informația. El l-a identificat drept posibilă sursă pe maiorul Mihail Butkov, care fugise în 1991 de la postul său din Oslo în Marea Britanie.

Kobaladze avea dreptate în ceea ce-l privea pe Willy Brandt. Într-adevăr, în arhivele KGB există un dosar al lui Brandt, cu numele de cod Poliarnik. Pe când se afla la Stockholm, în vremea celui de-al doilea război mondial, Willy Brandt furnizase informații și sovieticilor și anglo-americanilor, în cadrul luptei antihitleriste. În plus, el avea legături și cu fostul secretar norvegian al lui Troțki. Dosarul mai arată și că în 1962, probabil cu acordul lui Hrușciiov, sovieticii au încercat să îl șantajeze pe Willy Brandt folosindu-se de activitatea lui din timpul războiului, dar au eșuat.

Identitatea lui Mitrohin nu a fost dezvăluită decât anul trecut, când s-a anunțat publicarea cărții. Să nu fi reușit până atunci sovieticii să identifice adevărata sursă a dezvăluirilor din presa occidentală și gravitatea dezastrului? Christopher Andrew pare convins de acest lucru. ■

(Va urma)

Dorin MATEI

NICOLAE MINEI

(1922-2000)

Ne-a părăsit, la 14 martie, și domnul Minei. La un an după domnul Popișteanu. Până în decembrie 1983, la plecarea sa din țară, Nicolae Minei a fost mai bine de 15 ani redactor-șef adjunct al revistei, colaborator și prieten al lui Cristian Popișteanu. Cu el alături, cu calmul, luciditatea și înțelepciunea lui, am străbătut perioada când trecutul – mai apropiat sau mai îndepărtat – era adesea așezat în parantezele unor tăceri vinovate.

O publicație este – mai mult sau mai puțin – suma competențelor care o compun. Așa a fost *Magazin istoric* de la începuturile lui. Iar dacă deținem un record de longevitate, îi datorăm acest lucru și lui Nicolae Minei. Pe foile care adăposteau semnăturile noastre a figurat – parcă în filigran – prezența anonimă a lui Nicolae Minei.

În viziunea sa, noi nu trebuia să fim istorici – mari istorici nici atât –, noi trebuia să fim în slujba istoriei. Să o facem iubită de marele public. Unicul nostru merit, ca redactori, era a fi ridicat, prin voință și perseverență, o revistă frumoasă, înzestrată cu întreg confortul lecturii istoriei.

Preocupat permanent de cititor, Nicolae Minei cerea de la articole

maximă limpezime și corectitudine în afirmații și date. Îl oripilau stilul câlțos și snob, ciorchinele de epitete și neologismele nemotivate. Verifica totul, până la explicații foto și sumarul în limbi străine, din respect pentru cititorul pe care îl știa așteptând neobosit revista, număr de număr.

N-avea mituri în materie de autori. Pentru el nu existau intangibili și atoațeștiutori. Singur spunea că din ce nu știe el se pot scrie enciclopedii.

Practica ironia mușcătoare, dar și autoironia. Știa să

comunique cu oamenii. Spirit didactic, puneă multă răbdare în a explica; gusta bucuria de a te vedea că ai receptat corect cele spuse. Când nu înțelegeai, era sigur că el se exprimase deficitar. Și relua. Nicolae Minei avea decență în toate. A avut și în stoicismul și demnitatea cu care și-a purtat boala și durerile. Nu-i plăcea spectacolul. Cuvintele acestea de despărțire cu siguranță că i s-ar fi părut exagerate și l-ar fi stânjenit.

Magazin istoric este și creația lui Nicolae Minei. Și va merge înainte, așa cum au vrut-o amândoi, și el, și Cristian Popișteanu.

Album istoric

▲
Maior Nicolae Pisosky –
adjutant domnesc

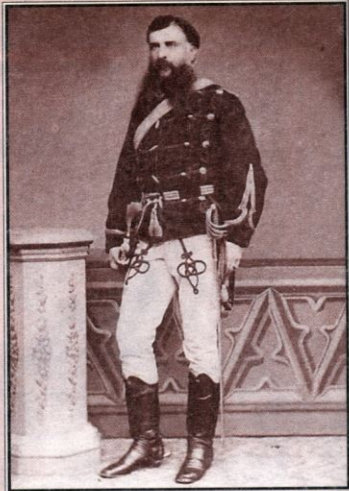
►
Gen. Ion Em. Florescu

►
Maior Pavel Cernovodeanu

▲
Eduard Hübsch,
inspectorul muzicilor militare

▲
Căpitan Arcadie Șepilici

Căpitan Virgiliu Hepites

General Constantin Pilat

**Locotenent comandor de marină
Constantin Bălescu**

Maior D. Lecca

**Ofițer de jandarmi călări
Radu Costacopolo (1864)**

Căpitan Dimitrie Salmen

◀
Ofițer de cavalerie
cu dolman (1868)

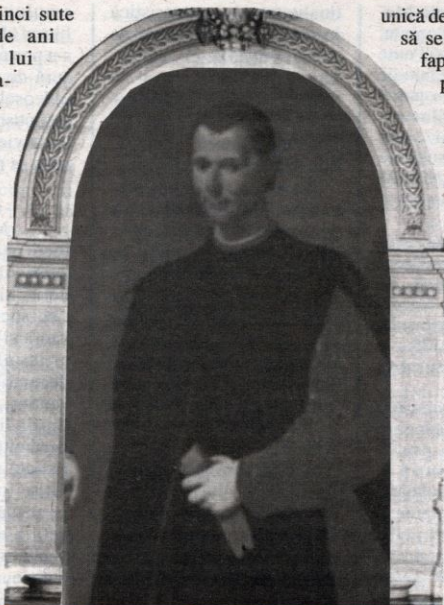
▶
Colonel
Constantin Barozzi,
ofițer de stat major

▶
Maior
de dorobanți călări (1864)

Au trecut cinci sute treizeci de ani de la nașterea lui Niccolò Machiavelli, cel care a putut să fie caracterizat drept un titan al gândirii, pasiunii și cunoașterii, om de Stat, istoric, poet, dramaturg și totodată primul scriitor militar de seamă al timpurilor moderne. Analizator lucid, nu savant de cabinet, ci un mare teoretician al practicii, Niccolò Machiavelli a iluminat toate dimensiunile ideologice ale Renașterii, dând lovituri puternice feudalismului, fiind expresia necesară a Italiei contemporane lui.

Definit drept „omul cel mai puțin înțeles și cel mai calomniat pe care îl cunoaște istoria” (P. Villari), Machiavelli poate fi considerat drept primul filosof al Istoriei. Înscris și în fruntea scriitorilor politici italieni, el se dovedește a fi un experimentalist în studiul înlănțuirii datelor și faptelor. Pentru el nu există o lege unică, invariabilă, tipar de aplicat întregii umanități de-a lungul epocilor trecute sau

DIN NOU DESPRE MACHIAVELLI

Academician ALEXANDRU BALACI

prezente, ci tot atâtea caracteristici variate religioase, economice, politice –, cât sunt și națiunile înscrise în mișcarea perpetuă a trupului istoric. Reprezentant demn al laicei Renașterii, el neagă transcendența, substituie fatalitatea cu mobilitatea fiecărui caracter, fiecărui individ, complex și multiform. El este tipul istoriografului umanist, diferit de cronicarul medieval; autor de judecăți de sinteză, mai mult decât factolog. Realismul său, facultatea sa

unică de a sintetiza l-au făcut să se înalțe de la studiul faptelor practice, al experimentelor generate de activitatea sa de diplomat, spre elaborarea unei teorii echivalente cu fundamentarea unei științe a activității politice. El a fost totodată un om activ, al cărui ideal era *agire*, încercând să lupte pentru transformarea realității în cadrul propriilor sale idealuri și tipare. De aci și caracterul atât de viu, pasional și al vieții și al operei sale. Mobilitatea sa a fost de multe ori înfrântă și drumul lui Machiavelli nu a fost niciodată o cale largă a ușoarelor triumfuri.

Acela care a fost definit ca pendulând între *comico* și *tragico* a putut să fie comparat și cu un Prometeu înlănțuit. El aparține și din acest punct de vedere Florenței, magnifica cetate creatoare, Noua Atenă a lumii, la al cărei realism a aderat, ca și Dante Alighieri sau ca Michelangelo. „Florentinitatea” de viață și de acțiune l-a putut duce, ca și pe creatorul *Divinei Comediei*, spre visul îndrăzneț, bazat pe temelii puternice, al unei Italii unite. Indivi-

1469, 3 mai. Niccolò Machiavelli se naște la Florența, dincolo de Arno, lângă Ponte Vecchio, într-o veche familie senioară toscană cu patru copii. Cu toată strălucirea neamului tatălui său (Bernardo, jurisconsult), nu este un om bogat. Niccolò cunoaște strămtoarea vieții încă din copilărie.

1494, 17 noiembrie. Trupele regelui francez Carol VIII intră în Florența. Se inaugurează seria expedițiilor franceze în Peninsula, ce se vor încheia în 1525. Ele au marcat tot parcursul vieții lui Machiavelli.

1498, iunie. Niccolò este pomenit pentru prima oară în analele Florenței. Are 29 de ani împliniți și intră în slujba republicii. Rămânând vacant un loc de secretar al Senioriei, Consiliul celor optzeci, apoi Marele Consiliu aleg dintr-o listă de patru candidați pe Niccolò di Bernardo Machiavelli ca nou secretar, ce se ocupă cu treburile lăuntrice. În iulie același an, el devine cancelar al Consiliului celor Zece, în ale cărui funcții incumbă războiul și afacerile străine ale Republicii florentine. Pentru numai 100 florini pe an salariu, citește cu pasiune toată corespondența adresată republicii, mii de documente, triază informațiile, redactează scrisorile oficiale.

Îl îndreptățește la aceste funcții o bogată zestre de învățătură: istoricii și filosofii latini, clasicii greci, opera lui Dante. „Soarta a făcut ca, neștiind să judec nici despre meșteșugul mătăsii, nici despre cel al lăzii, nici despre câștiguri, nici despre pierderi, trebuie sau să tac, sau să cuget la treburile statului”.

dualitatea ei caracteristică în corul popoarelor europene a fost exaltată de el – cu același vibrant patriotism ca cel al lui Dante – în paginile *Principelui*, considerate drept înflăcărate imnuri, comparabile avântului Marsiliezei.

Această „florentinitate” caracterizată de realism, de uzul metodei experimentale, de reînnoirea dreptului de existență a procesului rațional, de analiză clară și de sinteză a faptelor, de aspirație spre adevărul *effettuale* se înscrie pe arcul general al Renașterii, ca marea contribuție spirituală a Italiei la istoria civilizației și culturii umane.

Acest reprezentant al lumii reale din secolul XVI a fost călăuzit în permanență de o stea unică, formarea statului italian, creat ideal în *Principiele*, guvernat în regulile *Discursurilor* și apărât în *Artă războiului*. Unitatea rațiunii lui Machiavelli se face, în felul acesta, prezentă în unitatea operei sale. Privind totdeauna în față întreaga lume și îndrăznind să afirme adevărul integral, el aspiră să recreeze Statul realității și al adevărului, bazat pe rațiune și condiționat de ea.

Pentru el, politica este vastul domeniu al activității umane raționale, în care se interferează uriașele filoane ale științei și artei. Ca și medicina, pentru el, politica are virtuțile terapeuticii, arta de a vindeca. Privind răul în față, pătrunzând în miezul lucrurilor, el a combătut iluziile sau prudența corupătoare, generate de spirite vizionare sau de un conformism laș. Filosof al

omului mai mult decât filosof al naturii, Machiavelli s-a prezentat umanității cu o aură de idealitate generată îndeosebi de profunzimea patriotismului său, de demnitatea vieții sale, de sobrietatea sa de critic al realității.

S-a putut spune că Machiavelli nu este încă istoricul-filolog sau istoricul academician modern, nici scriitorul politico-sociologic de astăzi, ci istoricul-artist și politicianul artist al Renașterii. Totdeauna însă Machiavelli a simțit și a vrut să fie scriitor. Spirit liber rinascimental, neadmițând categorii aprioristice, nici criterii prestabilite, trăind și scriind în perpetuă tensiune, Machiavelli a edificat o operă devenită monument al culturii europene.

Angajamentul sacrosanct pe care l-a respectat de-a lungul întregii sale vieți, tumultuoase de multe ori, a

Supliciu lui Savonarola, pictură din secolul trecut, de Stefano Ussi

fost de a nu face compromisuri niciodată cu propriile, fermele sale convingeri. Inflexibil totdeauna pe această dreaptă cale, el a avut sprijinul adevărului, al iubirii sale nedesmințite de adevăr. Pătrunzător și lucid, spiritul său nu a făcut concesii conformiste, cum avea să predice mai târziu istoricul Francesco Guicciardini, teoretician al „liniștii care nu aduce primejdii“.

Machiavelli era absorbit total în travaliul minții. Extraordinară sa originalitate intelectuală, care îl diferenția înalt de contemporanii săi, consta în laborioasa, tenacea, străuitoarea activitate de a descoperi adevăratele dimensiuni ale unei transformări istorice, ale unei personalități care putea să influențeze mersul evenimentelor.

Nu a fost un speculativ, dimpotrivă, opera lui se caracterizează prin evaziunea din metafizic și abstract. Dar

a fost un umanist și în sensul că în centrul atenției sale lucide a pus totdeauna omul. Și aceasta explică coerența fundamentală, logica și caracteristica operei sale.

Numai că acest lucid cunoscător al oamenilor a avut de suferit din cauza lor. Cu toate că îi cunoștea ca nimeni altul, descifrator magnific și îndurerat al curților, al politicienilor, al stărilor de lucruri contemporane, el a fost cel mai puțin „machiavelic“ dintre toate personajele descrise în opera sa, desăvârșită frescă a vremurilor contemporane lui.

Dar acest observator lucid, genial arhitect politic, nu are în el urmele unei minime vanități atât de explicabile la un creator. Putând uneori înspăimânta prin luciditatea sa, el nu a căutat să înșele niciodată pe nimeni. Cum nu a căutat să se înșele pe el însuși.

Pentru el, Istoria este un gigantic proces viu, mereu reînnoitor. Rigurozitatea sa științifică, pătrunzând în nexusul faptelor, aduce iluminarea oricărei celule sociale ori politice. Extraordinară sa putere de asociație și de sinteză duc la cunoașterea a tot ceea ce în trecut putea să apară misterios, providențial și ocult.

Și în cazul lui, literar de data aceasta, se poate vorbi, ca în cazul lui Dante Alighieri, de facultatea „sculptorică“ a scrișului. Machiavelli a izbutit să portreteze, să sculpteze figuri și fapte, desprinse din cronici vechi, dar mai ales din viața contemporană. Și nu numai în opera sa literară, în care a

1502. Piero Soderini este ales gonfalonier pe viață, iar Machiavelli îi devine cel mai apropiat colaborator.

1503. Încearcă, fără succes, o vastă operație, care a trebuit abandonată: să abată cursul Arnoului către Livorno, pentru a seca portul Pisei, o acțiune cu caracter militar.

1504. În lucrarea Prima decenală, istoria zbuciumată a Florenței între 1494 și 1504, încearcă să trezească virtuțile războinice adormite ale concetățenilor săi.

1505-1507. Împreună cu gonfalonierul se ocupă de organizarea unei armate naționale, pornind de la ideile sale în domeniul apărării statului, expuse în Arta războiului (un guvern nu se poate bizui pe trupele de mercenari, recrutate la întâmplare). Machiavelli constată că libertatea Florenței este la discreția altora, de unde și politica de umilințe, diplomația de temporizare, de intrigă și tocmeală nesfârșită. De fapt, pricina este una singură, afirmă el: Florența nu are arme proprii.

1506, 12 decembrie. Este ales secretar al noului Consiliu al celor Nouă, o sarcină în plus, pe care o primește cu bucurie. În același an scrie Memento pentru cineva care pleacă în ambasadă la Milano, un „ghid practic“ al diplomatului, plin de indicații privind transportul, cazarea, echivalențele monetare.

1509. Noua miliție florentină, condusă de Machiavelli, obține capitularea Pisei, vechea rivală a Florenței, scăpând de sub stăpânirea florentină la venirea armatelor franceze

în Italia. „Fiecare e ca nebun de bucurie. S-au aprins focuri în tot orașul. Nu rămâne decât ca și cerul să-și arate bucuria, căci oamenii mari și mici nu pot arăta mai multă”, scrie un contemporan, la vestea reluării Pisei.

1512. Trupele spaniole, conduse de Gonzalvo de Cardona, intră în Florența. Republica florentină cade și dominația familiei Medici este restaurată. În ultimii 14 ani, Machiavelli îndeplinește 24 de misiuni diplomatice, are o bogată activitate de gospodar și organizator pe tot cuprinsul republicii. Numeroasele succese îi atrag critici și dușmăni. Dar experiența politică acumulată în cancelaria Senioriei și pe la curțile unde a fost trimis îi deschide ochii asupra slăbiciunii politice a patriei sale. La 9 noiembrie el este demis din funcțiile sale de secretar al Consiliului celor Nouă și al Consiliului celor Zece, cu obligația de a nu părăsi Florența șase ani și a nu pătrunde în Palazzo Vecchio.

Era începutul dizgrației, al dramei slujbașului revocat. Fortuna își întoarce fața de la Niccolò Machiavelli. Acuzat de participare la un complot împotriva cardinalului de Medici, este arestat și supus la tortură. Dovedit nevinovat, este eliberat. „Am ieșit din închisoare, spre bucuria întregului oraș”, scrie unui prieten, la 14 martie 1513. Soarta a făcut tot ce i-a stat în putință ca să-mi facă această nedreptate. Sper să nu mai cad în asemenea belele, fie pentru că voi fi mai prudent, fie pentru că vremurile vor fi mai liberale și nu așa de bănuitoare.”

creat cele mai artistic-reale personaje ale dramaturgiei italiene, ci și în paginile de istorie a țării sale.

Definit ca descoperitorul și fondatorul unei noi științe, a politicii ca forță și formă autonomă a rațiunii, Machiavelli a folosit totdeauna cea mai strânsă conexiune între experiențele practicii sale de diplomat și cetățean și ideea sa teoretizantă.

Scrierile lui, riguros logice, aliază totdeauna pasiunea intelectuală cu curgerea dialectică, în apărarea omului care-și poate afla în el însuși justificarea existențială, atunci când nu este un neutral, ci un participant, o creatură activă, luptând împotriva destinului, de multe ori advers.

Desigur că se impune din nou comparația și paralelismul cu Dante Alighieri. Individul (Dante preanunțase Renașterea), care și la el se confruntă cu transcendența, la Machiavelli cucerește dimensiuni esențiale active. Omul machiavellian, ca și protagonistul dantesc, a părăsit contemplația și extazul mistic, evoluând în mijlocul vieții și al acțiunii.

Contemplația a putut genera starea hieratică a pictorilor și sfinților Umbriei. Acțiunea creează principele machiavellian, luptător național a cărui voință edifică state naționale. Creatura aceasta istorică, cizelată de umanism, care se dimensionează urmărind legi proprii, dându-și o fizionomie, un chip spiritual, după voința individuală, poate să-și creeze și propriul destin.

Acesta este omul machiavellian, în realitatea sa inte-

lectuală, în integritatea sa etică, ordonată de legi raționale. Aceasta este clara determinare a unei concepții integral umaniste și a cărei pătrundere din partea cititorului și cercetătorului atent poate sfârâma concepția apriorică despre „machiavelism”.

Și cultul „virtuții” este un alt postulat al Renașterii, iar atenția încordată pe care i-o conferă Machiavelli îl definește încă o dată ca om-sinteză al contemporaneității sale. *Virtù*, în concepția scriitorului italian, nu putea fi decât tensionată energie virilă, transformatoare a propriului destin uman, individual, sau ideal, colectiv.

Pentru întemeietorul științei politice, pentru acest precursor al filosofiei istorice, valoarea supremă a omului activ consta în conștiința lui politică, idee dominantă în întreaga sa operă și atât de actuală oricând în lume, în timpuri și spații. Dar niciodată lucidul observator nu a făcut ca sfera idealului să nu fie circumscrișă celei a realului.

Florența a fost și o putere navală. Fresca înfățișează o scenă de luptă cu infidelii

Idealul *Principelui* se manifesta în realitatea conjuncturii vieții politice, căutând educativ ca pasiunile umane să fie transformate în virtuți cetățenești. Armonia este legea acestei identități morale către care aspiră principele machiavelian, simbolul întregii sale opere, și ea aparține desigur Renașterii.

Precurorul patriotismului italian și al Italiei moderne, călător și martor al stărilor de lucruri din marile monarhii vest-europene, își dăduse seama de acest fenomen capital istoric, al trecerii de la principatele și senioriile medievale spre importanțele, modernele formații statale, simbol al unității unei națiuni, dorind înfăptuirea unui asemenea ideal politic și în Italia.

Cea mai frumoasă țară a Planetei, maestră a literelor și artelor, care-și putea justifica existența în Univers prin miracolul Renașterii, devenea, prin divizarea ei politică și fragmentarea ei feudal-statală, pradă ușoară pentru marile monarhii înzestrate cu armele forței

brute, care uneori, vremelnic, pot învinge pe acelea mai fragile, rudimentare, ale spiritului.

De aceea se poate afirma că întreaga viață și operă a lui Niccolò Machiavelli este un lung strigăt de chemare pentru împlinirea visului național italian. De aceea poate fi înțeleasă ideea fundamentală, axa întregii sale gândiri, flacăra nemuritoare a iubirii de Patrie.

O imensă dezbateră, de-a lungul celor peste cinci secole care au trecut de la nașterea scriitorului, a oscilat între doi poli adversi. Într-o parte se aflau denunțătorii „machiavelismului”, cuvânt devenit sinonim cu ipocrizia și cu amoralitatea politică, iar de partea cealaltă erau susținătorii figurii luminoase a austerului republican, teoreticianul rațiunii de Stat (cu toată duritatea ei, uneori conjuncturală), a interesului colectiv al Patriei, care poate predomina asupra oricărui interes egoist, individual.

Dar toți – denunțători sau susținători – vor constata totdeauna marea obiectivitate a scriitorului, imparțialitatea sa detașată, nobila sa figură puse în serviciul unui ideal, pe care nu l-a abandonat, sub nici o lovitură.

Machiavelli a fost „urât, temut, negat, onorat, călcat în picioare, ars, imitat, cântat, laudat, copiat, travestiți, insultat... S-au născut «mai mulți Machiavelli» – al iezușilor, al patrioților, al filosofilor, al enciclopediștilor, al protestanților, al catolicilor, al literaților... A apărut astfel machiave-

Se retrace la casa lui de la țară, la San Casciano.

1512-1527. I se încredințează misiuni puțin și minore. Are însă îndeletniciri gospodărești, vânează păsări cu lațul, joacă zaruri în hanuri de țară, citește clasici, dar mai ales se consacra reflecției politice. Este perioada când se nasc Principele, în 1513, cartea „republicanilor”, cum o definește filosoful francez Jean-Jacques Rousseau, și Discursurile, două opere care au marcat istoria gândirii politice.

În 1521 primește însărcinarea să scrie istoria Florenței, pe care o realizează, ajungând cu expunerea până în 1492 și scriind-o cu amărăciunea celui ce evocând un trecut înălțător e convins că din el nu se va naște nici un viitor.

Sunt și anii unor aventuri amoroase, pe care le împărtășește prietenului său Vettori, în lungi scrisori: „Am lăsat deoparte gândul lucrurilor mari și grave, nu-mi mai place să citesc despre lucrurile antice, nici să vorbesc despre cele moderne. Toate s-au schimbat în gânduri dulci, pentru că aduc multumire Venerei și întregului Cipru”.

Cinicul Machiavelli ne surprinde când vorbește de „firele de aur, întinse între flori, țesute de Venus, așa de suave și de dulci”.

Până în ziua morții, 21 iunie 1527, Machiavelli rămâne dușmanul jumătăților de politici, cel care a îndemnat întotdeauna Senioria să-și aleagă odată politica și să o urmeze până la capăt, să termine cu șovăielile, cu arguțiile, cu politica iepurească.

F.D.

Amărăciunile unei vieți

lismul...“ (G. Prezzolini, *Vita di Machiavelli*).

Într-o zi, cărțile lui (și în primul rând *Principele*), au devenit pentru tineretul Italiei cărți de căpătâi, așa cum au fost pentru italienii Renașterii cărțile Antichității. Se redescoperea, în secolul XIX, idealul italian preconizat de marele scriitor. Gândirea machiaveliană este gândirea modernă, apropiată de noi, apropiată timpurilor noastre și cartea care o cuprinde sau comentează este o carte de viață.

Aducând în timpurile „corupte“ care îl înconjurau idealul unor vremuri mai bune, Machiavelli a înfăptuit o operă de înaltă italianitate. El a înțeles, ca nimeni altul dintre contemporanii săi, că toată corupția (*la corruttela*) înconjurătoare era în realitate degenerescența profundă a societăților care dispăreau. Se prăbușea întreg Evul Mediu și martorul prăbușirii sale definitive, Niccolò Machiavelli, aspira, ca dincolo de ruine, să sape profundeze temelii ale unei lumi noi, a lumii moderne. Negând întreaga scolastică, el îi substituie principiile științei noi, pe care o dimensionează rațiunea, dar și experiența umană.

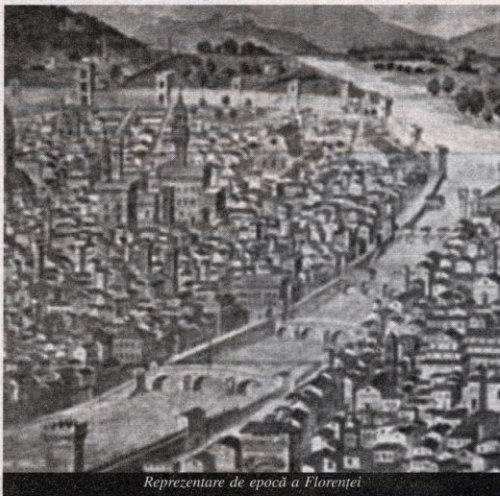
Noile concepții despre Stat, națiune, spirit uman, metoda naturală a dezvoltării gândirii se substituie artificialului gândirii medievale. Meditația asupra omului și locului său în Istorie, pătrunderea psihologică, încrederea în om și în facultățile lui creatoare subliniază o altă, definitivă, detașare de Evul Mediu și-l

pot plasa pe Machiavelli printre primii moralști moderni, alături de Montaigne.

Poate că mai mult decât omul politic, Machiavelli a rămas un literat, un scriitor artist al verbului, care și-a exercitat înalta și aspră sa misiune, cu o extraordinară pasiune. Acest maestru al energiei spirituale, acest analist necruțător prin precizia chirurgicală a realismului cu care pătrunde stările de lucruri contemporane, se apropie desigur de caracteristicile unui mare scriitor umanist.

Ca un artist al Renașterii, îndrăgostit de tot ceea ce a produs Antichitatea, Machiavelli s-a întors către această epocă, săpând în profunzimile ei pentru a descoperi acolo esența civilizației sale, a artei, a lite-

raturii, a antropomorfismului său. El poate că este și ultimul dintre scriitorii Italiei și ai Renașterii care s-a întors spre aceste vaste zăcămintе, extrăgând minereul lor cel mai prețios, pentru a-l topi într-un creuzet propriu, în modernitatea umanismului său. De aceea Machiavelli va avea totdeauna un loc de frunte în literatura Italiei (și a Europei), dar mai ales în tradiția națională italiană, fiind acela care, urmând linia de aur a lui Dante Alighieri, a plasat în conturul ei de frumusețe și energie figura ideală a Patriei. Iar sfatul lui trebuie totdeauna ascultat cu reverență ... „*entrare sempre per vie battute da uomini grandi...*“ (să intri totdeauna pe căile bătute de oameni mari). Pe un asemenea drum etern al spiritualității umane a mers, senin și demn, autorul *Principelui*, Niccolò Machiavelli. ■

Reprezentare de epocă a Florenței

UN MILENIU ÎN ZECE SECOLE

Un
veac al răz-
boaielor, secolul
XII? Dar care secol nu
ar putea fi „citit“ în cheia
războiului?

Și totuși, la o primă abordare,
ceea ce te izbește este numărul războa-
ielor și aria pe care au cuprins-o aceste conflicte.

În Spania, arabii se revarsă, cucerind Valencia (1102), Sevilla (1110) și Saragoza (1111). În
Europa Centrală, Polonia invadează Boemia, în 1108, pentru ca pește un an Henric V al
Germaniei să atace Polonia. Conflictele dintre principii germani și împărat au marcat întregul
secol XII. Să mai notăm constituirea, în 1156, a ducatului independent al Austriei.

În Răsărit, Ioan II al Bizanțului îi zdrobește pe pecenegi în 1121, pentru ca în anul următor
să înceapă un război cu Veneția, ce avea să dureze până în 1175. La sfârșitul secolului, puterea
împăratului din Constantinopol avea să fie pusă în cumpănă de ofensiva țaratului vlaho-bulgar,
creație politică a românilor sud-dunăreni și a bulgarilor.

În Asia au loc confruntări în India, în Cambodgia, se produc atacuri ale unor popoare asupra
Chinei. Iar în îndepărtata Japonie, după ce-și vede clanul masacrat în 1159, Yoritomo Minamoto
reușește, în 1185, să elimine clanul rival, Taira, și creează instituția șogunatului. Șogunul, adevăratul
stăpân al Japoniei, nu împăratul, avea să conducă destinele insulei până în 1867.

În 1167 s-a născut Temudjin, viitorul Genghis Han, cel care și-a trimis, în veacul următor,
hoardele până în Europa. Cu zece ani înaintea, își începea domnia Andrei Bogoliubski,
întemeietorul cnezatului de Vladimir. Iar peste un an, în 1168, se stabileau aztecii în Mexic.
Pentru că la sfârșitul veacului, în 1200, să se sfârșească enigmatică civilizație maya.

Dar secolul XII mai poate fi citit și în multe alte chei. Una dintre ele ar fi cea a raporturilor
dintre autoritatea regală și noile comune urbane. Orașele se organizează pentru a-și apăra mai

Imagine fantezistă a copiii plecați în Cruciadă

bine drepturile și a putea lupta mai eficient cu regele sau cu seniorul feudal pe pământul cărui se aflau.

În Anglia, autoritatea regală a fost, o vreme, pusă în cumpănă de episcopul de Canterbury, Thomas Becket. Regele a găsit soluția salvatoare – o întrebare retorică adresată anturajului său: nu are nimeni curajul să îl scape de enervantul episcop? Patru curteni s-au urcat pe cai. Apoi, Henri II a făcut o penitență publică și cazul a fost încheiat.

Mai rămâne loc în atâta zăngănit de arme pentru spirit și pentru muze?

Secolul XII a cunoscut – poate ca o compensație – înflorirea poeziei trubadurilor, mari creații literare – precum Cântecul Nibelungilor, romanele enigmaticului Chrétien de Troyes, creația anonimă Roman de Renart. A fost secolul poetului persan Sa'adi, al geografului arab al Idrisi, al filosofului Averoes, cel în care s-a întemeiat Universitatea din Paris, în 1120.

A fost și secolul altor doi mari gânditori. Sfântul Bernard, cel care și-a început cariera teologică la Cîteaux, pentru a întemeia apoi mănăstirea de la Clairvaux, era adept al ascetismului. Se afla în conflict deschis cu abazia de la Cluny, a cărei bogăție o considera o insultă pentru adevărata credință. Pe plan filosofic, Sfântul Bernard se afla la polul opus al gândirii lui Abélard, cel care a introdus dialectica în teologie. Abélard a rămas în istorie și cu amintirea nefericitei dragoste pentru Heloise, nepoata unui confrate care i-o încredințase ca să o învețe și îndrume pe calea cea bună. Mărturisindu-i unchiului că s-a căsătorit pe ascuns cu Heloise, acesta a trimis oameni care l-au emasculat. Heloise s-a călugărit și ea. Au continuat să își scrie unul altuia, corespondența păstrându-se până astăzi.

O altă poveste de dragoste cu implicații politice nu numai în secolul XII a fost cea dintre Alienor de Aquitania și Ludovic VII al Franței. Îndoindu-se, pe bună dreptate, de fidelitatea soției sale, regele obține divorțul, în 1152. Peste numai șase săptămâni, Alienor se recăsătorește cu Henri Plantagenet, conte de Anjou și duce de Normandia. În 1154, acesta devine rege al Angliei, Aquitania trecând astfel în stăpânirea coroanei engleze. De data aceasta, Alienor a fost cea care a suferit din cauza numeroaselor infidelități ale regelui ei soț. Până la urmă, s-au separat, Alienor fixându-și curtea la Poitiers, unde a strâns poeți și artiști în jurul ei.

Am ales din acest secol cruciadele. Prin impactul în epocă și consecințele în timp, le-am considerat evenimentul cel mai important al secolului XII.

EPOCA CRUCIADELOR

VICTOR IONESCU

Papa Urban II

„Vorbesc celor prezenți, trimit vorbă celor ce nu sunt aici, mai mult, Iisus Hristos poruncește. Iertarea păcatelor va fi garantată celor ce merg acolo, dacă sfârșesc viața pe pământ sau trecând marea sau în luptă cu păgânii. Eu fiind investit cu acest dar de la Dumnezeu, făgăduiesc aceasta tuturor celor care merg“ (1095. Apelul papei Urban II la cruciadă).

Doi ani mai târziu, în Țara Sfântă, creștini și musulmani se confruntau într-un „război sfânt“, pentru stăpânirea Ierusalimului.

Ciocnirea civilizațiilor de acum nouă secole a marcat o întreagă perioadă, pe care a pus-o sub semnul crucii. Timpul cruciadelor a început în 1095, prin Conciliul

de la Clermont-Ferrand, la a cărui încheiere papa Urban II a lansat apelul la cruciadă, și s-a sfârșit, practic, în 1291, prin alungarea cavalerilor creștini din ultimele posesiuni

orientale: Beirut, Sidon, Tyr și Tripoli. Chiar dacă, în secolele următoare, ideea cruciadei a revenit.

Pierduți în noaptea Apocalipsei, europenii s-au trezit în zorii mileniului al doilea în aceleași condiții mizerabile de viață în care trăiseră și până atunci. Lumea nu se sfârșise, iar ei nu ajunseseră nici în Iad, nici în Paradis. Au regretat mai mult faptul că nu ajunseseră în Paradis, pentru că imaginea Iadului nu diferea prea mult de condiția vieții europeanului de rând din anul 1000.

Apoi, culmea, pierzând Paradisul, creștinii au pierdut și unitatea întru Dumnezeu, în 1054, prin marea schismă voită de capii lor încoronați și religioși. În acest fel se tăiau atunci importante canale de comunicații între Est și Vest. Conform moștenirii romane, Est însemna tot ce era la est de Adriatică și includea Balcanii, Asia Mică, litoralul pontic, Caucazul, Orientul Mijlociu, Ciprul, Egiptul și Africa.

În scurt timp, Vestul a avut ideea redeschiderii drumului spre Țara Sfântă pentru pelerini și nu numai. Să nu uităm că marea mișcare a cruciadelor a cerut mulți bani, pe care i-au furnizat în primul rând puterile comerciale din Mediterana, interesate în reluarea schimburilor cu Estul și în refacerea unei piețe ce existase și realizase specializarea, tocmai pentru că era unică.

Încoronarea lui Balduin IV ca rege al Ierusalimului. Deși bolnav de lepră, s-a luptat curajos cu Saladin

Cruciatai iau cu asalt Ierusalimul (miniatură franceză din sec. XV)

Apelul la prima cruciadă s-a bucurat de un succes vizibil pe două planuri ale societății. Practic, s-au organizat două cruciade. Una, a săracilor, având în frunte pe cavalerul Gauthier cel Sărac și pe neobositul propovăduitor Petru Eremitul, pornită din nordul Franței și Renania, în aprilie 1096, a fost nimicită de turcii selgiucizi, îndată ce a ajuns în Asia Mică, în octombrie.

Cruciada nobiliară a demarat tot în Franța, dar în sudul ei, și a avut ca prim aderent pe Raymond de Saint Gilles, conte de Toulouse și de Provența. În vara lui 1096, contingentele gascone și provenșale au fost completate cu multe altele, venite de pe valea Loarei din Flandra, Normandia și alte regiuni ale Franței. Printre feudali erau Godefroi de Bouillon, ducele Lotharingiei de Jos, Etienne, conte de Blois, Hugues de Vermandois, fratele regelui Franței, și Robert, duce al Normandiei. Li se alăturaseră, venind din sudul Italiei, Bohemund de Tarent, un viking crunt care,

Pelerinii scăldându-se în apa Iordanului. Procedând la fel, în apele râului Cydnos, din Asia Mică, și-a aflat sfârșitul Frederic I

după ce se îndeletnicise cu pirateria în Mediterana, își croise un fief în sudul Italiei.

Cetele feudale au ajuns în Asia Mică în mai 1097. Primele cuceriri au dus la ruperea relațiilor cu Bizanțul și la crearea celui dintâi dintre statele cruciate: comitatul Edessei al lui Balduin de Flandra, fratele lui Godefroi de Bouillon. În 1098, pentru că intrase primul în Antiohia, îndelung asediată, Bohemund de Tarent a format un comitat cu același nume.

1099 a fost anul cuceririlor succesive ale Jaffei, Bethleemului și Ierusalimului, ultimul după un asediu de două luni și un măcel de pomină (15 iulie 1099), recunoscut chiar de creștini:

„Intrați în oraș – scrie *Cronica Anonimă a Primei Cruciade* – pelerinii îi urmăreau, îi masacrau pe sarazini până la Templul lui Solomon. Cruciații alergară curând prin tot orașul, furând aurul și argintul, caii și catării și jefuind casele pline de bogății de tot felul. Apoi, fericiți și plângând de bucurie, ai noștri merșeră să se închine la Mormântul Mântuitorului Nostru Iisus Hristos și-și împliniră îndatoririle față de el”.

Godefroi de Bouillon a fost desemnat „principe” (rege) și „apărător al Sf. Mormânt”. După o victorie asupra califilor din Egipt și cucerirea Galileei și Cisjordaniei, Godefroi a murit, în același an. I-a succedat fratele său, Balduin de

Flandra și Edessa, rege al Ierusalimului între 1100 și 1118. El a cucerit Cezareea, Accra, Beirut și Sidon.

Paralel, Raymond de Toulouse a înființat al patrulea stat de cruciadă – Comitatul de Tripoli – prin ocuparea orașelor Tartus, Djebail și Tripoli. Apogeul prezenței creștine a fost anul 1125, după care contraofensiva statelor selgiucide din Asia Mică și Siria și a califatului Fatimid (din 1171 Ayubid) al Egiptului avea să erodeze treptat posesiunile creștine.

Întâi a căzut Edessa, în 1145. Apoi, faimosul Saladin (Salah-ad-Din), sultanul mameluc al Egiptului și Siriei, cucerea Damasc, Homs, Alep, Hama, Mosul și în 1187, la 2 octombrie, și Ierusalimul. De

Repere

- 1095 Conciliul de la Clermont-Ferrand. Apelul la cruciadă al Papei Urban II
- 1096 Începe cruciada săracilor și cea a cavalerilor. Prima se încheie în același an
- 1098 Asediul Antiohiei. Comitatul Edessei, primul stat cruciat
- 1099 Cucerirea Ierusalimului. Godefroi de Bouillon devine apărător al Sfântului Mormânt
- 1100 Balduin I, rege al Ierusalimului
- 1104 Cucerirea cetății Accra
- 1109 Formarea comitatului de Tripoli
- 1124 Europeanii cuceresc Tyrul
- 1147- Cruciada a II-a, organizată de împăratul
- 1149 german Conrad III și regele francez Ludovic VII. Eșec total
- 1154 Damascul este cucerit de Fatimizii egipteni
- 1169 Saladin – sultan al Egiptului și Siriei
- 1187 Saladin cucerește Ierusalimul
- 1189- Cruciada a III-a, organizată de regele
- 1192 englez Richard Inimă de Leu, cel francez, Filip-August, și împăratul german, Frederic Barbarossa
- 1192 Armistițiul cu Saladin permite supraviețuirea statelor cruciate
- 1202- Cruciada a IV-a „cucerește” Constan-
- 1204 tinopolul, în folosul venețienilor
- 1212 Cruciada copiilor. Genocid în numele lui Dumnezeu

notat că recucerirea Oraşului Sfânt nu s-a soldat cu o baie de sânge, ca în cazul cuceririi creştine. În 1188, la a treia cruciadă, creştinii mai stăpâneau doar Antiohia, Tyr, Beaufort, Krack des Chevaliers (ioanicii) şi Margat.

Faţă în faţă, Richard Inimă de Leu şi Saladin au terminat la egalitate un război care s-a remarcat prin cavalerism şi respectarea absolută a regulilor jocului, de ambele părţi. Aceasta a permis crearea celui de-al doilea regat, mai mic şi centrat pe Accra, salvarea Siriei france şi acceptarea de către Ayubizi a aşezărilor latine din Orientul Mijlociu. Datorită aceluia statu quo convenit de regele englez şi sultanul mameluc, statele cruciate au mai supravieţuit aproape 100 de ani.

*Sfântul Ludovic, rege al Franței,
mort la Tunis, în 1270*

cronologice

- 1217- Cruciada a V-a, condusă de Jean de Brienne, rege de Ierusalim şi de Leopold VI, ducele Austriei
- 1228- Cruciada a VI-a, condusă de împăratul german Frederic II de Hohenstaufen
- 1248- Cruciada a VII-a, întreprinsă de Ludovic cel Sfânt, regele Franței
- 1270 Cruciada a VIII-a. Ludovic cel Sfânt moare la Tunis
- 1271- Cruciada a IX-a, condusă de prințul Eduard al Angliei
- 1271- Latinii din Orient pierd ultimele posesiuni: Beirut, Sidon, Tyr, Tripoli
- 1291 Proiect de cruciadă al regelui Carol III de Napoli
- 1311 Proiect de cruciadă al regelui Henric II de Cipru
- 1396 Cruciadă antiotomană la Nicopole. Participă Mircea cel Bătrân, cu un corp de oșteni. Victorie otomană
- 1439 Conciliul din Florența proclamă o cruciadă, respinsă de clerul bizantin
- 1443- Cruciadă antiotomană în sprijinul Ungariei. Participă Iancu de Hunedoara. Victorie la Niș, în 1443, şi înfrângere zdrobitoare la Varna, în 1444
- 1453 Căderea Constantinopolului
- 1458- Zadarnice apeluri la cruciadă ale papei
- 1464 Pius II

Începând cu secolul XIII cruciadele au fost deviate sistematic, din interese politice şi economice. Practic, doar prima şi a treia au contribuit la „salvarea locurilor sfinte”. Tot ele au generat urmări serioase şi perene pentru europeni. Occidentul a descoperit în Orient o nouă civilizaţie şi a transferat importante învăţături şi tehnici, mai ales în domeniile medicinei şi arhitecturii.

Redeschiderea comerţului cu Levantul a dus, în secolele XII-XV, la îmbogăţirea statelor maritime şi porturilor italiene şi, parţial, a celor provenşale şi catalane. Anii 1250-1290 sunt consideraţi ca apogeu al revoluţiei comerciale în Europa medievală. Cetăţile italiene – Veneţia, Pisa şi Genova – au creat practic un imperiu comercial, care se întindea din Anglia la Marea Neagră şi din oazele Saharei în inima Asiei.

Mari profituri aducea transportarea pelerinilor, cruciaţilor şi sclavilor, pe lângă cea a materiilor prime (bumbac din Orientul Mijlociu, lână din Africa de Nord, piele din Asia şi Africa, blănuri din stepele nord-pontice, grâu din Crimeea şi zonele dunărene, zahăr din Cipru şi Mesopotamia). Deturnarea cruciadei a IV-a şi crearea unui Imperiu Latin la Constantinopol, dominat de Veneţia, cruciadele din Egipt şi luptele pentru menţinerea statelor creştine din Siria şi Palestina au fost acţiuni politice cu justificare economică.

Indirect, cruciadele au contribuit la creșterea libertăților urbane și consolidarea burgheziei. Când porneau în asemenea expediții, regii și nobilii aveau nevoie de mulți bani. Orașele au acordat credite și furnituri, smulgând în schimbul lor „carte” de libertăți urbane. În același timp, nobilimea a pierdut din puterea ei anterioară, mai ales economică, ceea ce a favorizat acțiunile de consolidare a autorității centrale.

Un însemnat câștig a fost adus Vestului prin cunoașterea și preluarea unor instalații de igienă (hamamul sau baia publică), a tehnicii sticlăriei (celebrele ateliere venețiene de la Murano au fost făcute după modelul sticlăriei din Tyr), ori a celor ale fabricării de oțeluri aliate (săbiile de Damasc) și a armelor frumos ornate, de paradă.

În planul industriilor luxului, europenii au preluat tehnica producerii unor stoffe de mătase și a unor vopsele pentru textile. Cavalerii europeni au început să cumpere

pentru soțiile, fiicele și iubitele lor parfumi, vâlruri fine de mătase și bijuterii bătute cu pietre prețioase.

Imaginația fabulosului din povestirile nopților arabe și persane a tranzitat spre Europa, generând capodopere, mai ales în domeniul povestirilor în proză sau versuri. E greu de crezut că fără aceste surse de inspirație și modele de creație am mai fi beneficiat de *Decameronul* lui Boccaccio sau de *Povestirile din Canterbury* ale lui Chaucer.

În fine, nu poate fi trecut sub tăcere faptul că nașterea unor confrerii și rituri occidentale – inclusiv ordinele monahocavaleresti, doctrinele ezoterice și francmasoneria – se datoresc aceluiași Orient și cruciadelor. Se pare chiar că, în timpul cruciadelor, unii cavaleri europeni au învățat inclusiv secrete și metode ale amorului oriental și că, de atunci, în relațiile lor cu femeia, tandrețea a luat locul brutalității și adorarea celui al grosolăniei. ■

Profesorul Fischer-Galați decorat la Budapesta

De foarte mulți ani, domnul profesor Stephen Fischer-Galați este colaborator al revistei *Magazin istoric*. Cea mai recentă contribuție a domniei sale a fost publicată în numerele din iulie și august de anul trecut. Revista *Courrier international*, din 4-9 noiembrie 1999 a reluat, cu permisiunea redacției noastre, un fragment din acel articol în cadrul unui grupaj consacrat celor 10 ani de la prăbușirea comunismului.

Am aflat deci cu bucurie că anul trecut domnul profesor a primit, în cadrul unei sesiuni solemne a Parlamentului ungar, din mâinile președintelui Arpad Göncz, Crucea „Sfântului Andrei”, în semn de recunoaștere a activității sale de istoric. De asemenea, a fost

Profesorul (în stânga) cu președintele Arpad Göncz

făcut membru de onoare al Academiei ungare de științe.

Profesorul Stephen Fischer-Galați s-a născut la București, la 15 aprilie 1924. Și-a luat doctoratul la Universitatea Harvard. Este Distinguished Professor la Universitatea Colorado, unde lucrează din 1966.

A fost director al Centrului pentru studii slave și est-europene și din 1967 editează cunoscuta publicație *East European Quarterly*. Totodată,

îngrijește seria *East European Monographs*.

Între 1951-1953 a lucrat în Departamentul de Stat, iar în vremea administrației Nixon a devenit consultant pentru problemele est-europene al Casei Albe și al Departamentului de Stat.

În România a primit, în 1994, titlul de *Doctor Honoris Causa* al Universității.

Adresându-i felicitări domnului profesor Stephen Fischer-Galați pentru distincțiile și titlurile conferite în Republica Ungaria, îl așteptăm în paginile revistei cu textele de amintiri din vremea când a lucrat la Departamentul de Stat, pe care ni le-a promis.

În această lună, domnul profesor Fischer-Galați împlinește 76 ani.

La Mulți Ani!

1757 ATENTAT POLITIC

Asasinul, Domiens, și...

...victima, Ludovic XV

LA VERSAILLES

THEO STĂNESCU-STANCIU

„Libertate, câte crime se comit în numele tău...“. Câtă violență, câte conjurații, câtă otravă. Se ascut, în tăcere, lamele translucide ale pumnalelor și se dospesc visuri de mărire. Și, totul, în numele unor idealuri aureolate de respectabilitatea, de gloria triumfală a secolelor trecute.

Cultura europeană va inventa, începând din secolul XIV, terminologii și va căuta precedente. Asasinatul politic va încerca a fi integrat și cultural epocii sub denumirea de tiranicid. Brutus, conjuratul cu sânge rece, fidelul confident al marelui Cezar și cel de la care va pleca a 22-a lovitură de pumnal din 15 martie 44 î.Hr. – va

deveni modelul perfect. Și totul angrenat în discursul general de luptă onorabilă pentru libertate. Gestul criminal va cunoaște chiar și codificări, tratatele teologice încercând o cvasi-legalizare. Se caută justificări individuale. Nici umanistii nu sunt prea departe de a-l aproba în totalitate. Asasinatul politic tronează parcă, însângărând secole întregi de istorie...

Și, uneori, simple întâmplări, atentate de-a dreptul rizibile devin, prin mecanismul fascinant al manipulării, momente cruciale de istorie. Devin, prin imposibilitatea de a le mai zăgăzui, adevărate talazuri nimicioare.

Simpla întâmplare

După-amiaza molesitoare a lui 5 ianuarie 1757. Peisaj închis, de plină iarnă, aproape de înserat. Ludovic al XV-lea părăsește palatul Versailles, unde și-a vizitat fiica, Doamna Victoire, și se pregătește să se reîntoarcă la reședința sa de la Trianon.

Scena păstrează liniile cotidianului. Caleașca regală așteaptă ca de obicei, în partea de nord-est a curții, la piciorul scării venirea capului încoronat. Acesta este însoțit de câteva notabilități și înconjurat de oamenii săi din gardă. Se mai schimbă câteva cuvinte, se mai fac câteva reverențe. Este deja întineric. Regele se pregătește să părăsească Versailles-ul. Portiera caleștii se deschide, Ludovic face primul pas, dar un individ îmbrăcat într-o redingotă de culoare cenușie se ivește din preajma scării, busculând o mână de oameni și-l lovește pe suveran cu un cuțit, în partea dreaptă, la nivelul celei de-a cincea coaste.

„M-am procopsit cu un pumn puternic” se gândește regele, care, privindu-se, descoperă în același moment că și sângerează. Dar, suveranul nu-și pierde prezența de spirit. Uitându-se în jur, îl arată gărzilor pe necunoscutul vinovat de atentat: „Acesta este omul care m-a lovit, arestați-l, dar să nu-i faceți nici un rău”. Apoi, regal, se întoarce, urcând fără sprijin scările pe care de-abia le părăsise, pentru a ajunge, în camera sa unde va putea să-și consulte liniștit medicul personal.

Rana este fără gravitate. Ea a fost făcută cu ajutorul unui simplu cuțitaș, având o lamă doar de vreo câțiva centimetri ce a trebuit să traverseze cam patru rânduri de veșminte din cele mai groase. Buletinul primului chirurg, pe numele său La Martinière, nu aduce decât vești îmbucurătoare: regele își va reveni complet în două-trei zile, din 8 ianuarie publicarea buletinelor de sănătate ale capului încoronat oprindu-se de la sine. Ludovic scăpase cu bine. Și întâmplarea părea că va fi rapid trecută în lumea uitării. Dar nu se va întâmpla deloc așa, lucrurile luând căi total nebanuite...

Atmosfera

Un climat plin de amenințări. Afacerea atentatului din 5 ianuarie 1757 izbucnește pe un fundal perfect favorabil. Anul se deschidea în plină criză de autoritate și de contestare a puterii. Ludovic al XV-lea nu mai era de mult personificarea „celui mai iubit” monarh. Nonșalanța și impopularitatea numărului mare de amante regale, în fruntea uriașei liste situându-se cu mare fast celebra Doamnă de Pompadour, sapă adânc la baza considerației sale princiare.

Dar, nu numai la nivelul imaginii publice lucrurile nu merg așa cum ar fi trebuit. Și în interiorul guvernului nu domnește deloc înțelegerea. Principalul ministru, Machault, este într-un conflict evident cu Doamna de Pompadour care îi susține pe filosofi. Motivul disputei: conduita regală sau viciile societății contemporane. Remediile iezuite, pline

de cumpătare și religiozitate, se întrec violent cu cele propovăduite de spiritele luminate ale timpului. Și, în tot acest timp, Franța este pe cale de a se lansa într-un nou război, care destul de repede, își va arăta natura sa catastrofică – războiul de șapte ani.

Mai ales două subiecte înfierbântă mințile opiniei publice: jansenismul și opoziția parlamentară. Arhiepiscopul Parisului ceruse preoților să le refuze sacramentele tuturor celor care nu aduc un certificat de supunere la Bula Unigenitus, cea care condamna principiile janseniste. Parlamentul intervine însă, în favoarea acestora din urmă. Opinia publică se împarte, de la sine înțeles, și asistăm la adevărate valuri de arestări, exiluri, excomunicări...

Imaginea regală pierde cu fiecare zi ceva din aureola de impenetrabilitate. Din ce în ce mai des se făceau auzite glasuri împotriva lui Ludovic al XV-lea. Unii chiar îl asemuiau cu Irod masacrând inocenții, totul plecând de la erorile sistemului judiciar și ale poliției ce arestaseră copii nevinovați în perioada lui 1749.

Pamfletele se multiplică văzând cu ochii. Comploturile se ivesc la tot pasul. Apar și scrisori de amenințare. Misive ciudate, „specii de ieroglife desenate pe hârtie” – după cum mărturisește ceva mai târziu, după 5 ianuarie, cardinalul Bernis – uneori se puteau descifra imagini terifiante, în care una dintre embleme devenea cuțitul. Și, de aici, câte speculații după 5 ianuarie... Și câtă teamă.

Mâna criminală

Robert-François Damiens văzuse lumina zilei în regiunea Artois, la 1714, într-o familie de țărani săraci. Originea fiindu-i umilă, Robert a trebuit de la început să se lupte pentru a putea supraviețui. Primii pași îi va face sub îndrumarea unui unchi, într-un cabaret, unde va

locuița cu cea a unui consilier de la Parlamentul din Paris, cu scurte perioade de brutărie sau chiar sejururi în Germania în serviciul contelui de Raymond.

Dar, Robert se ocupă și cu lucruri mai „lumești“. Și se va pricopsi cu o condamnare pentru furtul a 240 de ludovici din buzunarul unuia dintre stăpânii săi, pe numele său,

multe și astăzi după mai bine de două sute de ani. De unde știa traseul suveranului, cine i-a dat bani pentru a-și plăti venirea la Paris, cine...?

Reacțiile... mai puțin așteptate și...

Primul pas după aflarea teribilei vești – simplu – „a-

Supliciu lui Damiens

învăța chiar să scrie și să citească, baza aceasta folosindu-i în multiplele sale viitoare meserii. Învățăcel atent trecu prin mâinile unui peruchier, apoi prin cele rafinate ale unui bucătar, se mai căli puțin în meseria armelor ca soldat și apoi se retrase într-un colegiu iezuit – Ludovic cel Mare –, pe postul de băiat de refectoriu. Dar aventura vieții îl cheamă din nou și, lăsând în urmă o căsătorie cu o fată de origine irlandeză, își îndreaptă pașii spre gospodăria unui ofițer de jandarmerie, căruia îi fu pentru doi ani servitor, apoi îi schimbă

Jean Michel. Dar, abil cum e, scapă de închisoare, prin fugă, și se reîntoarce în Artois pentru a se ascunde mai întâi la fratele său și, apoi, din han în han.

Multe locuri, multe slujbe, influențe diverse: atentatorul perfect. Pregătirea pentru punerea în scenă este foarte simplă: vine la sfârșitul lui decembrie 1756 la Paris și din 3 ianuarie este chiar la Versailles. Își ia o cameră la un han, iar, în după-amiaza zilei de 5 ianuarie se postează la capătul scării pe care trebuia să coboare suveranul pentru a-l putea ataca. Întrebările sunt

proape toată lumea a izbucnit în lacrimi“, după o amintire a epocii. Arhiepiscopul Parisului ordonă imediat începerea de rugăciuni de 40 ore în bisericile Capitalei. Sufocați de durere, preoții și călugării de-abia se pot aduna să rostească sfintele cuvinte.

Interesante devin, însă, relațiile presei. Timpul „umflă“ rezonanța știrii, dându-i proporții nebănuite. Diferența dintre ediția din 8 ianuarie – care redă sec doar faptele, într-o manieră pur descriptivă – și cea din 15 ianuarie (la acea dată periodicele erau săptămânale) este uriașă. În șapte

zile totul ia proporții apocaliptice. Iată de exemplu din *Courrier d'Avignon*: „Nu există atentat atât de negru, atât de monstruos de care răutatea umană să nu fie capabilă precum cel comis împotriva persoanei sacre a regelui”.

De la articolul de presă la reacția filosofilor și a oamenilor de cultură ai timpului e doar un singur pas. Însuși Voltaire se declară „plin de rușine pentru națiunea mea care a dat naștere la noi indivizi de teapa lui Ravallac”. Într-o discuție cu Diderot, Grimm își amintește chiar de „oroarea” ce îi cuprinsese pe amândoi.

În discursul său denunțator, marele gânditor care a fost Voltaire îl descrie pe atentator ca pe o specie relicvă a timpurilor barbare. Un gen de „monstru”, dar un „monstru nebun”, un spirit alienat.

...manifestările loialismului monarhic

Afacerea Damiens mai oferă și alte prilejuri, printre care manifestarea loialismului, față de o coroană ce începea să se clatine, este unul extrem de interesant. Celelalte capete încoronate reacționează rapid. Teamă de a nu se repeta în regatul propriu este molipsitoare. Într-o armonie emoționantă, devenită apoi ritual adevărat, toate capitalele importante ale lumii din acel moment își exprimă simpatia față de „salvatul” Ludovic. Împărăteasa Austriei varsă chiar câteva lacrimi, papa Benedict al XIV-lea din cauza șocului resimți o criză de gripă, țarina Rusiei fu „străfulgerată de oroare” și chiar însuși

sultanul de la Istanbul își rezervă plăcerea de a-l saluta pe regele scăpat teafăr din încercare.

În țară, spectacolul este impunător. Valuri de Te Deum-uri de mulțumire pentru sănătatea regelui, o adevărată revărsare de sărbători publice, dând impresia unui ritual prevăzut cu mult înainte de o mare mașinărie a celebrării monarhice. Surpriza contrastelor este de-a dreptul bulversantă. La început, Irod, după 5 ianuarie – salvator, canalizator al tuturor sentimentelor de dragoste populară.

Zelul comunității locale, dar și al unor persoane nu se sfiește să se impună. Moda adeziunilor – uneori timpii seamănă uluitor între ei – pune stăpânire pe Franța. Ode, poeme epice, cântece, discursuri, medalii, embleme – toate înfloresc în jurul afacerii în același stil grandilocvent. Mașina se pusese bine în mișcare și aproape nimic nu o mai putea opri. Nici măcar, sau, cu atât mai puțin, monstruoșitatea supliciului la care va fi supus Damiens.

Pedeapsa

Atmosfera releva un public extrem de nervos. Sceleratul și fapta sa barbară trebuia pedepsite. Curiozitatea atinse culmi nebănuite. Gazetele își informează cititorii pas cu pas despre activitatea „monstrului”: tunsul, bărbieritul, somnul... Fascinația exercitată de criminal era enormă. În el se repercutau de acum fantasmе întregi ale unei epoci și ale unui timp. Și de aceea, trebuiau exorcizate. O pedeapsă exemplară. Pe măsura faptei. Simple

rămășițe barbare într-o epocă civilizată?...

Spectacolul va avea loc la 28 martie 1757 în Place de Grève. Mii de spectatori avizi își vor ocupa cu mult timp înainte locurile pentru reprezentație. Piața colcăie de lume. Cei mai înstăriți își construiesc chiar balcoane pentru a vedea cât mai bine. Cele mai nerăbdătoare: femeile... Sălbăticia va fi fără limite: arderea mâinii drepte cu sulf, smulgerea pielii de pe piept și membre, cu ajutor de plumb topit și ceară aburindă pe plăgile desfăcute, legarea trupului mutilat timp de o oră la patru cai sau, în sfârșit, aruncarea bucăților din nenorocit în foc, cenușa fiindu-i apoi răspândită în cele patru vânturi. Ritualul este aproape perfect. Exorcizarea trimite direct la timpii vechi, înecați în barbarie...

Sfârșitul este demn de ampluarea acordată de mediatizare. În fond, afacerea Damiens reprezintă primul asasinat politic, chiar eșuat, mediatizat, transformat într-un adevărat spectacol-model, exploatat la maximum de orice individ cu simț politic contemporan lui. De orice individ, de orice gazetă, de orice curent... Întâmplarea perfectă în momentul perfect. Numai că impactul nu a fost – și nu va fi multă vreme – corect prevăzut. Se vor încălca orice prognoze și cu foarte mare greutate se vor mai îngropa terori. Imaginea barbarului criminal alienat era doar alimentată de teamă. Sentiment ce sălășluiește în noi, sfidând timpurile și modele. Dictând și întorcându-ne, adeseori, la animalitate. ■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● LOTERIA NAȚIONALĂ DIN ROMÂNIA. O ISTORIE ILUSTRATĂ.

Regia Autonomă Loteria Națională, București, 1999, 255 pp.: într-o prezentare grafică de excepție o istorie a Loteriei Naționale de la înființare și până

azi. După cum spune în cuvânt înainte Nicolae Cristea, director general al Loteriei Naționale „această instituție s-a implicat în asigurarea fondurilor necesare finanțării unor domenii sociale de maximă importanță, în realizarea unor obiective și acțiuni sociale, culturale și sportive”. Această primă monografie a Loteriei nu se limitează doar la prezentarea liniară a istoriei acestei instituții, prezentând aspecte de larg interes istoriografic: Jocul – un fenomen natural și social, Loteria în Europa, Tipuri de loterie în România, Pariurile hipice.

● Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu – ISTORIA ROMÂNILOR ÎN SEC. XX.

Editura Paideia, 1999, 686 pp.

● GUVERNAREA ION ANTONESCU. STENOGRAMELE ȘEDINTELOR CONSILIULUI DE MINISTRI. VOL. III (APRILIE-IUNIE 1941) (ediție de documente întocmită de Marcel Dumitru Ciucă, Maria Ignat, Aurelian Teodorescu).

Arhivele Naționale ale României, București, 1999, 670 pp.

● Cristina Nichituș – ...CU DILIGENȚĂ PRIN PĂDUREA DE FAGI...

Editura MediaOn, 247 pp.

● Ioan Lăcustă, 41 DE LUNI CARE AU SCHIMBAT ROMÂNIA.

Editura Viitorul Românesc, 277 pp.

Vă semnalăm câteva apariții la Editura „Fundația Academia Civică”, în cadrul colecției „Biblioteca Sighet”:

● Gheorghe Onișoru – ROMÂNIA ÎN ANII 1944-1948. TRANSFORMĂRI ECONOMICE ȘI REALITĂȚI SOCIALE, 1998, 196 pp.

● Maria G. Brătianu – GHEORGHE I. BRĂȚIANU – ENIGMA MORȚII SALE (în românește de Antonia Constantinescu; un studiu de Șerban Papacostea și alte texte întregitoare și o Addenda Ion C. Brătianu), 1997, 156 pp.

● Dan M. Brătianu – MARȚOR DINTR-O ȚARĂ ÎNCĂ TUȘATĂ (amintirile unui fost deținut politic), 1996, 123 pp.

● MEMORIA ÎNCHISORII SIGHET (editor Romulus Rusan) (culegere de studii și amintiri), 1999, 270 pp.

● ANII 1949-1953. MECANISMELE TERORII (editor Romulus Rusan).

(Comunicări prezentate la al VII-lea Simpozion al Memorialului de la Sighetu Marmației, 2-4 iulie 1999), 1999, 942 pp.

● TIMIȘOARA ÎN ARHIVELE „EUROPEI LIBERE” 17-20 DECEMBRIE 1989 (coordonator Miodrag Milin), 1999, 310 pp.

Catedrala din Reims, după bombardament

„M-am deșteptat azi dimineață, știind ceea ce se va întâmpla – își nota la Cotroceni regina Maria, în dimineața de 27 august 1916. O știusese de mai multe săptămâni, eram una din puținii care o știuseră. Purta-se cu mine teribilul secret fără a vorbi de el, întrucât ceilalți nu trebuiau să afle.

Răsesem și făcusem planuri și acționasem ca și cum nimic nu era neobișnuit și totuși știam.

Ce dimineață frumoasă, cât de liniștit și calm este totul și totuși știu că va fi război. Război! Timp de doi ani a fost evitat, timp de doi ani îndelungați și acum va fi război! Soarele strălucește și totuși va fi război!“

Înainte de a ajunge la această clipă hotărâtoare pentru România, să continuăm prezentarea – începută în numărul trecut – a zbuciumatelor zile din uvertura războiului.

1880-1920. SINUOZITĂȚILE RELATIILOR FRANCO-ROMÂNE

Dr. ALEXANDRE DAVIER (Franța)

Încă de la deschiderea memorabilei ședințe a Consiliului de Coroană, pe care regele Carol I-a reunit la Sinaia, la 3 august 1914 (*Magazin istoric*, nr 6/1973, 1/1976, 12/1983) și ale cărui dezbateri s-au desfășurat, la cererea suveranului, în limba franceză (Vechiul Regat exista încă în toată splendoarea lui), monarhul a cerut intrarea imediată în război a României împotriva Rusiei. Șeful guvernului, Brătianu, a condus ferm discuțiile, pledând pentru neu-

tralitate și luând ca punct de sprijin hotărârea similară a Italiei. S-a lovit însă de rezistența regelui și a conservatorului Carp, care cereau respectarea tratatului din 1883 cu Puterile Centrale. Consiliul a decis totuși (fără un vot) să se păstreze neutralitatea. Era vorba despre o neutralitate armată, propusă de Take Ionescu, șeful conservatorilor democrați. „Onoarea țării mai presus de toate; dar încă o dată, nu suntem angajați; ne putem deci

roști în deplină libertate, așa precum interesele țării o cer“.

Intelctuali și oameni politici din ce în ce mai numeroși, ca Take Ionescu, Nicolae Filipescu, Barbu Delavrancea și Ion Lahovary, care susținuseră dintotdeauna deviza „eliberării Transilvaniei“, reclamau alianța cu Franța și Anglia. În acel moment regele Carol a ieșit din joc. La 10 octombrie a murit. Ferdinand, care i-a succedat, i-a acordat toată încrederea lui Brătianu.

Pentru Antantă, soluția neutralității României era satisfăcătoare, deocamdată.

„Tigrul” mușcă...

Guvernul Brătianu a fost nevoit să mențină un echilibru foarte dificil între presiunile Antantei și cele ale Puterilor Centrale, între suspiciunile unora și altora, între o opinie publică adeptă a tergiversării și grupurile antantofile. Au avut loc manifestări la care s-a sărbătorit prietenia României cu Franța și Italia, în numele latinității. Prietenii Antantei se numeau Take Ionescu, Filipescu, fostul ministru de Război.

Universitatea București înclina către Antantă: profesorul C.I. Istrati, președintele Societății franco-române, Diamandy au organizat manifestări în favoarea Antantei.

Când obuzele germane au căzut asupra catedralei din Reims, Iorga a scris despre „sentimentul de neputință cu atât mai profund cu cât se referă la țările «civilizate» care dezonorează civilizația”. Își va exprima acest sentiment în mai multe articole, ce vor contribui la formarea spiritului public.

În 1916, în timpul primei audiențe solemne, ce ar fi trebuit să rămână secretă, ministrul Franței la București, Saint-Aulaire, când a coborât din mașină, a avut surpriza să vadă în apropiere de Palatul regal, vecin cu Legația, o mulțime de oameni care aclama Franța. Saint-Aulaire a povestit: „Aclamațiile s-au dublat

când, dintr-o a doua mașină, au coborât în uniformă cea mai glorioasă din lume, la data aceea, atașatul militar și atașatul naval”.

În țările Antantei, în Franța, în special, atât în mediile guvernamentale, cât și în presă, a apărut un resentiment viu față de ambiguitățile politicii lui Brătianu. Georges Clemenceau a consacrat numeroase articole acestui subiect și a atacat de la început neutralitatea României. În articolul *Un mare european* din *l'Homme libre* (14 decembrie 1914), i-a făcut un elogiu lui Take Ionescu, șeful Partidului Conservator-Democrat, pentru a denunța mai eficient comportamentul lui Brătianu. În *l'Homme enchaîné*, „Tigrul” a publicat regulat cronici ce reclamau angajarea imediată a României în conflict. Foarte sever la adresa lui Brătianu a fost mai ales în articolul *Latinul din Balcani* (3 iulie 1915), în care denunța politica de expectativă a președintelui

Consiliului de Miniștri român, pe care îl acuza chiar de duplicitate: „România – scria el – se va lăsa ispitită de oferta nu știu cărei cvasiautonomii transilvănene? Am încetat să acord importanță acestui aspect, de când această țară ni s-a dezvăluit în toată nuditatea unui orientalism, inculcat atât de bine de foștii săi stăpâni. Natural că nu dețin secretul conversațiilor dintre dl. Brătianu și Tripla Antantă. Aș fi extrem de surprins să aflu că a lăsat ceva nespus la Berlin”.

În calitatea sa „de om al cva-druplei Antante”, Clemenceau denunța „lipsa de acțiune a guvernanților, cărora soarta le-a oferit șansa unei clipe hotărâtoare pentru popoarele lor și care, până în prezent, nu au profitat de ea”.

Editorialele lui Clemenceau, condamnând temporizările guvernului de la București, reîncep în toamna lui 1915, după atacarea Serbiei și înfrângerea ei. În *l'Homme enchaîné*,

Reședința din Iași a generalului Berthelot

Generalul Berthelot și contele de Saint-Aulaire la București,

din 29 septembrie, el îl acuza pe Brătianu și ministeriatul său de complicitate cu „persecutorii românilor din Transilvania”.

...Iar Briand face presiuni de culise

Această campanie de presă a întărit hotărârea partizanilor intrării în război de partea Antantei, în scopul unirii cu Transilvania și realizării României Mari. Într-o ședință a Parlamentului, Nicolae Filipescu rezuma astfel aspirațiile lor: „Nu dorim decât un singur lucru: unirea cu Transilvania”. Regina Maria, care era – în opinia lui Saint-Aulaire – cea mai bună aliată a Franței, va exprima aceeași idee vărului ei, regele Angliei, atunci când îi va scrie, mai târziu, ca să-l anunțe sfârșitul iminent al perioadei de neutralitate. „Românii nu au decât o singură

simpatie reală, Franța, și un singur ideal, Transilvania”.

La începutul lui 1916, Clemenceau își reia atacurile, stimulat de propaganda defavorabilă politicii guvernului român, desfășurată în capitala franceză de Grigore Filipescu, om politic apropiat Antantei. Pentru a contracara această propagandă, Brătianu îl trimite la Paris pe ministrul de Justiție, V. Antonescu, care îi va întâlni pe Briand, Poincaré și Clemenceau.

În speranța că va obliga România să intre în război prin presiuni „de culise”, Briand intervine, în primăvara anului 1916, pentru încetarea campaniei de presă defavorabile guvernului de la București. El suprimă astfel, pentru 15 zile, apariția publicației *l'Homme enchaîné*, conduse de Clemenceau, care hărțuia, de altfel și guvernul francez, pe alte subiecte.

Iată în ce termeni își justifică primul ministru român poziția în fața ministrului Franței la București: „Aliații, spunea el [Brătianu] răstoarnă responsabilitățile și mă încarcă cu propriile lor păcate. Între ei Rusia, mai mult decât ceilalți, pentru că este cea mai vinovată. Nicodată nu i-a dat prin cap să repare, printr-un gest spontan, fie el și parțial, răpirea Basarabiei”.

Din același unghi a pus problema angajării României în conflict și istoricul relațiilor internaționale Pierre Renouvin, referindu-se la extinderea conflictului la noile state din Balcani: „Brătianu nu putea realiza programul național românesc decât angajând România în conflict, alături de puterile Antantei; or, el a tergiversat

mult timp și nu a intrat în război decât la sfârșitul lui august 1916, într-un moment în care perspectivele strategice deveniseră puțin favorabile. Această încetineală devine poate explicabilă dacă ținem seama de atitudinea ambiguă a statului major rus, atitudine pe drept neliniștitoare pentru guvernul român”.

Negocierile secrete angajate de Brătianu cu Antanta vor conduce la semnarea, la 17 august 1916, a unui tratat politic și a unei convenții militare cu Franța, Marea Britanie, Italia și Rusia. Contele de Saint-Aulaire a semnat aceste documente în numele Republicii Franceze și „astfel, după doi ani de eforturi perseverente, diplomația obținea primul său succes în sud-estul Europei”, cum afirma un analist al vremii.

În aceeași zi, la orele 9.00 seara, ministrul României la Viena remite contelui Ștefan Burian declarația de război. A doua zi mobilizarea, până atunci secretă, se desfășoară ostentativ și regele schimbă telegrame cu șefii de stat ai Antantei, în care se notifică decizia lui, și le transmite urările sale cele mai călduroase.

Pârghia lui Arhimede la București

Să întrerupem cursul istoriei pentru a prezenta cele două figuri centrale ale relațiilor franco-române, în perioada cea mai dificilă pentru România a primului război mondial: contele de Saint-Aulaire, ministru al Franței în România, și gene-

ralul Henri Berthelot, șef al misiunii militare franceze în România.

Misiunea în România era considerată un avanpost al frontului diplomatic francez. Cel ales pentru a îndeplini funcția era de mulți ani mâna dreaptă a mareșalului Lyautey în Maroc. Numirea sa a fost miza unei rivalități între generalul Berthelot, consilier militar, Aristide Briand, ministru al Afacerilor Externe, și Paul Deschanel, președintele Camerei.

Primul îl propusese pe Saint-Aulaire, iar al doilea îl susținea pe Blondel, ministru în exercițiu al Franței. Saint-Aulaire nu vedea în această numire nici un beneficiu pentru cariera sa. Dimpotrivă, România putea să-i devină mormânt. Apartenența acestei țări la Tripla Alianță, sub sceptrul unui Hohenzollern, era din punct de vedere logic incompatibilă cu o intrare în război în tabăra aliată.

Însă și menținerea neutralității sale ar fi fost imposibilă, în cazul în care noi succese ale Puterilor Centrale i-ar fi permis să recupereze Basarabia. Blondel, ministrul Franței, fusese 7 ani la post la București. Avea mult mai multe șanse să rupă România de Tripla Alianță decât un nou venit. Toate aceste aspecte ale problemei românești îl preocupau pe Saint-Aulaire, aflat la Paris pentru vizitele protocolare. Președintele Republicii, Poincaré, l-a primit și, la sfârșitul întrevederii lor, i-a spus în loc de la revedere: „vă urez succes, dar aș fi foarte uimit dacă România ar marșa“.

Vizita la Quai d'Orsay, unde a fost primit de Briand, a fost foarte scurtă. Acesta s-a mărginit să-i grăbească cât mai mult plecarea la București. Pentru a-i da o înaltă idee despre misiunea sa, s-a folosit de o imagine, suflată fără îndoială de Berthelot: „Pe frontul oriental pârghia lui Arhimede se află la București. Acolo se răstoarnă în favoarea noastră echilibrul de forțe, prin intrarea în acțiune a armatei române“. Vizita la Paul Deschanel, prieten și protector al lui Blondel, a fost necesară pentru a-l asigura pe acesta că „nu el a cerut numirea“.

Saint-Aulaire nu putea părași Parisul, fără să le întâlnească pe cele două muze pariziene ale României: Anna de Noailles și Elena Văcărescu. Prima a calomniat cât a putut patria de origine, în care nu s-a întors niciodată, pretinzând că nu cunoaște altă țară decât Franța. Saint-Aulaire a asistat la acest masacru, căruia i-au căzut victime regele, regina și guvernul

lor. Anna a conchis că niciodată România nu va lupta contra Germaniei și că misiunea lui Saint-Aulaire va fi un întineric beznă.

Vecin cu Brătianu

A doua l-a informat pe Saint-Aulaire despre ceea ce Quai d'Orsay-ul părea a nu ști: „că poporul român avea o conștiință atât de puternică a solidarității destinului său cu destinul francez, încât la București, în ziua când a ajuns știrea victoriei de pe Marna, oameni care nu se cunoșteau se îmbrățișau pe stradă, plângând de bucurie“. „Veți găsi acolo o dragoste arzătoare pentru Franța“. „Mi-a spus și că regele Carol murise de disperare, constatându-și neputința de a obține de la poporul său îndeplinirea angajamentelor față de vărul său din Berlin“.

Ajuns pe teritoriul românesc, venind din Rusia, Saint-Aulaire a trăit un moment de euforie. Iată cum îl povestește

Colonelul Victor Pétin în inspecție pe front, 16 martie 1917

Ofițeri români și francezi

el: „După ce și-a aruncat o privire pe pașapoartele noastre, inspectorul de serviciu mi-a cerut permisiunea să-mi strângă mâna, apoi a dispărut, pentru a semnaliza prezența mea șefului de gară. Câteva clipe mai târziu, gara era pavoazăată cu drapelul românesc, iar eu eram invitat să beau o cupă de șampanie pentru victoria Franței, în vreme ce cele două fiice mai mari ale casei cântau la patru mâini *Marsilieze* la pian. Toată lumea vorbea o franceză excelentă, în timp ce la frontiera rusă nu putusem comunica cu autoritățile decât prin interpret. Compartimentul de dormit era umplut cu flori, dispuse astfel încât să reproducă cele trei culori ale drapelului francez... Niciodată, nici măcar în Franța, nu respirasem atâtă dragoste pentru Franța, ca în familia celui șef de mică gară românească, al cărui nume nu-l mai țin minte“.

După predarea serviciilor Legației, Blondel l-a prezentat lui Brătianu pe ministrul Saint-Aulaire. Brătianu, „frumoasa odaliscă“, cum îi spuneau inamicii lui, din cauza lungimii orientale a ochilor săi magnifici, i-a primit foarte

curtenitor. Să-i lăsăm cuvântul lui Saint-Aulaire, ca să aflăm ce gândea despre Brătianu: „Fost elev al Școlii noastre politehnice, Brătianu este foarte familiarizat cu literatura noastră, se exprimă într-o franceză foarte curată, suplă și fermă“.

Cei mai zeloși partizani ai noștri îi reproșează un exces de prudență și declară că, vrând să-și tragă toate șansele de partea sa; se va hotărî prea greu. Aveam să descopăr în el calități dintre cele mai înalte, care îl făceau unul dintre cei mai mari oameni de stat ai generației sale, mult mai mare decât cei trei mari: Wilson, Lloyd George și Clemenceau. Nimic mai natural, în țările mici apar oamenii mari!“

Încă de la prima sa întrevedere cu Ion Brătianu problema schimbului de scrisori de acreditare a fost rezolvată. Cere-monია n-a făcut nici o aluzie la un posibil angajament al României de partea Aliaților. Între Brătianu și Saint-Aulaire s-a născut o stimă reciprocă, marcată de cordialitate. Pentru problemele importante, Saint-Aulaire se adresa direct lui Brătianu, fără să mai treacă

prin ministrul român al Afacerilor Externe. Situația era înlesnită și de faptul că Legația și casa lui Brătianu se aflau aproape una de cealaltă.

Marea teamă a lui Brătianu în ajunul intrării României în război era sprijinul militar pe care i-l-ar fi acordat sau nu Aliații. Să dăm din nou cuvântul lui Saint-Aulaire: „Înțeleg, îmi spuneva Brătianu, dificultatea de a obține unitatea în conducerea interaliată la vârful coaliției și pe tot ansamblul fronturilor, dispersate în toate părțile Europei, dar noi suntem plasați bine aici pentru a constata că anarhia domnește la voi pe un același front, ieri în Dardanele, azi în Salonic, unde, după cum știe toată lumea, francezii și englezii nu se înțeleg între ei“.

Dumneavoastră înșivă nu vă înțelegeți între dumneavoastră. Știm, de asemenea, că Sarraill, comandantul dumneavoastră suprem [în Balcani], nu are încrederea statului dumneavoastră major, care îi refuză orice sprijin. Iată de ce situația nu prea ne încurajează. Ba mai mult, anarhia domnește în propria dumneavoastră Legație... Atașatul dumneavoastră militar nu numai că nu spune nimic despre întâlnirile cu mine, dar nici nu ține cont de cererile pe care îl rog să le transmită la Paris, în vederea intrării noastre în război“.

La sfârșitul Consiliului de Coroană din 27 august, a avut loc o altercație între Brătianu și Carp. Cu violență, cel din urmă i-a strigat: „Vreau să fiți învinși, căci victoria voastră ar fi ruina patriei“. Brătianu l-a sfătuit să-și recheme fiii mobilizați deja și să-i angajeze în armata germană. „Fac

acest sacrificiu, i-a răspuns Carp, dar vreau să fiți învinși". De la 5 septembrie a început bombardarea Bucureștilor, cu Zeppelinul și cu avioanele germane.

Indignare la Roma, consternare la Iași

Legăția avea cel mai bun adăpost antiaerian din cartier. De cum apărea Zeppelinul toți vecinii se îndreptau spre el. Într-o noapte, președintele Consiliului de Miniștri și principalul său adversar politic, Take Ionescu, s-au întâlnit acolo. Este – i-au spus ei lui Saint-Aulaire –, o uniune sacră sub patronajul Franței. La București se spunea că Franța îi abandonează fără apărare în fața bombelor germane, dar că se resemnează, presupunând că armata de la Salonic își rezervă toate mijloacele pentru o ofensivă fulger împotriva germano-bulgarilor.

Mergând la luptă, soldatul român cânta cunoscutul refren: O Sarraïl, Sarraïl, Sarraïl / Noi ne batem și tu stai.

Românii cântau și când băteau în retragere. La București manifestații au defilat prin fața Legăției, fără să mai cânte *Marsilieze*, fără să mai aclame Franța, ci în liniște, ca și cum puseseră doliu speranțelor lor. Relațiile dintre Brătianu și Saint-Aulaire n-au avut de suferit din cauza asta. Brătianu l-a liniștit pe Saint-Aulaire și nu i-a reproșat niciodată nici cea mai mică răspundere pentru ce el a numit cea mai

mare încercare a vieții și patriei lui.

Pentru publicul mai simplu întreaga responsabilitate atârna asupra Franței, care încarna întreaga Antantă. Expediția de la Salonic era considerată afacerea ei, acolo ea exercitase comanda și ea suportase principalul efort. La Iași, capitala unei Moldove sărace, în agonie, Legația Franței a fost instalată în fosta Legație a Austro-Ungariei. Când a sosit Saint-Aulaire, i-a dat onorurile un regiment, în vreme ce fanfara cânta *Marsilieze* și *Imnul României*.

La începutul anului 1918, a fost dat publicității programul președintelui Wilson, articolul 10 al acestui document provocând imediat indignare în Italia și la Iași. Acest articol privea Austro-Ungaria. Departamentul de a-i prevedea dezmembrarea, îi recomanda reorganizarea pe baza federalismului și a *statu quo*-ului teritorial *ante bellum*. Se admiteau cel mult câteva rectificări de frontiere în favoarea Italiei. Indignarea de la Roma nu a fost depășită decât de

consternarea de la Iași. Cum să ceri în aceste condiții României să-și sacrifice total și gratuit ultimii săi soldați, în perspectivă ca țara să fie ștearsă de pe harta lumii.

Lui Saint-Aulaire i-a trebuit multă tenacitate și curaj pentru a sprijini Franța, afirmând că atunci cuvântul său (al Franței) era suficient pentru a asigura viitorul României. Ultima ceremonie la care a participat Saint-Aulaire a fost cea de decernare a Crucii de Război reginei Maria, la București, în 1918.

În timpul relativ scurtei sale misiuni la conducerea Legăției Franței la București și Iași, a realizat mai mult decât majoritatea predecesorilor săi. Relațiile lui cu Brătianu nu au avut niciodată un caracter oficial, ci amical. El a îmblânzit tonul unor scrisori ale lui Clemenceau și a estompat incoerențele și slăbiciunea guvernului francez. A învățat să-i cunoască și să-i iubească pe români și România. ■

(Va urma)

În românește de
Florentina DOLGHIN

Funeraliile reginei Elisabeta, în 1915 (imagine din revista franceză L'Illustration)

- Cum m
ați caracte-
riza secolul
XX, ce spe-
rați să adu-
că secolul
XXI?

Răspun-
de întrebă-
rii noastre,
adresate -
începând
din numărul pe iunie anul trecut - mai
multor istorici străini și români Dr. Miroslav
Tejchman, cercetător științific la Institutul de
istorie al Academiei de Științe a Republicii
Ceha.

Secolul XX a început cu războiul Imperiului
Britanic în sudul Africii (1899), în urma căruia
au fost anexate republicile bure, și s-a încheiat
cu „bombardamentele umanitare” ale Serbiei de
către avioanele NATO și cu instaurarea practică
a protectoratului acestei organizații inter-
naționale asupra unei părți din Republica
Federativă Iugoslavia (1999).

Omenirii i-a adus genocidele provocate de
primele două războaie mondiale, conflictele
sângeroase ale războaielor civile în Rusia și
Spania, insuccesul marilor puteri în intervenția
lor în Vietnam și Afganistan și zeci de alte con-
flicte militare în Asia, Africa și America Latină.

Pe lângă aceasta, secolul XX a fost și secolul
unui avânt nemaîntâlnit al cunoașterii umane
și implicit al progresului civilizației omenirii.

Două secole în câteva rânduri

Dr. MIROSLAV TEJCHMAN (Republica Cehă)

Cu alte cu-
vinte, secolul
nu a început
într-un mod
prea fericit și
s-a încheiat
într-un mod
la fel de ne-
fericit. Din
punctul nos-
tru de vedere,
al europeni-

lor, la început de veac nou, intervenția
permanentă a marilor puteri în problemele
Balcanilor nu este de natură să promită o atenuare
a acestei situații, ci dimpotrivă.

Nu putem decât să ne dorim ca secolul care
va începe să constituie o perioadă de liniște, fie ca
măcar și relativă. Cel puțin în sensul de a nu exista
amenințarea unui nou conflict mondial. O bună
perspectivă pentru Europa ar fi dacă, în sfârșit, ar
deveni valabilă deviza „Europa - europenilor”.
Ceea ce pentru Europa de Sud-Est ar presupune
ca popoarele din zonă să încerce să găsească un
modus vivendi acceptabil. Poate nu ar fi rău dacă
ele ar reveni la vechea deviză a liberalilor români
„prin noi înșine”, încetând să se mai bazeze pe
arbitrii externi. În orice caz, aceștia nu pot fi de
nici un ajutor, dimpotrivă, pot crea multe alte
probleme. Prin urmare, se dovedește a fi foarte
valabil dictonul „istoria magistra vitae”.

În românește de
Heliana IANCULESCU

Marcel Popa, 60

Încerc să-mi imaginez o bibliotecă în rafturile căreia și-ar găsi loc toate cărțile chemate de el
la lumină de a lungul a peste trei decenii și jumătate și sentimentul care mă domină este unul de
mare bucurie. Pentru că ele - cărțile - ne-au făcut pe mulți să-l privim cu alți ochi. Dacă în urmă
cu patru decenii, când l-am zărit pe culoarele Facultății de istorie din București, cineva mi-ar fi
spus că el va fi editorul de azi, aș fi zămbit și n-aș fi crezut. Dar ce știam noi pe atunci despre
miracolul care învalua meseria de editor?

Încercând să-mi explic cum a reușit, îi recompun portretul dintr-un pumn de frânturi dispartate,
aparent lăaturalnice, dar din care și-a tras seva marele iubitor de carte Marcel Popa. O întâlnire
fugară în atelierul unui pictor, într-un salon de expoziție de artă, în preajma unui scriitor, la standurile
unui târg de carte. Alții l-au surprins pe drumuri întortocheate, în căutarea unei cărți vechi sau
recuperarea unei icoane...

O teribilă curiozitate îl menține tânăr și activ. Ambițios și curajos, receptiv și exigent, cu
mari disponibilități în prietenie și un respect mut în fața valorii. Nu are prejudecăți. Iată câteva
calități definitorii ale celui care, de ani buni, se confundă cu numele unei prestigioase instituții de
cultură: Editura Enciclopedică.

La mulți ani, domnule Marcel Popa!

Marian ȘTEFAN

ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER

Salonul Cerchez din Palatul Cotroceni în care s-au desfășurat lucrările Consiliului de Coroană din august 1916
(sus)

În același salon, Al. Marghiloman a semnat tratatul de pace impus de Puterile Centrale

În timpul prelungitelor negocieri cu Antanta din cei doi ani de neutralitate a României, primul ministru Ionel Brătianu purta la el acasă convorbiri cu Charles Blondel, ulterior cu contele de Saint-Aulaire, miniștri plenipotențiar ai Franței și cu Stanislav Poklewski-Kozell, șeful misiunii diplomatice a Rusiei. Pe măsură ce aceste contacte deveneau mai dese, unele dintre întâlnirile cu amintii diplomați aveau loc, pentru a fi cât mai ferite de ochii ageri ai spionilor germani și austro-ungari, în locuința lui I. G. Duca, din strada I. L. Caragiale, nr. 29 (clădire existentă și în prezent la numărul 31). În schimb, ministrul plenipotențiar al Germaniei, baronul Hilmar von dem Bussche-Hadenhausen, era un obișnuit al casei lui Alexandru Marghiloman, aflată pe locul actualului bloc și cinematograful Patria. Pentru baronul von dem Bussche, Marghiloman era una din principalele surse de informații asupra evoluției situației politice din România. Uneori, diplomatul german mai afla câte ceva chiar și de la Poklewski, la Jockey Club, căci acesta din urmă, la jocul de cărți bine udat cu șampanie sau coniac, mai scăpa câte o vorbă despre cele discutate cu Brătianu.

Audiențele private acordate fie de regele Ferdinand, fie de regina Maria diplomaților străini aveau loc la Cotroceni. Cu asemenea prilejuri, baronul von dem Bussche, evident în termeni protocolari dar duri, nu uita să-i amintească regelui Ferdinand de patria sa natală, de rudele sale din Germania, încercând pe această cale să-l determine să se opună unei eventuale decizii a guvernului Brătianu de a împinge România în război alături de Antantă. Cu alte argumente se prezenta la Cotroceni și contele Ottokar Czernin, ministrul plenipotențiar al Austro-Ungariei la București. Și unul și celălalt n-au evitat-o nici pe regina Maria, ale cărei sentimente le cunoșteau, dar tocmai din această cauză încercau s-o intimideze. „Una din acele ciocniri a rămas viu întipărită în amintirea mea: s-a întâmplat spre sfârșitul anului 1915. E vorba de o întrevedere cu contele Ottokar Czernin – scria regina Maria în memoriile ei. Îmi ceruse audiență și-l primii singură la o ceașcă de ceai în apartamentul meu. La început se purtă ca un distins om de lume care vrea cu tot dinadinsul să placă unei doamne. Vorbea numai de subiecte fără vreun interes deosebit, dar treptat alunecă spre subiectul cel arzător și deodată ne găsirăm ca doi potrivnici, unul în fața altuia într-un zăngănit

de arme! Urmă o scenă chinuitoare, în timpul căreia Czernin își puse în joc toate bateriile... România – zicea el – va urma hotărârea mea; toată lumea știa că regele asculta de povața mea și că va intra în acțiune după cum voi judeca eu. Iar el, adăuga Czernin, era prietenul și admiratorul meu, de aceea venise la mine, în acest ceas de cumpănă, ca să-mi deschidă ochii până să nu fie prea târziu. Acum sosise ceasul intrării României în război alături de Puterile Centrale, acum când erau peste tot învingătoare. Mă întrebam eu oare ce îngrozitoare răspundere luam asupra mea împingând România de partea Aliatilor?... Acum sosise clipa supremă; mâine va fi prea târziu. Totul era în mâinile mele; cum îndrăzneam să iau asupra mea copleșitoarea răspundere, de a ține cu Aliții acum când situația lor era din zi în zi mai primejduită. Astfel întrebuiță Czernin toate argumentele ce le putea găsi pentru a mă convinge că România trebuie să-și lege soarta de Austro-Ungaria. Pledă, amenință, linguși, încercă să mă înspăimânte, să mă silească; mă chinui în toate felurile și mă făcu să trăiesc câteva clipe de iad“. Răspunsul reginei Maria a fost deosebit de ferm: „Nimic nu mă poate clătina. Împărtășesc marele vis al României și cred în zicătoarea că a Angliei e întotdeauna ultima bătălie“.

Acest articol are ca bază comunicarea susținută de autor în cadrul Colocviului de arheologie, istorie și istoria artei organizat de Muzeul Național de Istorie a României, Muzeul Național Cotroceni și Ministerul Culturii în zilele de 13-14 decembrie 1999.

Negocierile între România și Antanta s-au desfășurat lent și greu, deoarece guvernul din Sankt Petersburg refuza să accepte condițiile puse de Ionel

Brătianu privind noile frontiere ale României și sprijinul militar solicitat. Tratatul direct cu Rusia se desfășurau mai ales la Petersburg de către ministrul plenipotențiar român Constantin Diamandy. Acesta urma *ad litteram* instrucțiunile

primite din partea lui Brătianu. La București, primul ministru român discuta mai ales cu Blondel, urmărind pe această cale să convingă guvernul francez să intervină la Petersburg în favoarea României. Cu John Trevor Barclay, ministrul plenipotențiar al Marii Britanii în România, era greu de negociat, deoarece Anglia era dezinteresată, până la un punct, de soarta României, dar și din cauza reprezentantului guvernului de la Londra, mult mai interesat să nu-i lipsească de pe masa de lucru sticla de scotch decât să explice în detalii Foreign Office-ului situația din România.

În efortul pe care îl depunea pentru a obține din partea viitorilor aliați recunoașterea drepturilor României, Brătianu a avut alături, de la bun început, pe regina Maria, o adeptă a intrării României în război. La cererea lui Brătianu, fie în mod direct, fie prin intermediul cumnatului său, prințul Barbu Știrbey, au plecat de la Cotroceni mai multe scrisori, adresate de regina Maria

regelui Angliei și țarului Rusiei (*Magazin istoric*, nr. 9/1992), ambii fiindu-i veri primari.

Zidurile Palatului Cotroceni au fost martore zbugumului sufletesc al regelui Ferdinand, obligat să se desprindă de sentimentele ce le purta față de țara sa natală.

„Nando e într-o situație foarte dureroasă și te asigur că e ceva îngrozitor pentru mine să-l văd cum suferă, căci toată dragostea lui, toate convingerile și tradițiile lui sunt de partea cealaltă – îi scria regina Maria vărului său George al V-lea. Însă mai presus de toate,

e omul datoriei și știu că la sfârșit nimic nu va atârna mai greu în hotărârea lui, decât binele țării, dar totuși nu se poate să se arunce într-o

aventură, nici să taie deodată legătura cu vechile ancoră, până nu e deplin asigurat că se poate bizui pe cele noi. Rusia ar putea să devină o mare amenințare dacă nu-și contrasemnează făgăduințele“.

Decizia intrării în război a aparținut guvernului Brătianu și acesta și-a asumat-o prin cele două convenții semnate la 4/17 august 1916, în casa lui Vintilă Brătianu, de pe actuala stradă Aurel Vlaicu, la nr. 15, pe atunci denumită „Țăranilor“. Cu mai puțin de 24 ore înainte ca ministrul României la Viena, Edgar Mavrocordat, să depună la Ballplatz (sediul Ministerului de

Ottokar Czernin, ministrul plenipotențiar al Austro-Ungariei, a sosit la Cotroceni ca un distins om de lume și a făcut-o pe regina Maria să trăiască clipe de iad

Apelul Reginei României către poporul ei

*București, cum o fi oare
aspectul tău? Ești învăluit în
haine de doliu după toți
copiii tăi plecați sau porți
un surăs amăgitor, ca să nu
atrăgi asupra celor rămași
mânia actualilor stăpâni-
tori? Oare marile clădiri mai
poartă steagurile cu cele trei
culori sfinte, în fața cărora
fiecare român își dezvăluie
capul? Perdelele de la
ferestre sunt ele lăsate, ca
locuitorii să nu vadă trupele
străine trecând prin fața
Palatului?*

*O, București, te-am părăsit
fără un cuvânt de rămas bun,
cu care de atâtea ori am fost
aclamată de poporul meu pe*

*străzile tale. În tăcere a
trebuit să plec, fără a-mi
arăta durerea în fața celor
ce erau condamnați să ră-
mână. Când te-am părăsit
așa, în voia soartei tale, mi
se părea că sunt un tră-
dător; plecam și te lăsam
fără sprijin, ca o pradă
sigură a acelor ce deja
se pregăteau să-ți sugă
sângele inimii tale.*

*Și tu, Palatul meu din
Cotroceni, care răsunai la
glasul copiilor mei, parcuri
prin care alergau piciorușele
lor, te-am părăsit fără nici
un cuvânt, pentru acei ce
rămâneau fără paza voastră,*

O clipă de tihnă a reginei Maria
la Cotroceni

*fără a arunca o privire în
odăile de care fusesem atât
de mândră. Am găsit chiar
destulă putere ca să surdă
bătrânului servitor, care mă
privea mirat și care părea
să priceapă că tăcerea mea
ascunde un adevăr îngro-
zitor.*

Externe al Austro-Ungariei) declarația de război adresată Austro-Ungariei, la București, aici în Palatul Cotroceni, a avut loc cunoscutul Consiliu de Coroană din 14/27 august, rămas celebru mai ales prin cuvintele dure adresate de P.P. Carp regelui Ferdinand și prin replicile primite din partea regelui și a lui Ionel Brătianu. Mă rezum doar la a evoca atmosfera din salonul de audiențe, înainte ca un aghiotant de serviciu să invite pe participanți în sufrageria palatului, unde urma să aibă loc Consiliul și, în acest scop, apelez la un citat din memoriile politice ale lui I. G. Duca: „Îmi aduc aminte de Maiorescu, prins într-o redingotă cam veche și cam strâmtă, cu figura interogativă și cu inimitabilele lui gesticulații, mai pript ca de obicei, mergând de la unul la altul. În schimb, Marghiloman, ca întotdeauna, de o impecabilă eleganță și plin de iluzii, era senin și aproape voios, pe când Carp, cu

monoclul pironit în orbita oculară, deși nu știa nimic, părea că presimte ce se urzea. Era crispat și pe chipul său se vedeau stigmatul ciudei care îl stăpânea. Take Ionescu, prevenit, exulta și cu greu își putea ascunde bucuria. De Filipescu nici nu mai vorbesc, nu mai era el, boala îl doborâse, slăbit, cu ochii pierduți privea aiurea. El, exuberanța personificată, el care dorise această intrare în acțiune cu atâta patimă, stătea în clipa decisivă, covârșit parcă de o mare durere și nu de o mare fericire“.

I dată cu începerea războiului, familia regală a părăsit Palatul Cotroceni: regele s-a stabilit la Scroviștea, pentru a fi cât mai aproape de Cartierul General al armatei, instalat la Periș. Regina, pentru a-și proteja copiii de bombardamentele aeriene ale germanilor, s-a mutat în Palatul Știrbey de la Buftea, în timp ce gazdele se retrăseseră într-o clădire alăturată.

Numai unul singur a auzit suspinele mele, dar acela e atât de mic și de tăcut, că nu va putea spune niciodată ce i-a spus mama lui în ceasul de despărțire...

Era seara, întinericul pătrunsesse în biserică și cu el pătrunsesem și eu în locul sfânt, unde grămizi de flori albe răspândeau mirosul lor tainic...

Acolo, la mormântul abia închis, lăsa să cadă masca pe care o purtasem peste zi, și-mi arăta toată durerea micii ființe ce era culcată sub piatră și-i mărturisii că plec, fără să știu când mă voi întoarce; îi cerui iertare că pleacă mama lui cu ceilalți cinci copii și-l las în mâinile acelor ce în curând aveau să fie stăpânitori pe locurile noastre sfinte.

Poate că așa a fost scris ca, carne din carnea mea să rămână în pământul Capitalii, chiar după despărțire; soarta a vrut să las pe cel mai mic dintre copiii mei acolo, în biserică, sub piatră rece. Poate că Dumnezeu mi l-a luat ca un semn, că poate aceste chinuri sunt numai o încercare trecătoare, poate că Mircea, copilașul meu cel din urmă, a rămas acolo, ca să aștepte întoarcerea mea și de aceea trebuie să mă întorc.

Eu cred în ziua Reîntoarcerii, în ziua Izbânzii, cred că sângele vitejilor noștri n-a fost vărsat în zadar. Într-o zi brațele tale se vor deschide mari ca să primească iubita noastră Capitală. Steagurile vor fâlfâi la ferestre, străzile tale vor fi acoperite cu

verdeață și acei ce se vor întoarce nu vor ști dacă inimile lor bat de durere sau de bucurie.

Să în puterea lui Dumnezeu să hotărască dacă eu, Regina voastră, voi împărtași această sărbătoare; dar vă adresez o rugămintă: dacă nu-mi va fi dat să intru în Capitala voastră, atunci duceți toate florile ce mi le-ați fi dat mie, acolo unde doarme copilul meu: împrăștiindu-le pe mormântul lui, umpleți biserica cu flori, ca și acela care a rămas atâta vreme singur, să ia parte la bucuria voastră!

(Articol apărut în Le Figaro și retipărit în L'Indépendance Belge și Neues Wiener din octombrie 1917)

În cursul dimineților, regina revenea însă la Cotroceni, unde sub conducerea sa se instalase un spital militar. Aici a murit de septicemie generalul Dragalina, comandantul armatei de pe Valea Jiului. „Eu l-am operat, când m-au chemat, dar am dat în scris că moare. Nu se lasă un rănit, de vârsta lui, cu rana nedezinfectată și când ți-l prezintă, după patru zile, nu-l mai lași neoperat încă două zile, cum l-a lăsat Gerota“ – i-a spus doctorul Toma Ionescu amicului său Vasile Căncicov, după nefericitul eveniment.

Tot la Cotroceni s-a mai petrecut un eveniment tragic, mai ales pentru regina Maria: înmormântarea celui mai mic dintre copiii ei, principele Mircea, mort la Buftea, în urma febrei tifoide pe care o contactase. După cum rezultă din memoriile sale, de emoție și durere, regina nu recunoscuse pe nimeni dintre participanții la înmormântare. Câteva detalii găsim tot la I. G. Duca: „Cu

toată situația din ce în ce mai îngrijorătoare a frontului, regele a ținut ca ceremonia să se facă întocmai ca în timp normal, adică cu tot fastul...“. Au fost prezenți membrii guvernului, alți demnitari, toți oameinii politici, cu excepția lui Carp, corpul diplomatic „strălucitor, în uniforme sale aurite și evocatoare ale unor timpuri apuse“. Femeile, în schimb, potrivit recomandărilor primite din partea Protocolului, erau îmbrăcate în uniforme de infirmieră: „nimic mai puțin oficial decât fuste scurte de pânză albastră, bonetul «cauchois» al lui lady Barclay și reverurile roșii la mantaua de «nurse» [infirmieră] a Marthei Bibescu“, cum notează Marghiloman.

În timpul ocupației străine, Palatul Cotroceni, deși trecuse sub controlul administrației germane, nu a fost folosit aproape deloc de către inamic. Oricum, nici una dintre instituțiile militare și civile germane nu și-a stabilit sediul la Cotroceni.

Oberkommando Mackensen se afla la Athénée Palace, reședința guvernatorului militar german al teritoriului ocupat, generalul Tüllf von Tscheppe und Weidenbach, a fost Palatul Suțu, iar sediile celebrei Kommandaturi și a Meilitär-Verwaltungs Polizei se aflau în clădirea Ministerului Lucrărilor Publice (actuala clădire a Primăriei București), Cercul Militar a devenit loc de reținere a unor prizonieri politici și ostateci români, pe când pe terasa din fața

clădirii se afla Hauptwache. În sfârșit, feldmareșalul August von Mackensen a locuit în casa Meitani, din Piața Valter Mărcineanu, iar miniștrii de Externe ai Germaniei și Austro-Ungariei pe timpul șederii lor în capitala țării, pentru a dicta mai întâi la Buftea, guvernului Averescu, preliminariile de pace și, ulterior, pentru a semna cu Marghiloman tratatul de la București, au locuit în două case de lux din oraș: Richard von Kühlmann – în casa Florescu (actualul sediu al Muzeului literaturii române), iar contele Czernin – în casa Geblescu (în prezent, Ambasada Irakului de pe Bulevardul Dacia).

Și totuși, Constantin Argetoianu, în cele câteva zile petrecute la București, după ce-și pusese semnătura pe „preliminariile de la Buftea“, a fost primit de Kühlmann la Cotroceni, pentru discutarea unor așa-zise detalii. „Palatul era prost ținut. Praf pretutindeni, aspectul unei case abandonate. Sus, în capul scării, mă aștepta Kühlmann“ – nota Argetoianu în memoriile sale.

P.P. Carp, germanofil convins, presimțind rezultatul Consiliului de Coroană, era plin de ciudă. În schimb, Take Ionescu, prevenit de ceea ce urma, nu-și putea ascunde bucuria

Pentru a semna Tratatul de la București, germanii au ales Palatul Cotroceni. Regele Ferdinand, exclus din familia Hohenzollern de Kaiserul Wilhelm II, trebuia umilit până la capăt

Singurul moment deosebit petrecut la Cotroceni în timpul ocupației a fost semnarea de către Alexandru Marghiloman și miniștrii de Externe ai Germaniei, Austro-Ungariei, Bulgariei și Imperiului otoman, la 24 aprilie/7 mai 1918, a înrobitorului tratat de pace de la București. În zorii zilei momentul a fost marcat cu salve

de tun, ca și când ar fi fost o sărbătoare națională. N-au fost, desigur, tunurile armatei române, ci cele ale Kaiserului. Pe Calea Victoriei, în aceeași zi,

a defilat în mod demonstrativ un regiment german de artilerie de câmp.

De ce a fost ales Palatul Cotroceni pentru a fi semnat tratatul de pace? Probabil pentru a umili încă o dată România și mai ales pe regele Ferdinand, pe care Kaiserul Wilhelm II îl ura și-l exclusese din rândul familiei Hohenzollern, considerându-l un trădător.

Peste doar șase luni, în ziua de 1 decembrie 1918, când suflarea românească vibra la Alba Iulia, bucureștenii primeau în triumf armata română victorioasă, având în frunte perechea regală și pe generalii Constantin Prezan și Henri Berthelot. După parada militară ce a avut loc în

Piața Universității și în timpul căreia regele Ferdinand, călare, a primit defilarea ofițerilor și ostașilor români din fața statuii lui Mihai Viteazul și încheierea ceremoniilor oficiale de la Palatul Regal din Calea Victoriei, seara, târziu, regele și regina s-au retras la reședința lor îndrăgită de la Cotroceni. Se întorseseră victorioși, idealul național al românilor se înfăptuise.

Un capitol din istoria Cotrocenilor – poate cel mai glorios se încheia... ■

VIOREL V. TILEA - TRIMIS EXTRAORDINAR

În martie 1920, Viorel Tilea se afla din nou la Cluj, pentru a-și încheia studiile de drept. Vroia să își dea și doctoratul, dar 1921 a început prost. A petrecut mai multe luni în spital. Sfârșitul anului i-a fost mult mai favorabil. La 27 noiembrie s-a căsătorit cu Genica (Eni) Pop, la Cluj. În 1946, pe o fotografie pe care i-a oferit-o soțului, Genica îi scria: „După 25 ani în care bucuriile, spaimele, momentele fericite, neazurile și nenumărate alte sentimente ni s-au alăturat pentru totdeauna, eu sper. Cu toată dragostea mea, a ta Eni“.

A urmat o lungă perioadă în care Viorel Tilea s-a aflat departe de diplomație. Dar nu și de viața politică, al cărei martor – și adesea actor – a fost. Și despre care a lăsat interesante însemnări. Doamna Ileana Troiano, fiica lui Viorel Tilea, a îngrijit, la Editura Hagerston Press, volumul *Envoy Extraordinary. Memoirs of a Romanian Diplomat. Viorel Virgil Tilea (Trimis extraordinar. Memoriile unui diplomat român. Viorel Virgil Tilea)*. Cu speranța că vom avea cât de curând o versiune românească a acestei cărți, să continuăm prezentarea pe care am început-o în urmă cu două numere a lucrării pe care ne-a pus-o la dispoziție domnul arhitect Barbu Călinescu.

Drumul spre Londra

„Această afacere Carol chiar mă indispuie mai mult ca oricând... problemele dinastice sunt, în partea voastră de Europă, o chestiune de politică externă cel puțin în proporție de 50% și dacă voi afla că Partidul Național într-adevăr s-a angajat față de Carol, voi fi obligat să trag concluzia că este complet rupt de realitățile europene. Chiar și în țări cum este a noastră, unde familia regală dispune de o mare rezervă în ceea ce privește prestigiul de care se bucură, ținând cont de admirabila purtare pe care a avut-o în ultimii 80 ani, o per-

soană de genul prințului Carol și-ar pierde foarte repede «rezervele de capital», ca să spun așa. Dar într-o țară ca România, ușă în ușă cu Sovietele și unde lipsește o adevărată tradiție dinastică națională, mi se pare de-a dreptul incredibil ca cineva să privească ascensiunea lui pe tron altfel decât cu o extremă neliniște. Dacă regele Vostru nu este în stare să muncească din greu, să aibă un simț al datoriei, să se comporte cu decență în public și să mențină relații cordiale cu celelalte familii domnitoare, nu văd ce nevoie ați mai avea de el“.

Astfel îi scria R. Seton-Watson – istoricul și ziaristul britanic atât de apropiat de soarta românilor transilvăneni de dinainte de 1918 (*Magazin istoric*, nr. 11, 12/1989, 1/1990) – lui Viorel Tilea, în februarie 1927. Afacerea Carol este cunoscută cititorilor revistei (nr. 7-10/1986), așa că nu vom reaminti decât elementele ei esențiale. În 1925, principele moștenitor Carol, aflat în străinătate, a renunțat la tron, pentru a se putea căsători cu Elena Lupescu. În 1926-1927, Carol – și pe fondul veștilor despre starea gravă a sănătății tatălui său – încearcă să

Mihai I primește salutul bucureștenilor, după proclamarea lui ca rege

stabilească o serie de contacte în țară pentru o eventuală revenire pe tron. Partidul Național-Țărănesc, aflat în opoziție față de P.N.L. și Brătianu – cel care contribuise decisiv la plecarea lui Carol – nu a respins avansurile făcute.

Aventuri la Copsa Mică

Tilea i-a răspuns, în luna martie 1927, lui Seton-Watson, argumentând că țara nu putea rămâne pe mâna unui copil minor și că era de preferat un rege, chiar vicios, dar capabil să guverneze.

La 19 iulie 1927 regele Ferdinand se stingea din viață. Din nou R. Seton-Watson îi scria lui Tilea: „Sper din tot sufletul că nici unul dintre ai voștri, în ciuda justificărilor lor furii față de atitudinea liberalilor, nu va comite mortală prostie de a cocheta cu Carol din nou. Nimic nu ar putea fi mai ucigător, din punctul de vedere al relațiilor externe“.

Lui Ferdinand i-a urmat o regență, care veghea asupra lui Mihai I. În octombrie 1927,

Seton-Watson revenea cu o scrisoare: „Primul și fundamentalul meu argument este că, oricât de mult v-ar plăcea regimul lui Brătianu, subminați și riscați pe de-a-ntregul viitorul țării voastre dacă permiteți ca celălalt singur partid serios din România să se identifice cu un pretendent rival la tron... Argumentul de mai sus mi se pare decisiv, dar în mod sigur el este întărit de aspectele ce privesc trăsăturile morale ale lui Carol. Nu este o problemă de pudoare și de atitudine ipocrită față de femei. Dar un om care a permis pasiunii sale să îl domine în asemenea măsură este, în mod clar, lipsit de auto-disciplina și echilibrul ce se cer unui monarh constituțional modern.

În particular, poți fi sigur că presa responsabilă din Occident sau în orice caz cea din Anglia (unde nu poate fi cumpărată), va fi întotdeauna împotriva lui, ceea ce va afecta statutul României.

Mi-e tare teamă că tendințele oamenilor voștri de a cocheta cu Carol sunt exploatate de propaganda ungară... Nu

Acesta este obiceiul pământului și încep să cred tot mai mult că el, împreună cu lenea congenitală a românilor sunt în sângele majorității poporului; în mod sigur, acesta va fi sfârșitul țării noastre.

*Viorel Tilea
către Emil Pop*

există vreo îndoială că unul dintre jocurile Ungariei este să prezinte România ca fiind în pragul unei revoluții și Transilvania gata să se reîntoarcă la Ungaria, folosind aceasta ca temei pentru agitația contra Trianonului. Articolele din *The Times* erau, fără tăgadă, extrem de favorabile lui Brătianu și nu tocmai cinstite cu partidul vostru. Dar trebuie să le iei ca reprezentând opinia aproape unanimă aici și în mod sigur punctul de vedere oficial“.

Intuiția lui R. Seton-Watson avea să fie confirmată peste câțiva ani, atunci când a răbufnit în presă afacerea Precup (*Magazin istoric*, nr. 12/1992). Agențiile de presă și ziarele ungare au răspândit numeroase zvonuri despre presupusa stare de revoltă din Ardeal, despre dorința locuitorilor de acolo de a se desprinde de România.

Imediat după moartea lui Brătianu (24 noiembrie 1927), R. Seton-Watson l-a chemat de urgență la Londra pe Tilea, „pentru a te informa asupra atitudinii față de problemele românești și a reveni cu un raport

complet". Plecarea a decurs ca într-un film de aventuri. Pentru a înșela vigilența Siguranței, a luat trenul de la Cluj spre București. A coborât în gară la Copșa Mică și s-a strecurat într-un vagon de-dormit spre Budapesta. Este de presupus că, la graniță, cei de la Siguranță au aflat totuși că a părăsit țara. La Londra s-a întâlnit cu Hugh Dalton, subsecretar de stat la Foreign Office, Wickham Steed, alte personaje importante.

Viorel Tilea mărturisește și faptul că primise din partea liderilor P.N.T. sarcina să torpileze încercările liberalilor de a obține un împrumut extern. Conducerea național-tărănistă vroia să obțină împrumutul prin intermediul Ligii Națiunilor.

Corupție și lene

După întoarcerea sa acasă, Tilea a primit, la 14 februarie 1928, o scrisoare de la Seton-Watson, în care acesta îi explica de ce România nu avea șanse să primească un împrumut din City. „Nu trebuie să îți repet cele două aspecte fundamentale ale situației actuale,

și anume că investitorul britanic are atâtea posibilități din care trebuie să aleagă, încât va ezita să se îndrepte către România, o va face doar dacă și atunci când ea va abandona xenofobia și va introduce condiții mai stabile acasă”.

Situația era departe de a fi stabilă. În primăvara anului 1928, P.N.T. pregătea Congresul de la Alba-Iulia, cel care ar fi trebuit să se încheie cu un marș contra Bucureștilor, pentru a-i sili pe liberali să cedeze puterea. Pentru a împiedica manifestarea, autoritățile au răspândit manifeste în care scria: „Frați români! Nu ascultați minciunile celor care vă cheamă la Alba-Iulia! Nu mergeți la Alba-Iulia! Nu cădeți pradă dorințelor unguirilor și bolșevicilor!”

Pentru a complica lucrurile și mai mult, Carol și-a manifestat dorința să participe la adunarea de la Alba-Iulia. Acolo, Iuliu Maniu a avut mari dificultăți să potolească mulțimea, mai ales pe minerii din Valea Jiului, care veniseră înarmați cu dinamită. De altfel, minerii au fost ultimii care au părăsit Alba-Iulia.

Situația de criză în care se afla România era astfel rezumată de Viorel Tilea într-o scrisoare adresată în 1929 unui prieten, Emil Pop, aflat la Paris: „Majoritatea parlamentarilor noștri nu au habar de circumscripțiile lor și prefeții sunt prea înceți, astfel încât sabotajul practicat atât de înalții funcționari civili, cât și de cei mici este tot mai resimțit și trebuie să faci un efort gigantic, sisific, care-ți răpește luni de corvoadă și intervenții înainte să poți obține rezultatul dorit în cea mai mică și simplă afacere legală. Acesta este obiceiul pământului și încep să cred tot mai mult că el, împreună cu lenea congenitală a românilor sunt în sângele majorității poporului; în mod sigur, acesta va fi sfârșitul țării noastre”.

Titulescu se opune

Pe acest fundal se produce reîntoarcerea lui Carol, care nu întâmpină practic nici un fel de opoziție în a-și recăpăta tronul. Viorel Tilea ar fi primit – spune secretarul său particular, Virgil

Iunie 1930. Carol II a revenit în țară. Imaginea îl prezintă pe străzile Bucureștiului, alături de fratele său, Nicolae

Un om care a permis pasiunii sale să îl domine în asemenea măsură este, în mod clar, lipsit de auto-disciplina și echilibrul ce se cer unui monarh constituțional modern.

*R. Seton-Watson
despre Carol II*

Stelea – indicația de la Iuliu Maniu să se apropie de noul rege. La sfârșitul anului 1930, Viorel Tilea devenea subsecretar de stat în guvernul lui Gheorghe Mironescu.

În subordinea sa se afla Departamentul de Presă și Propagandă. Potrivit lui Tilea, acolo se realizau sintezele datelor venite de la „toate serviciile de informații, civile sau militare, și existau o serie de organizații de informații civile mici și ridicole, pe care le-am dizolvat treptat, deși ofereau detalii personale amuzante despre diferiți politicieni. Am insistat – și regele a aprobat – ca eu să primesc toate informațiile destinate lui și tuturor miniștrilor de către oricare dintre serviciile de informații și că urma să am, de asemenea, dreptul de a îndruma cu consumtământul ministrului de Război, echivalentul lui M.I.5 [serviciul de securitate internă britanic] și al lui M.I.6 [serviciul de spionaj din Marea Britanie] de la noi. Era foarte interesant și instructiv. Departamentul Cifru din Ministerul de Război ocupa un loc în această activitate și secția de descifrare era foarte bună. Nu exista cod care să le reziste. Un lucru folositor, pentru că în discuțiile politice sau economice era important să știi ce gândeau până și prietenii tăi“.

Informațiile date de Tilea nu sunt confirmate în totalitate de alte surse, dar trebuie reținute.

Printre măsurile luate de el se numără și numirea unor atașați de presă și consilieri în toate statele mai importante, bine pregătiți, „pe care mă puteam baza ca să îmi furnizeze informații precise și rapide despre presa și gândirea

Hugh Seton-Watson

politică din țara în care fuseseră trimiși. Aveam și propriul nostru cod special, nu pentru scopuri secrete, ci doar pentru a economisi bani în transmiterea știrilor“.

Între reușite, Tilea enumeră următorul episod. Magnatul presei americane William Hearst lansase o puternică și violentă campanie contra regelui Carol II. „Așa ceva din partea lui Hearst, care trăia în mod deschis cu amanta sa, era prea mult“ – spune Tilea. L-a trimis la San Francisco pe Dimăncescu, pe post de consilier de presă, cu misiunea de a-l convinge pe Hearst că atacurile lui nu erau justificate. Ceea ce Dimăncescu a reușit, după mai multe întâlniri cu Hearst. Să mai amintim că între trimișii lui Tilea s-a numărat și Lucian Blaga, la Viena.

În februarie 1932, pe când nu mai făcea parte din guvern, V. Tilea a participat la Budapesta, la o conferință organizată de dr. Paul de Auer, care credea în necesitatea unei colaborări mai strânse între statele dunărene,

încurajată și de Franța. Cu un an înainte, regele Carol II se întâlnise într-un vagon de cale ferată, la o vânătoare, cu contele Bethlen, primul ministru ungar. După cum i-a povestit Anton Mocioni, au discutat despre o apropiere între România și Ungaria. Ungurii nu cereau o revizuire a frontierelor, ci au sugerat o federație economică.

După căderea scurtului guvern Nicolae Iorga (aprilie 1931-iunie 1932), Tilea și-a reluat funcția deținută anterior, în guvernul condus de Alexandru Vaida-Voievod. În toamna anului 1932, acesta a decis să reia relațiile diplomatice cu U.R.S.S. Pentru a obține acordul regelui – aflat la manevre militare la Roman, Tilea a fost trimis acolo cu un avion. Au dejunat singuri în cortul regelui și în după-amiaza aceleiași zile, Tilea revenea la București cu acordul suveranului. Atunci s-a opus Nicolae Titulescu, ceea ce a dus la demisia primului ministru, înlocuit de Iuliu Maniu.

De ce să mă duc?

Să notăm, ca o curiozitate, faptul că în 1933, toate ziarele care apăreau în România primeau o subvenție din partea guvernului, echivalentul a 500 lire sterline pe lună. Tilea dă această informație în legătură cu pretenția lui Nichifor Crainic de a i se acorda o sumă mai mare. Altfel, amenința el, avea să îl atace personal. Tilea a refuzat șantajul.

În vara anului 1933, Viorel Tilea a pus pe picioare Oficiul Național de Turism. „Serviciul secret – spune el – încă se temea că turismul avea să aducă în țară spioni și

popagandiști străini. Am încercat să îi conving să renunțe la părerile lor învechite și să le arăt că oricum era imposibil să oprești pe spioni să vină în țară. Și dacă veneau, în mod sigur nu aveau să folosească turismul ca acoperire. Și, în plus, nu era nimic de spionat atunci când făceai turism. În lungile și obositoare discuții cu ei, nu am reușit să îi conving pe deplin, așa încât Micioara [cel numit în fruntea O.N.T.] a găsit un compromis: fiecare persoană care intra în țară completa un scurt chestionar pe care îl preda la vamă“.

Domnia lui Carol II și mai ales momentul instaurării dictaturii sale personale au constituit obiectul mai multor articole publicate în *Magazin istoric*. Viorel Tilea a rămas unul dintre apropiații regelui și după februarie 1938. L-a însoțit pe Carol II în vizita acestuia în Marea Britanie, în toamna anului 1938, în calitate sa de președinte al Societății Anglo-Române. Obiectivul vizitei – obținerea unei piețe de desfacere pentru grăul și petrolul românesc și cumpărarea de armament – nu

a fost atins. După acordul din septembrie 1938, de la München, prin care Cehoslovaciei i se răpise regiunea sudetă, cu binecuvântarea Franței și a Marii Britanii, România se străduia să evite izolarea într-o Europă tot mai divizată.

La 27 noiembrie 1938, R. Seton-Watson îi scria lui Tilea, cu amărăciune: „Sunt de acord că în timpul actualei crize România este singura țară care și-a dovedit loialitatea față de nefericiții cehi și nu văd ce ați fi putut face mai mult. Dar acum vă găsiți între diavolul german și adâncă mare rusească și singura speranță pe care o întrevăd este întărirea Antantei Balcanice... Pentru mine este neliniștitor să vă văd mutându-vă cu toții tot mai mult spre dreapta, într-o fundătură fără speranță, în vreme ce 90% sau mai mulți dintre iugoslavi și bulgari se orientează în direcția opusă; ceea ce înseamnă (nu acum, dar în faza următoare) o revigorare a panslavismului... Una dintre temerile mele este că dacă Germania și Rusia vor ajunge la o înțelegere, o vor face peste cadavre“.

Pentru mine este neliniștitor să vă văd mutându-vă cu toții tot mai mult spre dreapta, într-o fundătură fără speranță, în vreme ce 90% sau mai mulți dintre iugoslavi și bulgari se orientează în direcția opusă; ceea ce înseamnă (nu acum, dar în faza următoare) o revigorare a panslavismului... Una dintre temerile mele este că dacă Germania și Rusia vor ajunge la o înțelegere, o vor face peste cadavre.

*H. Seton-Watson
către Viorel Tilea*

Încercând să schimbe atitudinea Marii Britanii față de el, Carol II l-a numit pe Tilea ministru la Londra. Acesta a primit vestea de la Sir Reginald Hoare, ministrul Maiestății Sale la București, la o petrecere, în ziua de 1 ianuarie 1939. Furios, s-a dus la Grigore Gafencu, ministrul de Externe, pentru a-i cere socoteală că nu fusese consultat în prealabil. Gafencu s-a scuzat, spunându-i că Urdăreanu îi ceruse să obțină acordul cabinetului britanic pentru numirea la post, agrement sosit, de altfel, în 48 ore.

„De ce să mă duc la Londra? – s-a întrebat Tilea. Situația internațională se prezenta aproape fără speranță. În acea seară am stat în biroul meu și am discutat cu Eni toate aspectele problemei“. Până la urmă, a acceptat numirea, pornind spre orașul de pe Tamisa, unde avea, în curând, să joace rolul vieții lui. ■

(Va urma)

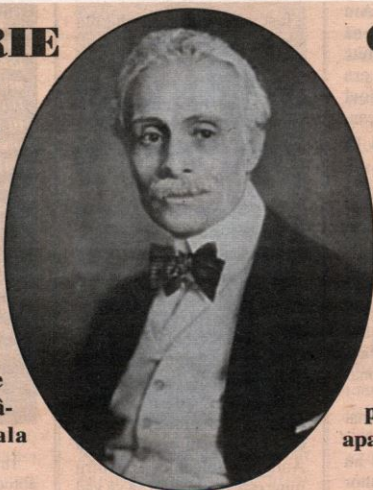
Adaptare de Dorin MATEI

Dans la țărnu Mării Negre, în 1933

DIMITRIE

Din volumul de memorii ale diplomatului D. Ghyka, aflat în curs de pregătire la Institutul European din Iași, am ales câteva experiențe din cariera sa de ministru al României în capitala

GHYKA

Franței. Sunt câteva pagini ce vor ține treaz interesul cititorilor noștri nu doar prin talentul naratorului, ci și prin ineditul informației.

Completările în paranteze drepte ne aparțin.

MEMORII

In [1919, în] cursul șederii prelungite a Reginei Maria a României la Paris, împreună cu cele trei fiice ale sale, a venit în Franța și prințul moștenitor Carol, participând la depunerea solemnă a drapelului voluntarilor români din războiul din 1914, la Domul Invalizilor. Aici a avut ocazia să pronunțe un discurs pe trei sferturi improvizat care dovedea cât de dotat era pentru cuvântări. Regina Maria m-a pus într-o situație destul de stânjenitoare, într-o problemă de natură familială intimă, care totuși interesa pe toți românii. După ce spusese cât de greu era, pe asemenea vremuri noi, să căsătorești prințesele, suverana mi-a cerut, invocând „prestigiul” pe care îl aveam, după părerea sa, pe lângă copiii săi, să „manevrez” pe lângă prințesa Elisabeta ca să renunțe la hotărârea de a-i mai trimite diadoulul George al Greciei portretul său și a rupe în felul acesta logodna care era ca și încheiată. Misiune mai mult decât delicată, care a eșuat, pentru moment... (Trei luni mai târziu, la Lucerna, logodna princiară devenea oficială.) Trebuia, de asemenea, să insist pe

lângă prințul Carol pentru a-l determina să se hotărască să ia în căsătorie, fapt întrevăzut, pe prințesa Elena a Greciei...

Fără căderea monedei românești, viața de ministru la Paris mi-ar fi părut ușoară. Însă prăbușirea „leului” se răsfrângea foarte dur asupra existenței studenților reveniți masiv în universitățile din Franța. Schimbul de favoare care le era acordat nu corespundea cheltuielilor zilnice. Guvernul, pe bază de liste ce trebuiau reduse tot mai mult, făcea cu greu față situației, cu întârzieri în distribuirea subsidiilor și creând necazuri tot mai mari la Legație, însoțite de „muzica” studenților în fața cancelariei instalate în plin centrul elegant, pe rue François I-er, într-o clădire ce era proprietatea actriței Marthe Régnier.

Revizuiind lista bursierilor, în urma unei plângeri venite din partea guvernului francez privind atitudinea studenților noștri, am constatat că toți cei pe care îi arestase poliția sau îi înregistrase pentru că au strigat lozinci subversive, au făcut dezordine, ducând la încăierări „politice”, erau basarabeni izraeliți,

ale căror nume și origine nu aveau nimic românesc... Primele simptome ale activității rusești în afara granițelor...

In privința chestiunilor ce decurgeau din tratate, ele luau calea Societății Națiunilor, începând în același timp și deplasările la Geneva pentru sesiuni organizate în primul local provizoriu. Sala Reformei, atât de mohorâtă, fiind iluminată ca o morgă sau un acvariu subteran. Aici se auzeau eternele tirade despre imposibilitatea unui nou război, care urmau să atingă culmea prostiei în cuvântarea premierului britanic, Mac Donald: „Războiul este imposibil pentru că avem Tratatul”. (De trei ori spusă această frază, ca și cum repetarea verbală întârea valoarea acestor documente...) „De

...Maria
(Marioara)...

altfel, se spune în Biblie – cel ce ridică sabia, de sabie va pieri... “Altfel spus, războiul nu aduce nimic, iar cel care atacă sfârșește prin a fi învins... Constatate exactă, probabil (soarta lui Hitler a dovedit-o), dar care in-

firmă cel puțin im-

posibilitatea începerii unui nou război... Dar generalul [Charles-Marie-Emmanuel] Mangin, prevăzând deja ceva mai rău, îmi spune: „Să nu ne lăsăm duși de perspectiva unei alianțe militare cu Marea Britanie! Noi trebuie să contăm numai pe noi înșine și, în consecință, să luăm măsurile ce se impun: în 1914, fără o alianță formală, englezii au venit cu 80 000 de oameni, dar într-un nou război nu ar veni decât cu 50 000... după trei luni!”

În primăvara lui 1922, o schimbare de guvern în România a adus la putere pe domnul Ion [I.C.] Brătianu care, după câteva săptămâni, pune capăt misiunii mele în Franța printr-o punere în disponibilitate ce avea să dureze patru ani, dându-mi măsura exactă a ostilității sale față de mine...

Cele trei fiice ale
reginei Maria:
Elisabeta...

Primul ministru m-a numit în fruntea cabinetului său, ca șef al departamentului afacerilor externe, desigur spre a mă avea mai aproape de câmpul său de activitate. Profita de acest lucru pentru a-mi dezvolta adesea teza sa cum că diplomații sunt înclinați să piardă repede contactul cu patria lor și sensul aspirațiilor acesteia. În ochii săi era necesar ca acest contact să fie obligatoriu și frecvent: nici unul dintre ei nu trebuia să aibă dreptul să rămână mai mult de doi ani la rând într-o legatie în străinătate, ci ar avea obligația, stabilită prin regulament, să revină pentru un stagiul de aceeași durată în administrația centrală. Obiectam, spunând că era nevoie de o diferențiere între diversele posturi diplomatice din afara granițelor: există țări unde un diplomat abia după un an aduce pe să-și creeze relații mai strânse și prietenii utile care îi vor facilita o activitate cu un bun randament. În Anglia, spre pildă, e nevoie de mulți ani pentru a-ți face o situație, dar odată agreat, cunoscut și obișnuit cu locul și lumea, cu acces în cercuri închise, diplomatul devine pentru țara sa un instrument care poate fi prețios la nevoie.

... și Ileana

In acest sens, îi povesteam domnului Brătianu, pentru a-l convinge și mai bine, o anecdotă referitoare la România. În 1902, Londra își alegea ca lord primar pe sir Marcus Samuel, șef al unei case reputeate de instrumente optice și izraelit. Acest personaj, dând banchetul ritual la Guidhall [Primăria Londrei], a crezut necesar să publice un comunicat prin care spunea că nu-l va invita pe ministrul României, întrucât reprezenta o țară barbară unde evreii erau

persecutați. A urmat o reacție a guvernului de la vremea respectivă, dar regretele exprimate de lordul Landsdowne aminteau că lordul primar, nefiind funcționar al statului, nu se putea avea în vedere vreo sancțiune sau chemarea sa la ordine.

Nemulțumire la București. Or, la Legație se afla un consilier care refuzase toate promovările pentru a rămâne în Anglia și a-și sfârși zilele aici. Proprietar la Brighton, șederea sa, de 11 ani la Londra îi atrăsese alegerea ca membru în Clubul orașului, frecventat de figurile importante din finanțe, industrie și comerț. Aflând despre demersul, infructuos al guvernului român, un coleg din acest cerc – care avea probabil o oarecare animozitate față de lordul primar, al cărui concurent nefericit fusese – l-a informat pe consilierul român că „se putea face ceva” totuși pentru a tăia satisfacție României.

Iar acest „ceva”, care nu poate exista decât în această țară ce trăiește pe baza unor tradiții seculare și a unor edicte vechi, niciodată abolite, era acea uimitoare manevră: regele Angliei are dreptul la o „muștrare” a lordului primar. Funcționarul poate să-i adreseze regelui un mesaj în franceza veche pentru a se plânge de comportamentul lordului primar (anume „de a fi ofensat pe regele României, bunul său frate”). Regele trimite acest mesaj la primărie printr-un colonel al casei sale, îmbrăcat pentru momentul

respectiv ca un cavaler din secolul al XVI-lea, călare, însoțit de doi heralzi, tot pe cai, costumați și sunând din trompetă. Lordul primar, prevenit, trebuie să primească pe trimisul regelui, în genunchi, pe o pernă, în stradă, înconjurat de toți funcționarii într-o postură identică, iar pentru el cu specificația agravată de a săruta sigiliul regal și cizma trimisului care, în sunet de trompetă, îi citește textul dojenitor și reproșurile regești... Colegul de club al consilierului nostru își oferă bunele oficii pentru a ajunge la suveran și să-i sugereze acest exercițiu teatral pentru exercitarea dreptului acestor prerogative. Ideea cred că l-ar fi sedus pe Eduard al VII-lea, dar el avea legături strânse de prietenie cu mediile izraelite, baronul Hirsch și familia Rothschild, și aceasta i-ar fi înfrânt cealaltă dorință. În orice caz, nu știu ca România, să fi încercat această experiență pentru a-l pedepsi pe lordul primar de nerespectarea conveniențelor, dar nu-i mai puțin adevărat că dacă această manifestare, foarte spectaculoasă, ar fi avut loc, spre beneficiul României, meritul ar fi revenit diplomatului nostru așezat de ani de zile pe pământ englez...

Domnul Brătianu asculta povestea mea cu uimire amuzată, dar nu-l convingeam, iar multe alte nepotriviri de caracter, idei și comportament aveau să ducă la stabilirea sentimentelor sale față de mine într-o constantă ostilitate deschisă... ■

Versiune românească:

Vasile SAVIN

Conferința de pace dezbate problema creării Societății Națiunilor

Istorie politică interbelică

Efemerul guvern „de uniune națională” condus de Barbu Știrbey

MĂIASTRA LUCRĂTURĂ DIN CULISE

Prof. univ. dr. IOAN SCURTU

Continuăm incursiunea noastră în viața politică a României interbelice. Ajunși în iunie 1927, vom fi martorii unei spectaculoase prăbușiri de guvern și, totodată, ai apariției unuia din acele cabinete cu o existență extrem de scurtă, dar care permit o mai exactă cunoaștere a mecanismelor puterii.

La 4 iunie 1927, generalul Alexandru Averescu, președintele Consiliului de Miniștri, s-a trezit, după propria lui expresie, „cu cărămida în cap”. Contondentul obiect fusese aruncat tocmai de acela care îl „adusese” la putere în martie 1926. Atunci, în urmă cu 15 luni, președintele Partidului Național Liberal îl convinsese pe regele Ferdinand să-i încredințeze lui Averescu mandatul de formare a guvernului, deși cele mai mari șanse de a crea cabinetul le aveau Iuliu Maniu

și Ion Mihalache, președinții Partidului Național și, respectiv, Partidului Țărănesc. Abil, Brătianu acreditase ideea că cei doi ar urmări revizuirea „actului de la 4 ianuarie 1926”, prin care se acceptase renunțarea principelui Carol la succesiunea tronului.

Pe de altă parte, generalul Averescu se declarase ferm pentru înlăturarea principelui Carol și deci era un susținător de încredere al „actului de la 4 ianuarie”.

„Imparțial”, regele a chemat în audiență, la 29 martie 1926, pe liderii celor

trei mari partide din opoziție: Alexandru Averescu, Ion Mihalache și Nicolae Iorga (devenit președinte ad-hoc al Partidului Național, pentru a-l propune pe Iuliu Maniu în funcția de prim-ministru), cerându-le să formeze un guvern de „uniune națională”.

Dând curs propunerii, Averescu sugerase chiar fuziunea Partidului Poporului, Partidului Național și Partidului Țărănesc, bineînțeles sub președinția sa, el urmând să devină și prim-ministru.

I. Mihalache, N. Iorga și Iuliu Maniu au refuzat însă oferta și astfel au început negocierile pentru constituirea unui guvern național-tărănesc. Dar chiar în timp ce aveau loc tratative, Maniu împărțind ultimele posturi în guvernul pe care urma să-l prezideze, Averescu a fost chemat la Palat și însărcinat cu formarea guvernului. În ziua de 30 martie 1926, la ora 13, noul cabinet a și depus jurământul în fața regelui Ferdinand. La aceeași oră, generalul Eracle Nicoleanu,

Prefectul Poliției Capitalei vizitează acasă la Iorga pe Maniu și Mihalache

prefectul Poliției Capitalei, s-a deplasat la locuința lui N. Iorga, unde aveau loc negocierile între naționali și țărâniști, atrăgându-le atenția să nu pună la cale „ceva”, deoarece trupele erau „gata să intervină”. Martor al scenei, C. Argetoianu avea să noteze: „Maniu și Mihalache, galbeni de ciudă, au asigurat prefectul Poliției că «nu se va întâmpla nimic» și l-au însărcinat să transmită tot disprețul lor celui care a pus la cale această «adevărată lovitură de stat»”, adică lui Ion I.C. Brătianu.

In mai 1926, guvernul a organizat alegeri parlamentare, pe care le-a câștigat cu 52,09% din totalul voturilor. Rezolvarea crizei de guvern și mai ales modul de desfășurare a campaniei electorale – când întregul aparat de stat a fost utilizat pentru a asigura victoria Partidului Poporului – au avut totuși un rezultat important: decizia liderilor naționali și țărâniști de a încheia tratativele de fuziune între cele două partide. Astfel, în octombrie 1926, a luat ființă Partidul Național-Tărănesc, prezidat de Iuliu Maniu.

La 24 ianuarie 1927, Ion Mihalache, vicepreședinte al Partidului Național-Tărănesc, a declarat: „Credem că interesul țării este mai bine garantat prin întronarea principiului de monarhie constituțională. Socotim că acest principiu este mai asigurat prin revenirea prințului Carol, decât printr-o Regență de 13 ani, care de fapt pune un partid politic pe tron [aluzie la Partidul Național Liberal], cu atribuții de monarh, dar fără răspunderea morală a monarhului. Cum la 4 ianuarie s-a făcut un act pe baza acordului dintre Coroană și Țară, tot așa, pe baza unui acord între Coroană și Țară, se poate reveni”. Reacția

guvernului Averescu a fost extrem de promptă: a interzis publicarea declarației lui Mihalache și a confiscat toate ziarele care o tipăriseră. Referindu-se la acest moment, ziarul *Cuvântul* scria: „a fost de ajuns să bată d. Ionel Brătianu din picior pentru ca guvernul domnului general Averescu să revină asupra punctului său de vedere, adoptând iar părerea Brătienilor”. Ziarul făcea aluzie la faptul că guvernul promisese deplina libertate a presei, pe care acum, în ianuarie 1927, o călca în picioare.

In toamna anului 1926 s-a aflat că regele Ferdinand era grav bolnav, suferind de cancer (*Magazin istoric*, nr. 7/1997). În aceste condiții, Ion I.C. Brătianu era ferm hotărât să asigure aplicarea hotărârilor

Prințul Știrbey sosește la Palat spre a depune jurământul

Noul șef al guvernului în mijlocul ziariștilor

din 4 ianuarie privind succesiunea la tron. La rândul său, principele Carol, aflat în Franța, a făcut prima declarație publică în care lăsa să se înțeleagă că ar fi dispus să revină asupra deciziei sale de a renunța la succesiune. „A trecut un an de zile. Nu-mi întrerup tăcerea să vă spun cine știe ce secrete. De câțiva timp în urmă se răspândește cu insistență zvonul că aş proiecta o lovitură de stat, zvon crezut chiar în cercurile care ar trebui să fie mai bine informate. Ei bine, desmint în mod absolut orice intenție despre vreo lovitură de stat. Cunosc prea bine interesele și situația țării mele – care îmi preocupă gândurile neconținut –, le cunosk prea bine ca să încerc vreo aventură, care i-ar putea face rău“ (*Le Matin* din 8 decembrie 1926). Cu alte cuvinte, el desmințea „zvonurile“ că ar urmări „o lovitură de

stat“, dar nu și pe cele potrivit cărora ar intenționa să se întoarcă în România.

Încurajat de spusele lui Ion Mihalache, principele Carol a devenit și mai explicit, la 12 februarie 1927, declarând agenției americane International New Service: „M-am născut ca prinț și toată educația mea este îndreptată spre pregătirea pentru tron. Pentru libertatea mea de astăzi pot să răspund. Eu însumi însă am sentimentul ca și cum aş fi provocat aparența că vreau să ocolesc datoriile și obligațiile care mi-au fost impuse chiar de nașterea mea“. Așadar, nu dorea să „ocolească“ obligațiile ce-i reveneau în calitate de cel dintâi băiat al regelui Ferdinand.

Înțelegând că Partidul Poporului nu se bucura de popularitate pentru a se menține la putere prin forțe proprii, generalul Averescu, presat de mulți dintre colaboratorii săi, care cereau să iasă de sub tutela lui Ion I.C. Brătianu, a decis să încerce o acțiune pe cât de îndrăzneată, pe atât de riscantă: intrarea în tratative secrete cu principele Carol. În acest scop, l-a trimis pe colonelul Manolescu la Paris, pentru a-i sugera principelui că generalul Averescu era gata să inițieze modificarea actului de la

4 ianuarie 1926, pentru a-i deschide calea revenirii pe tron, cu condiția despărțirii de Elena Lupescu. Principele Carol a dat un răspuns echivoc, precizând că „d-na Lupescu nu a avut nici un rol“ în decizia sa privind renunțarea la calitatea de moștenitor al Coroanei.

Foarte vigilent, Ion I.C. Brătianu a aflat despre intenția generalului Averescu și l-a chemat pentru o discuție la Florica. Convorbirea s-a desfășurat într-o atmosferă tensionată. Brătianu

Brătianu bate din picior și guvernul face stânga-mprejur

i-a reproșat generalului că „s-a abătut de la programul stabilit împreună“, în martie 1926, aluzia vizând, evident, în principal, actul de la 4 ianuarie. Averescu i-a cerut să-l lase să guverneze așa cum crede el, pe baza programului Partidului Poporului, declarând că nu are nevoie de sprijinul liberalilor, deoarece se bucura de o puternică susținere parlamentară. Replica lui Brătianu a fost promptă: „Vasăzică, după ce te-am adus la guvern, acu vrei să te ridici și să mă domini?“

După propria-i mărturisire, Averescu a răspuns: „Domnule Brătianu, poți să dai și interpretarea aceasta cuvintelor mele, eu însă le dau o altă interpretare. N-am nevoie de sprijinul d-tale, căci dacă trebuie să stau la guvern cu sprijinul d-tale, prefer să părăsesc guvernul. Iată, poftim, ia guvernul“.

Această discuție, care a avut loc la mijlocul lunii mai 1927, a pecetluit soarta guvernului Averescu. Imediat, liberalii au declanșat campania de răsturnare a generalului, cerând un cabinet de „uniune națională“. Brătianu știa prea bine că regele a dorit mereu cu astfel de formulă, prin care să se pună capăt disputei oarbe dintre partide și liderii politici. Împotriva guvernului Averescu s-au pronunțat, de asemenea Partidul Național-Tărănesc, Partidul Tărănesc (Lupu), Partidul Social-Democrat, Liga Apărării Național-Creștine (L.A.N.C.) etc.

Pe acest fond, în ziua de 27 mai 1927, Averescu l-a însoțit pe regele Ferdinand, în timp ce se muta de la Palatul Cotroceni la cel din Scroviștea. Cu acest prilej, suveranul s-a referit la campania opoziției împotriva guvernului și i-a sugerat generalului să formeze un

cabinet de „uniune națională“. Averescu a încercat să-l liniștească pe rege, arătând că guvernul său se bucura de întregul sprijin din partea Parlamentului, că în țară era ordine și liniște. Regele nu a stăruit, dar la 31 mai i-a trimis o scrisoare prin care-l însărcina cu formarea guvernului de „uniune națională“. Scrisori cu un conținut similar fuseseră trimise, prin Constantin Hiott, ministrul Palatului, și liderilor partidelor din opoziție.

Presa a comentat pe larg cererea regelui privind demisia guvernului Averescu, căreia generalul

Generalul Averescu îi pune cabinetul pe masă lui Brătianu

refuza să-i dea curs. Se mai scria și că mai multe unități militare primiseră ordin să se deplaseze spre București, pentru a apăra guvernul. Iritat, ministrul de Interne Octavian Goga a dispus confiscarea ziarelor care răspândeau „zvонuri alarmiste“, ceea ce a dat și mai multă crezare celor care susțineau că guvernul refuza să demisioneze.

Generalul Averescu a cerut o audiență la rege,

„Sta mereu

Sub regele Carol, partidul conservator și [cel] liberal alternau la guvern. Ambele partide aveau conducători și oameni eminenți și nu se putea pune la îndoială nici patriotismul lor, nici dorința sinceră a partidelor de a voi numai binele țării. Din partea regelui era nevoie de foarte mult tact, de o extremă prudență și rezervă, pentru a sta mereu deasupra partidelor. Această prudență și rezervă se simțea chiar în conversațiile de salon și se vedea lămurit că regele Carol avea aceeași încredere,

pentru a clarifica lucrurile, dar în loc de răspuns a primit o nouă scrisoare din partea suveranului prin care i se cerea din nou formarea unui guvern de „uniune națională“. Abia acum, la 2 iunie 1927, Averescu a decis să acționeze în spiritul dorinței regelui: a trimis câte o scrisoare președinților partidelor din opoziție prin care-i invita pentru a doua zi, la ora 18.30, la o discuție, ce urma să se desfășoare la sediul

deasupra partidelor“

sau dacă voiți neîncredere în frunzașii ambelor partide; gradul de încredere arătat unui politician era în mod vădit influențat și de felul cum se purtase acesta în opoziție...

Oriunde putea, regele căuta să atenueze contrastele de partide cele mai pronunțate și nu-i plăcea deloc când în Corpurile legiuitoare ciocnirea spiritelor era prea violentă: „Asta tot nu e de nici un folos“, zicea el. Când în primăvara lui 1912 valurile parlamentare erau foarte agitate și acuzările reciproce atingeau culmea violenței, regele, dând din cap, spuse: „Iată-i că se fac acum reciproc ucigași și hoți, trecând astfel cu mult peste ținută și neajungând la nici un rezultat cum se cade“. Era atunci pe ordinea zilei o mare întreprindere financiară și pe deasupra a fost atrasă în discuție și reprimarea răsculării țărănești din martie 1907. Regele era convins că o scotocire prea devreme a actelor cu privire la acele zile nefaste n-ar putea fi spre binele țării...

(R. Netzhhammer:

De vorbă cu regele Carol)

guvernului. Ion I.C. Brătianu, dr. N. Lupu și Iuliu Maniu nu au dat curs solicitării, apreciind că Averescu nu avea autoritatea morală și politică de a forma un asemenea guvern. S-au prezentat la guvern doar N. Iorga (președintele Partidului Național), A.C. Cuza (liderul L.A.N.C.), alți conducători ai unor organizații minore.

În după-amiaza zilei de 4 iunie Averescu s-a deplasat la Scroviștea, pen-

tru a-l informa pe suveran despre eșecul convocării liderilor partidelor din opoziție. Generalul i-a solicitat regelui o amânare de două zile, urmând ca pe 6 iunie să-i prezinte rezultatul, indiferent care ar fi fost acesta. Regele nu a spus nici da, nici nu.

Generalul s-a întors în București, unde era convocat Consiliul de Miniștri. Dar abia deschisese ședința, când șeful de

cabinet l-a chemat pe general, deoarece era solicitat de mareșalul Palatului. Spre stupoarea lui, acesta i-a prezentat spre semnare decretul regal prin care Barbu Știrbey era numit președintele Consiliului de Miniștri! Formalist, Averescu a redactat mai întâi cererea privind demisia sa din funcția de prim-ministru, după care a semnat decretul respectiv.

Revenit în sala unde avea loc ședința guvernului, la solicitarea mai multor miniștri de a le spune de ce venise C. Hiott, generalul a răspuns: „Mai

Nu pui la vedere în balcon lenjerie intimă și prim-ministru pe amantul reginei

nimic. Mi-a adus un decret ca să-l semnez“. Subsecretarul de stat Mihail Manoilescu avea să scrie în memoriile sale: „...A revenit după zece minute, spunându-ne – ca și cum ne-ar fi anunțat că afară plouă – că a semnat decretul pentru numirea noului prim-ministru. Apoi ne-a cerut tuturor să ghicim cine este acesta. Au răspuns cu toții la rând, așa cum eram așezați în jurul mesei. Cei

mai mulți, între care și eu, l-am numit pe Titulescu, unii pe Ionel Brătianu. Nimeni însă n-a ghicit adevărul. Atunci generalul Averescu, plin de satisfacție ironică, dar inoportună față de acest moment atât de tragic, a lansat bomba: Știrbey! A fost o exclamație de indignare ieșită dintr-o singură gură. Așadar s-a putut și rușinea asta!”

După ce a obținut demisia guvernului Averescu și încredințarea mandatului lui Barbu Știrbey, cumnatul său, Ion I. C. Brătianu a manevrat pentru atragerea național-tărăniștilor și a altor frunțași politici. Barbu Știrbey s-a dovedit un bun negociator, obținând într-o singură noapte (4 spre 5 iunie 1927) acordul principalelor partide de a participa la guvernul de „uniune națională”. Dincolo de orice aprecieri critice, rămâne performanța că Barbu Știrbey a reușit peste noapte să-i aducă „la aceeași masă” pe reprezentanții partidelor rivale și chiar să obțină colaborarea lor la guvern.

În dimineața zilei de 5 iunie 1927, miniștrii noului cabinet au depus jurământul la Palatul din Scroviștea. Ministrul Justiției, Stelian Popescu, avea să noteze: „El [regele] era în pat, susținut

de perine într-o poziție verticală, iar pe picioare avea o pufoaică mare”. După depunerea jurământului, suveranul s-a adresat miniștrilor cu cuvintele: „Vă rog din tot sufletul să aveți grijă de țară”.

Stirea formării guvernului Știrbey a fost primită cu stupoare de o bună parte a opiniei publice, acesta fiind cunoscut în principal ca aman-tul reginei Maria. „Instalarea în fruntea guvernului a lui Barbu Știrbey, care nu apăruse până atunci pe față în viața publică – după cum într-o casă decentă nu apar niciodată la vedere pe balcon anumite obiecte de întrebuințare intimă – constituie nu numai o culme a lipsei de pudoare, ci și o culme a imprudenței politice – scria Mihail Manoilescu. Toată lumea – și chiar unii liberali la care bunul simț învinge sectarismul de partid – socotea îndrăzneța afișare a lui Știrbey în clipa în care bunul rege [Ferdinand] își trăia ultimele zile, drept o impietate. Din ce întunecată și apocaliptică tragedie shakespeariană putuse scoate Ionel Brătianu acest scenariu de groază, în care agonia soțului trebuia să fie prezidată de trufia învingătoare a prietenului! Țara suferea de această impudică

temeritate, ca de o palmă pe obrazul ei curat”.

O dată cu formarea guvernului Știrbey s-a anunțat dizolvarea Parlamentului și organizarea de alegeri generale (în zilele de 7 iulie pentru Adunarea Deputaților și de 10-14 iulie 1927 pentru Senat). De asemenea, la 6 iunie guvernul a dat publicității *Manifestul către țară*, prin care și exprima hotărârea „de a asigura temeiurile dinastiei naționale, urmând întru totul hotărârii M.S. Regelui relative la succesiunea la tron și la desemnarea Regentei”. Elaborat la Florica, în prezența lui Ion I.C. Brătianu, documentul a fost semnat de toți miniștrii, inclusiv de cei național-tărăniști. Astfel, printr-o abilită manevră, Ion I.C. Brătianu a reușit să solidarizeze public Partidul Național Țărănesc cu actul de la 4 ianuarie 1926.

Din acel moment însă principala preocupare a liderului național liberal a devenit aceea a demisiei guvernului Știrbey, pe care – prin subtile manevre de culise – a obținut-o la 20 iunie 1927. Apoi, la 22 iunie, în fața unui rege muribund, Ion I.C. Brătianu a depus jurământul în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri. ■

(Va urma)

Poporul chinez a dat naștere la nenumărate personalități care i-au marcat ființa și înrăurit viitorul. Una singură a reușit însă să concen-

treze elementele de perenitate ale Chinei: Confucius. Continuăm povestea vieții lui, începută în numărul trecut al revistei.

Statuia lui Kong Zi (Confucius), din Sala Da Cheng

ETERNUL CONFUCIUS

Dr. ANNA EVA BUDURA

În anul 502 î.e.n. Confucius se apropia de vârsta de 50 de ani. După spusele sale, „începuse să înțeleagă căile cerului”. Era convins că toate cunoștințele lui, experiența câștigată, înțelegerea logicii conform căreia se mișcă lucrurile în lume l-ar fi îndreptățit să fie solicitat pentru un post la curtea princiară. A constatat însă cu amărăciune că perspectivele erau minime.

Cei ajunși în posturi înalte se dovedeau indivizi lipsiți de calități morale și de idealuri înalte, preocupați doar de îmbogățirea lor, de intrigi, pentru a-și păstra puterea, de manevrarea suveranilor slabi, lipsiți de autoritate. Unul dintre cei pătrunși în sferele sus-puse, Yang Hu, i-a oferit în mod provocator prilejul

de a-și servi țara: „Ești un geniu nepereche al generației tale. Cum te rabdă sufletul să vezi țara ducându-se de răpă? Așa înțelegi tu dragostea pentru concetățenii tăi?” Confucius l-a ascultat fără să-și ridice privirea. Yang Hu a continuat: „De cât timp dorești tu să obții un post oficial, dar ai ratat ocaziile una după alta. Așa înțelegi tu oare înțelepciunea? Ei bine, timpul trece fără să te aștepte”.

Confucius a simțit provocarea: a înțeles să facă o concesie de moment. „Foarte bine, așa dori să aduc unele servicii patriei mele, dar, vă rog, lăsați-mi timp de gândire”. Mulțumit de ceea ce obținuse, Yang Hu a continuat, cu un zâmbet complice: „Când ai ajuns la o decizie, anunță-mă”.

Confucius a făcut o plecăciune de curtoazie – așa cum cerea eticheta – și s-a întors, cu sufletul rănit, acasă. S-a apucat de selectarea și de sortarea celor peste 3 000 de cântece populare colecționate. Discipolii care aflaseră între timp despre oferta lui Yang Hu, erau intrigati că dascălul lor nu se grăbea să ia postul în primire. Unul, mai curajos, l-a întrebat până la urmă. „Nu mă pregătesc să iau în primire postul oferit“, a primit răspunsul. Bogăția și onorurile obținute pe căi necinstite valorează în ochii mei cât norii de cer“.

Confucius procedase corect. Ulterior a fost confirmat de acțiunile trădătoare și de fuga rușinoasă a lui Yang Hu cu obiecte de valoare simbolică din tezaurul statului. Toți și-au aplecat capul în fața lui Confucius pentru cinstea, corectitudinea și demnitatea pe care le probase.

Ispita celor 80 de fete

Principele Ding al statului Lu i-a încredințat curând administrarea districtului Zhongdu, un post slab retribuit. Confucius l-a acceptat, totuși. Spera să își pună în valoare pregătirea. Asupra gospodăriei Kong s-a lăsat liniștea. Școala a fost închisă. O parte dintre studenți și-au însoțit dascălul, alții și-au încercat norocul în alte state, oferindu-și serviciile domnitorilor de acolo.

În noua lui activitate, prima preocupare a lui Confucius a fost să elaboreze reguli ale buneicuvinițe și să le impună locuitorilor. Persoane de vârste diferite urmau să consume alimente diferite, lucrătorii primeau munci în funcție de starea sănătății lor, limbajul jalbelor devenea simplu, morții urmau a fi puși în coșciuge simple și înmormântați în zone deluroase, inadecvate culturilor agricole, și multe altele. „După un an – spune cronicarul – toate celelalte districte i-au urmat exemplul. Apoi a fost numit demnitar însărcinat cu lucrările publice și mai târziu Mare secretar al justiției“.

În aceste calități, în următorii patru ani (500-496 î.e.n.), rezultatele nu au întârziat să se arate: prestigiul statului Lu a crescut. Principele Jing al statului Qi, fiind avertizat

de ministrul său că angajarea lui Confucius de către statul Lu reprezintă un pericol pentru statul Qi, a considerat înțelept să încheie un tratat de pace cu statul Lu și chiar să-i returneze pământurile din Yun, Wenyang și Guiyin, ocupate de el.

În 497 î.e.n., ca o recunoaștere a meritelor sale, a fost numit locțiitorul primului ministru. Întâia lui preocupare: să întărească poziția principelui. Invocând prevederile unor legi ancestrale, conform cărora unui senior îi este interzis să dispună de armată și să posede orașe fortificate de peste 300 de parapeti (fiecare lung de 10 m), el l-a convins pe principe să adopte măsuri severe pentru reducerea suprafețelor fiefurilor și dărâmarea zidurilor orașelor ce depășeau aceste reglementări.

În anul următor, 496 î.e.n., la vârsta de 56 de ani, Confucius a devenit prim-ministru al statului Lu. Cronicarul consemnează: „Discipolii săi i-au spus: «Noi am auzit că un om cu suflet nobil nu se sperie de calamități și nu-și manifestă bucuria când dă peste el norocul». «Aveți dreptate – a răspuns Confucius –, dar ce ar fi să spunem astfel: El se simte bine într-o poziție înaltă, deoarece poate să-și dovedească umilința»“.

După trei luni de activitate a primului ministru, măcelarii, care vindeau carne de oaie și de porc, nu au mai crescut prețurile, femeile și bărbații circulau pe laturi diferite ale străzilor, nimeni nu ridica un obiect pierdut pe stradă, iar străinii de oraș erau primiți de oficialități când cereau ei.

Aflând toate acestea, dregătorii statului Qi s-au grăbit să-și informeze principele și să-l avertizeze că statul Lu este pe cale să devină foarte puternic. Pentru a preveni acest pericol ei i-au propus domnitorului o metodă pe cât de simplă, pe atât de eficientă. L-au sfătuit pe principele Jing să ofere în dar principelui Ding 80 de fete frumoase, îmbrăcate în costume ispititor de colorate și 30 de carute luxoase, trase de 60 de cai rotați. După sosirea acestui strălucit alai la poarta sudică a Capitalei, fetele și-au expus talentele. Vocile lor suave, muzica kang, lânguroasă, și dansurile lor senzuale au atras un mare public. Nu au rezistat ispitei nici

dregătorii și nici chiar principele în persoană, care a privit spectacolul zile întregi, neglijând treburile statului. Apoi dansatorii au fost acceptați și la curtea princiară și trei zile domnitorul nu a mai ținut sfat cu dregătorii și nu i-a cinstit pe aceștia nici cu carnea animalelor sacrificate drept ofrandă.

Profund mâhnit de cele văzute, Confucius, a hotărât să părăsească statul Lu. Demnitarului ce l-a condus i-a explicat astfel motivele plecării: „din cauza limbușiei unei femei, un bărbat își poate pierde postul, altul poate plăti cu capul vorbele aruncate de o femeie. Și dacă așa stau lucrurile, de ce să nu mă retrag și să-mi petrec zilele cum îmi place?” Mulți ani mai târziu, pe patul de moarte, acest demnitar își reproșa: „Statul (Lu) ar fi putut deveni puternic, dacă eu nu l-aș fi ofensat pe Magister Kong”. El i-a recomandat succesorului său să-l recheme. Dar intriganții de la Curte nu i-au ascultat sfatul.

Cabala mediocrilor

Cotiga trasă de boul costeliv, încărcată cu strictul necesar al vieții, îl ducea din nou pe Confucius pe drumul pribegiei. Plecase fără să-și ia rămas bun de la familie, dar acest lucru îl preocupa mai puțin. Îl îngrijora mai ales soarta țării, pe care o servea cu dăruire și onestitate timp de cinci ani și care acum era pe cale să decadă. „Voi mai putea oare să pun în aplicare doctrinele mele privitoare la o bună guvernare?”, se întreba cuprins de tristețe înțeleptul.

Au urmat 13 ani de peregrinări (496-484 î.e.n.) în statele Wei, Chen, Cai, Cao, Song, Zheng și Jin. A cunoscut mari suferințe, umilințe și decepții. Le-a suportat însă pe toate cu demnitate și cu încredere în înaltele sale idealuri. În statul Wei a fost bine primit în casa cumnatului unuia dintre discipolii săi, apoi principele i-a asigurat un venit de 60 000 de măsuri de cereale.

Confucius se aștepta la vremuri bune. Dar a devenit ținta intrigilor unor curteni invidioși. Soția principelui Ling, Nanzi, l-a umilit și s-a folosit de numele său de om virtuos pentru a-și acoperi comportamentul ei imoral. Comentând atitudinea lipsită de fermitate a

principelui, Confucius gândea: „Mulți ani se vor mai scurge până când voi întâlni un bărbat care să iubească la fel de mult virtutea cum iubește frumusețea unei femei”.

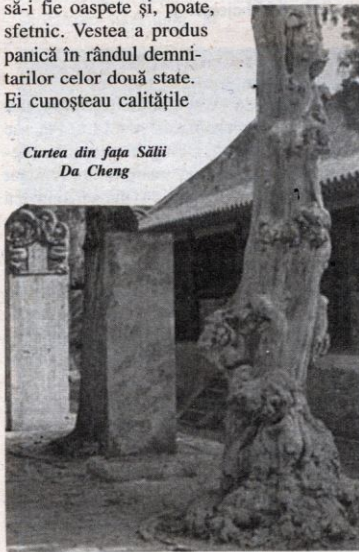
A părăsit dezgustat statul Wei.

În drum spre statul Chen, a fost confundat cu un comandant de oști care distrusese cetatea Guang. Reținut, a scăpat cu greu de maltratarea fizică. În statul Song era gata să moară, sub un copac tăiat mișelește în acest scop. A părăsit locul în grabă, spunându-le discipolilor, pentru a-i încuraja: „Cerule m-a înzestrat cu virtute. Ce îmi poate face un om asemenea lui Huan Dui?”

În statul Zheng un trecător care l-a văzut în poarta cetății, răătăcit de discipolii săi, l-a asemuit „cu un câine de pripas”. Când i s-a adus la cunoștință cele spuse, s-a amuzat: „Așa este. Chiar că sunt un câine fără stăpân”. În statul Chen, unde a trăit trei ani, a fost martorul incursiunilor statelor vecine și urmărilor dezastruoase ale acestora asupra populației și asupra economiei statului.

Domnitorul statului Chu, aflând că învățatul Confucius duce un trai de hoinar în statele Chen și Cai, l-a invitat să-i fie oaspete și, poate, sfetnic. Vestea a produs panică în rândul demnitarilor celor două state. Ei cunoșteau calitățile

Curtea din fața Sălii
Da Cheng

și capacitățile lui Confucius și mai știau că, trăind un timp îndelungat în cele două state, acesta sesizase neajunsurile fiecăruia dintre ei. „Va fi foarte rău pentru noi“, gândeau ei. Așa că au trimis oameni să încercuiască sălașul lui Confucius, pentru a-l împiedica să plece.

Învățul, împreună cu discipolii săi, a rămas fără hrană. Înfometați și slăbiți cum erau cu toții, nu mai aveau putere nici să se miște, dar dascălul continua să țină prelegeri și să cânte melodii ancestrale, acompaniindu-se la lăută. „Un om nobil are putere să facă față privațiunilor, un om de nimic, supus privațiunilor, este înclinat spre rele“, i-a încurajat Confucius.

Până la urmă, învățul a reușit să ajungă în statul Chu, cu sprijinul discipolului său, Zigong, angajat de principele acestui stat. Domnitorul a fost gata să-i ofere un fief mare de 700 li (350 km). Dar iar au intervenit miniștrii acestuia, pentru a-l convinge să nu facă un asemenea gest, deoarece un om de talia lui Confucius – ce are în jurul său discipoli atât de bine pregătiți – ar putea transforma acest fief într-un pericol pentru însuși statul Chu. Din nou Confucius s-a văzut obligat să poamească în bejenie.

Calea nemuririi: cartea

În anul 484 î.e.n. Confucius, împovărat de ani, a fost rechemat în statul Lu. Plecase cu 14 ani în urmă, atunci când nutrise speranța că va găsi un stat, un domnitor luminat care să-i ofere prilejul de a-și pune în practică ideile. În toți acești ani căutase în zadar adevărul. Se uita la orhidee, floarea regină, sălbăticită pe marginea drumului, și se compara cu ele. Locul lor ar fi fost în palate, în vase elegante – se gândea – or ele erau înăbușite de buruieni, așa cum un om virtuos, născut într-un moment nepotrivit, este amestecat cu cei infami și vrednici de dispreț.

Nu putea să nu vadă în aceste flori propria-i soartă. Tânăr, fusese plin de optimism. Acum însă își spunea: „Un om nobil și virtuos este preocupat să nu moară înainte ca numele său să fie cunoscut. Ce aş putea face eu, pentru ca generațiile următoare să-și amintească de mine?“

Și a găsit cea mai bună cale pentru a deveni nemuritor: culegerea, sistematizarea și editarea tuturor cunoștințelor, documentelor și faptelor rămase de la strămoși. A pus în ordine cronologică documentele istorice, începând cu vremea regilor legendari Yao și Shun (2356-2205 î.e.n.), continuând cu cele ale dinastiilor Xia, Shang și Zhou, până la domnia principelui Mu al statului Qin.

În felul acesta a elaborat Shujing (*Cartea documentelor*) și Lijing (*Cartea ritualurilor*). Apoi a sistematizat cunoștințele despre teoria muzicii și a notat melodiile de mare frumusețe, elaborând Yuejing (*Cartea muzicii*), care, din păcate, s-a pierdut. Apoi a selectat 305 ode și cântece strămoșești cu valoare morală și istorică, din cele 3 000 culese, și le-a cuprins în volumul Shijing (*Cartea cântecelor*).

A elaborat *Analele Primăveri și Toamne*, bazate pe însemnările făcute timp de 242 de ani de domnie a 12 principi ai statului Lu. „Datorită acestor *Anale* – a spus Confucius – voi fi cunoscut de cei ce vin după mine, dar din cauza lor, voi fi condamnat de ei“. „Atunci când criteriul folosit de Confucius

Poarta Ling Xing a Templului Ni Shan

în *Analele Primăveri și Toamne* (locul potrivit fiecăruia după merit) va fi transpus în viață – spune cronicarul –, toți trădătorii și toți răufăcătorii vor tremura de frică.

Datorită redactării celor Șase cărți clasice, Confucius are un merit etern în păstrarea și transmiterea moștenirii culturale strămoșești.

Loc de pelerinaj

În anul 481 î.e.n. – spune cronicarul – în timpul vânătăilor princiare, a fost prins un animal ciudat, necunoscut. Confucius l-a identificat: era un inorog.

„S-a terminat cu mine. Viața mea se apropie de sfârșit, a gândit el atunci. Într-adevăr, soarta i-a dat lovături din ce în ce mai dure. Moartea i-a răpit unul după altul trei dintre discipolii iubiți și pe singurul său fiu. Confucius a căzut bolnav.

Într-o zi de aprilie a anului 479 î.e.n., la etatea de 73 ani, a plecat pe drumul eternității. Discipolii l-au plâns și i-au vegheat mormântul timp de trei ani, locul devenind apoi unul de pelerinaj, unde se desfășurau festivaluri pentru păstrarea tradițiilor strămoșești și competiții de tras cu arcul, discuții și dezbateri, sacrificii cu ocazia înscăunării domnitorilor sau ocuparea funcțiilor de către demnitari. Casa în care a trăit a fost transformată de descendenții săi și ai discipolilor săi într-un templu, unde s-au păstrat hainele, cărțile, instrumentele sale muzicale, cotiga cea modestă, cu care a cutreierat țara.

Marele istoric Sima Qian a încheiat cu aceste cuvinte biografia înțeleptului: „Când citesc lucrările lui Confucius, încerc să vizualizez omul care le-a creat. Fiind în vizită în statul Lu, am văzut în templul său careta, hainele și vasele destinate ofrandelor. Învățăceii merg acolo regulat pentru a studia ritualurile. Lumea a cunoscut nenumărați principii și oameni de seamă care la vremea lor s-au bucurat de faimă și onoruri. După moarte însă au fost dați uitării. În timp ce Confucius, un om din rândul celor simpli, a fost cinstit de învățații a peste zece generații. Toți cei care studiază cele Șase Arte, fie ei împărați, prinți sau nobili, văd în

el o autoritate supremă. Pe bună dreptate, este numit «Cel mai mare înțelept»“.

Neînțeles și neapreciat în timpul vieții, după moartea sa și pe măsura trecerii anilor, Confucius s-a bucurat de mult respect, aproape religios. În anul 194 î.e.n. împăratul ctiitor al dinastiei Han (206 î.e.n. - 220 e.n.) a inaugurat obiceiul, ce a continuat până în anul 1911, ca împărații să facă un pelerinaj la templul lui Confucius și să-i aducă ofrande cu ocazia înscăunării lor. În jurul anului 58 e.n. tabelele votive cu numele lui Confucius au fost introduse în fiecare clasă de școală. Tot atunci au început să apară biografii ce-l prezentau ca pe o persoană supraumană și a început zeificarea lui.

În 536 au apărut primele portrete și statui ale lui Confucius, iar în anii ce au urmat i s-au conferit titluri onorifice, din ce în ce mai elogioase. În 739 i s-a acordat pentru prima oară titlul de „Rege“, apoi în 100 – „Primul rege sfânt diseminator de cultură“, la care în anul 1307 s-a mai adăugat „Marele Perfect“, „Cel mai sfânt rege diseminator de cultură“. În anul 1727, ziua de naștere a lui Confucius, 27 august, a fost declarată zi de sărbătoare națională. ■

Kong Decheng (a 77-a generație), soția și copiii, urmași ai lui Confucius

Născută pe teritoriul actualului Irak, între fluviile Tigru și Eufrat, cu 4 500-4 000 de ani î.Hr., civilizația sumeriană s-a răspândit în întreg Orientul Mijlociu. Cu 3 000 de ani î.Hr., sumerienii dețineau două din orașele-state care au strălucit în Antichitate (Babilon și Ninive). După anul 1900 î.Hr., învinși de amoriți, sumerienii și-au pierdut independența și apoi identitatea. De la ei popoarele Orientului au moștenit câteva invenții capitale pentru omenire: mijloacele de transport cu roți, scrierea cuneiformă, roata olarului, primul cod juridic și, nu în ultimul rând, primele orașe-state.

La muzeul arheologic din Istanbul se păstrează mai multe tăblițe de argilă aparținând vechilor civilizații ale Mesopotamiei. Este aproape incredibil cum au rezistat efectelor timpului, ajungând intacte până la începutul celui de-al treilea mileniu creștin! Sumerologul Veysel Donbaz a reușit să le descifreze.

„Atunci când studiam tăblițele, aveam senzația extraordinară că sunt primul om care, după mii de ani, citește mărturiile gravate pe aceste plăci“, mărturiseste profesorul. Donbaz spune că argila uscându-se destul de repede, scribii respectivi aveau nevoie de o mare îndemânare pentru a acoperi tăblița cu semne înainte ca aceasta să se întărească. „Zeci de ani am exersat scrierea cuneiformă – explică profesorul – dar niciodată nu am reușit să scriu destul de repede. Argila se întărea înainte de a termina de gravat semnele“.

În opinia lui Veysel Donbaz, tăblițele au aparținut unor „poștași“ antici: „Nu era o muncă ușoară să duci la destinație aceste misive, care cântăreau câteva kilograme“.

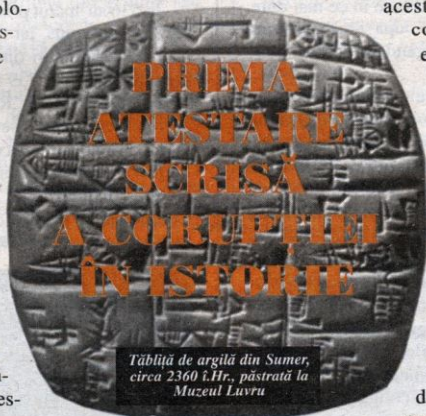
Una dintre tăblițe vorbește despre caravanele utilizate de asirieni (popor semitic așezat pe cursul superior al fluviului Tigru) pentru a călători din Mesopotamia spre Anatolia între anii 1950-1750 î.Hr. Caravanele negustorilor achitau o taxă vamală ce varia între 3 și 5% din valoarea transportului (între 4 000 și 5 000 de asirieni veneau în Anatolia în acea perioadă). Unul dintre

aceste documente, descoperit în Anatolia, este considerat prima atestare scrisă a unui împrumut în bani.

Înainte de descoperirea tăblițelor, se credea că soția nu putea pretinde nici un drept asupra moștenirii înaintea morții soțului. Ceremonia de căsătorie era însoțită de semnarea unui document care petrecea înțelegera

dintre cei doi soți. S-a păstrat urma unghiei celor care semnau, folosită drept sigiliu (așa cum până nu demult se folosea degetul).

Pe tăblițele asiriene se găsesc numeroase sfaturi adresate copiilor de părinții lor, care îi îndemnau la studiu, ca și în zilele noastre, pentru a învăța o meserie bună. Profesia cea mai apreciată în acea perioadă era aceea de funcționar al statului. Și, la fel ca și azi, pentru reușita în învățătură a odraslelor, unii părinți ofereau bani profesorilor.

(Continuare în p. 84)

Reverberații

Pe când lucram la ultimul episod al prezentării cărții lui Oleg Kalughin, l-am sunat pe domnul Nikolai Morozov, corespondentul Agenției ITAR-TASS la București. I-am solicitat informații despre evoluția din ultimii ani a fostului general KGB. Cu deosebită amabilitate, domnul Morozov ne-a pus la dispoziție textul unui interviu publicat de Iuri Sigov în ziarul *Novie Izvestia*. Reproducem în continuare pasajele cele mai semnificative.

AMERICANII NU ÎNTELEG RUSIA

Politica americană față de Rusia a suferit un eșec total. Relațiile calde stabilite între U.R.S.S. și America în primii ani ai perestroikăi practic au dispărut.

Mi s-a propus crearea și conducerea unui Centru de cercetări strategice asupra Rusiei, cu participarea unor foști cetățeni ruși care trăiesc în S.U.A. și a unora din Moscova. Oferta a venit nu numai de la companii care lucrează exclusiv cu Rusia, ci și cu alte țări. Mi se spunea: noi vedem că toți așa-numiții sovietologi și rusologi au condus la absurd politica americană față de Moscova. Experții americani nu pot înțelege realitățile rusești, iar oamenii de afaceri americani vor fi nevoiți să lucreze în Rusia oricum, pentru

că este o piață imensă și importantă. Am devenit astfel specialist în problemele Rusiei cu reședința în S.U.A., așa cum înainte fusesem specialist în problemele Statelor Unite. Din această joncțiune reprezentanții oamenilor de afaceri americani cu care am discutat speră să se poată obține o imagine cât de cât obiectivă a Rusiei și politicii ei.

În S.U.A. există un anumit monopol, îngust, în ce privește consilierea establishmentului. Totuși nu mi s-a pus pumnul în gură, țin lecții despre situația din Rusia și încerc să-i informez pe americani despre ce se întâmplă la noi în țară.

În ce privește Centrul, totul era pregătit, dar sponsorii au hotărât să aștepte alegerile

prezidențiale din Rusia, dar mai ales din S.U.A.

Centrul își propune să ofere americanilor obișnuiți imaginea adevărată despre ruși și viața lor, pentru că mass-media e destul de zgârcită cu asemenea informații, cele despre Rusia reală, iar ceea ce prezintă îl sperie pe americanul obișnuit. Cât privește imaginea negativă a Rusiei în America, nici o fundație și nici un centru din America nu o poate schimba. Trebuie făcută ordine în Rusia, nu în America.

La începutul șederii mele în S.U.A. am fost privit cu prudență. Mi s-au creat probleme cu viza. Apoi, când am fost invitat să lucrez în America, în calitate de consultant la o companie (o

întreprindere mixtă cu un partener rus) atitudinea față de mine s-a schimbat, încet-încet. Multă vreme nu am primit permisiunea să lucrez – green-card. Apoi mi s-a dat totuși cardul și pot acum să mă ocup de afaceri și să țin lecții.

Am apărut la televiziune, mi s-a publicat cartea (două ediții ale ei au apărut în Anglia), împreună cu fostul director al CIA am scos un joc de spionaj pe un CD. Țin lecții și scriu articole, dar simt totuși o atitudine, în subconștient, ca față de un „fost dușman”. Deși nimeni nu mă jignește în America, nu-mi spune „ho!”, nu mă învinuiește de corupție.

În Rusia, urmărirea penală asupra mea a fost închisă, pensia mi-a fost returnată. Deși

foștii colegi nu dau pe dinafară de simpatie față de mine, nu de mult am luat prânzul cu ambasadorul rus, am contacte cu diplomații militari. Vin la mine în vizită foști colegi de la Moscova și din republicile fostei Uniuni, din Gruzia, de pildă. Americanii nu au uitat că am fost unul dintre primii care au ajutat la distrugerea unui monstru, KGB-ul. În 1992 G. Bush mi-a strâns mâna și mi-a spus că știe despre contribuția mea la prăbușirea vechiului sistem din Uniunea Sovietică.

În general, în America s-au ferit să-mi aplice etichetele de „spion” și „dușman” și au început să mi se adreseze cu prietenie.

Am fost în Rusia ultima oară în 1995. Soția și copiii vin la

mine, bătrâna mea mamă a rămas acolo. Ce să fac eu în Rusia acum? Am 65 de ani, să fi avut măcar cu 10 ani mai puțin, poate mă reapucam de politică.

Toți oamenii politici de azi – Elțin, Primakov sau alții – trebuie să se plece în fața lui Gorbaciov. El a deschis acele ecluze politice care au scos pe acești oameni în față. Azi rușii cuturea lumea și luptă să-și exprime gândurile, presa scrie mult adevăr și chiar dacă uneori o face puțin prea slobod, asta se întâmplă grație lui Gorbaciov pe care degeaba îl ciupește toți acum. Tinerii politicieni care vor veni la putere în Rusia azi ca și mâine își vor aminti cine le-a dat posibilitatea să participe la croirea viitorului țării lor. ■

PRIMA ATESTARE...

(Urmare din p. 82)

Veysel Donbaz a descifrat o tăbliță sumeriană veche de 4 000 de ani. Această piesă extraordinară constituie prima dovadă scrisă a corupției din istorie. Intitulată *Orele unei școli sumeriene*, tăblița povestește experiența unui elev slab la învățătură. Bineînțeles, familia lui dorește ca el să reușească. Părinții îl invită pe profesorul respectivului elev la masă, oferindu-i numeroase cadouri. Tăblița explică cum profesorul a fost răsfățat întreaga seară. O a doua tăbliță ne spune urmarea: școlarul prost a devenit peste noapte elevul cel mai strălucit din clasă...

În societățile din Sumer și Asiria, procesele comerciale ocupau primul loc pe lista cazurilor examinate de tribunale. Tăblițele explică modul în care curtea alegea doi sau patru judecători. Soldați înarmați cu pumnale și spade păstrau ordinea pe timpul

derulării procesului. Vinovații piereau sub una din aceste spade. Pedepsa capitală nu putea fi pronunțată decât de o Curte Supremă, prezidată de rege și de „premier”.

Dincolo de aceste documente, se cunoaște existența unei modalități de apărare pentru inculpați – asemănătoare avocatului de azi. Derularea întregului proces era consemnată de grefier pe tăblițe de argilă. Era așadar normal ca fiecare proces să cântărească tone. Pentru a evita o procedură greoaie și, implicit, pentru a renunța la justiție, era de preferat un mijloc de aplanare a conflictelor prin împăcarea de bună voie a părților implicate. De asemenea, tăblițele amintesc și de un consiliu al bătrânilor cu atribuții juridice.

Indiferent dacă ne vorbesc de caravanele negustorilor, de contractele de căsătorie sau de justiție, tăblițele de argilă ne dezvăluie crâmpoie din fascinanta istorie a Mesopotamiei. ■

Manuel STĂNESCU

Oștirea română la mijlocul sec. XIX: ostași din infanterie...

Cum și cu ce se îmbrăcau militarii? De ce purtau barbă sau mustață? Când și cum se căsătoreau? Câteva întrebări cărora încercăm să le găsim răspunsuri.

UNIFORME ȘI FAVORIȚI

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

Arsenalul de la brâu

În secolul XVIII, neexistând armată permanentă, ci doar mercenari în slujba domnului și a marilor boieri, nu poate fi vorba despre o uniformă. Fiecare lefegiu (arnău) se îmbrăca după propria-i fantăzie, în funcție de zona din care provenea și posibilitățile personale. Majoritatea arnăuților erau albanezi, macedoneni sau negri din ținuturile orientale. Deși nu se putea vorbi despre o uniformă tip, un stil general putea fi totuși ușor de observat. Costumul lor se compunea dintr-o cămașă, o *fermenea* (jachetă scurtă până în talie, cu mâneci lungi, uneori îmblănită și totdeauna bogat brodată) sau *cepchen* (jachetă scurtă până în talie cu mâneci lungi și despicate de sus până jos, de asemenea brodată). Dacă erau creștini, purtau *fustanellă* albă cu numeroase pliseuri;

... și lăncieri

dacă erau mahomedani purtau șalvari. Încălțau *iminei* (pantofi ușori, fără toc) sau papuci, iar dacă umblau călări, cizme și *meși* (cizmulițe din piele moale, ca un fel de ciorapi, păstrate în picioare după ce se descălțau de cizmele groase și grele de călărie). Pe cap se purta fes sau turban, indiferent de confesiunea arnăuțului.

În brăul lat, din șal persan rulat de multe ori în jurul mijlocului, arnăuțul purta o întreagă

panoplie: două sau mai multe pistoale, un hanger, un iatagan. De o curea îi atârna o pușcă cu țeavă lungă, cu patul plin de intarsii de sedef ori fildeș; de altă curea ce-i străbătea diagonal pieptul era prinsă o sabie încovoiată, iar o altă curea susținea cartuşiera și recipientul pentru praf de pușcă. Toate armele erau bogat ornamentate, ele reprezentând întreaga avere a arnăuțului, iar el le îngrijea cu toată atenția.

Başbulucbaşa al Curţii domneşti
în sec. XVIII

În prag de secol XIX eficiența în luptă a arnăuților devenise însă minimă. Ei aveau mai mult un rol decorativ și de reprezentare în suitele demnitarilor. Așa au și fost menținuți până către mijlocul veacului trecut în serviciul marilor boieri. Cu privirile lor crunte și mustățile zburlite, arnăuții mai puteau speria doar pe cei slabi de înger.

Un model, alt model

Prin adoptarea Regulamentului Organic, în 1830, s-a reînființat armata națională în Principatele Române. I s-a dat numele de „Miliție pământenească” și în ea au fost încadrați, după rangurile avute în arhondologia țării, toți boierii mari și mici, care au fost de acord să își radă bărbile și să poarte uniforma militară. Aceasta era compusă din *ceacou* (acoperământ de cap cilindric, din carton învelit cu pielele de miel negru, cu cozoroc de lac și stema țării din

alamă), *surtuc* (redingotă) *civît* (bleumarin), cu nasturi de alamă și paspoale în culorile fiecărei țări (galben pentru Muntenia și roșu pentru Moldova), *pantaloni ser* (gri) cu vipușcă în aceeași nuanță națională. Ofițerilor nu li s-au dat epoleți care să le desemneze gradele decât după un an, pe 22 august 1831, la protestele lor că nu li se arată respectul cuvenit de către egalii lor din armata rusă neimpresionați de galoanele de fir ce le aveau pe umeri. Această uniformă imita în totalitate modelul rusec. Nu existau decât două arme, infanterie și cavalerie. În următorii 15 ani a fost introdusă și artileria, care era echipată tot în stil rusec, având pe cap o cască din piele neagră, cu tui și garnituri de alamă; în mare măsură se adăuga un penaj din păr de cal, de culoare neagră. Generalii comandanți, statul major și adjutanții domnești au primit eghileți și bicorn.

O nouă etapă în istoria uniformei armatei române a început după revoluția de la 1848, influența rusească scăzând în favoarea celei franceze. Domnitorul Barbu Știrbei a introdus spiritul francez în armată. Artileria a primit tunică la două rânduri de nasturi și ceacou tronconic; cavaleria purta uniforma lăncierilor francezi. Pentru vreme rece, ofițerii lăncieri, stat-majoriștii și generalii purtau *ulancă* (haină scurtă de postav gros, vătuită, cu guler și manșete de pluș sau blană). Tot după model francezesc era și *burnusul*, un fel de manta largă, cu glugă, de care atârna un ciucure de mătase; gradele erau cusute pe mâneci în ghirlandă. Tot în vremea lui Știrbei a fost introdusă o nouă specialitate a

Însurătoarea abia
la gradul de
căpitan și de la
30 de ani în sus

infanteriei, vânătorii pedestri. Ei purtau o tunică scurtă din postav cafeniu, închisă la două rânduri de nasturi, pantaloni ser, largi, strânsi pe pulpe de jambiери de piele albă; pe cap aveau pălărie de fetru gri cu pene negre de cocos.

Domnia lui Alexandru Ioan Cuza a accentuat influența franceză. Vivandierele, specifice armatei franceze, au fost adoptate și la noi, în 1865. Uniforma lor era o mixtură de elemente militare și civile, de vechime bărbătești și femeiești, foarte revoluționare pentru acel moment când portul pantalonilor de către dame era extrem de blamat de întreaga societate. Vivandierelor – ale căror atribuțiuni erau de a comercializa băuturi și produse alimentare soldaților – le erau prescrise tunici cu garnituri de fireturi, pălării sau șepci în concordanță cu arma la care erau afiliate, fuste scurte până la genunchi pe sub care aveau pantaloni largi, cu lampasuri. De un centiron de piele neagră atârna o baionetă sau un tesac. Peste fustă era prins un șorțuleț alb. Cu excepția vivandierelor de la lăncieri, care aveau șapca specifică acestora, toate celelalte aveau pălărie de fetru negru, cu borul drept ridicat și prins cu o cocardă tricoloră de calota scundă; panglica era, de asemenea, tricoloră.

À la Napoleon III

Nici unui militar nu-i era permis să umble cum i se năzărea și nimic nu era lăsat la voia întâmplării, totul era prescris cu rigurozitate. Mai multe înalte decrete și ordine de zi din intervalul 1860-1862 stabileau podoaba capilară pentru toate armele. Astfel, lăncierii purtau „favorite care vor începe de la ureche și se vor prelungi în dreptul mustății, netrecând de gulerul mondlului”; tot favoriți erau prescriși pentru corpul medical, cu posibilitatea de a-și rade mustața, așa cum proceda generalul doctor Carol Davila. La celelalte arme (infanterie, artilerie, geniu, vânători) era ordonată mustața și imperiala (barbișon) – ale cărei dimensiuni erau lăsate la aprecierea posesorului –, după moda impusă de Napoleon III și pe care o adoptase și domnitorul, care renunțase la favoriții săi de lăncier din primul an de domnie. Printr-un ordin de zi din 21 august 1861 se reiterează această reglementare de care unele regimente de infanterie nu țineau seama și-și răseseră

imperiala, rămânând doar cu mustața, ceea ce era total inacceptabil.

Lipsa bărbii și a mustății era dezonorantă; de aceea, soldații care săvârșiseră diferite abateri de la regulamentul și-și ispășeau pedeapsa în „compania de disciplină” trebuiau să umble complet rași. Grănicerii și dorobanții călări erau obligați să poarte barbă întreagă. Această barbă era uneori incomodă și greu de întreținut de acești soldați „cu schimbul”, în majoritate țărani, care petreceau perioade sub arme și perioade acasă. De aceea, printr-un ordin de zi din august 1861, grănicerilor li se permitea să renunțe la bărbii și să-și păstreze doar mustața, pentru că se observase că „din cauza bărbilor ce erau îndatorați a purta sufăr la ale lor particulare și câmpenești ocupații când nu sunt de serviciu”.

Ginerică doar cu aprobare

În pofida acestor reguli stricte, majoritatea ofițerilor încercau să se sustragă uniformizării și, dacă tăietura și ornamentele tunicii ori chipiului nu puteau fi modificate prea mult, atunci își creau o înfățișare specială, cât mai personală și mai ieșită din comun, prin felul cum își potriveau podoaba capilară. Mustățile și imperiala, cultivate cu grijă – spălate, tușinate, pieptănate, parfumate și pomădate – atingeau uneori dimensiuni impresionante. Barbișonul generalului Ioan Emanoil Florescu, cele ale maiorilor Dimitrie Lecca, Constantin Barozzi și Nicolae Pisoski, aghiotant domnesc, mustățile pe oală ale căpita-

Artileriști de la mijlocul secolului trecut

nului Constantin Pilat sau cele foarte înfoiate ale șefului de muzică Eduard Hubsch, barba colonelului Ion Cornescu, comandantul dorobanților călări, erau celebre nu numai în armată, ci și în lumea civilă.

În probleme de favoriți cele mai impresionante performanțe le-au atins lăncierii care, departe de a și-i opri la marginea gulerului, așa cum prevedea regulamentul, îi lăsau să le măture umerii și chiar să le acopere epoleții. Cei ai maiorului Pavel Cernovodeanu și ai căpitanului Dimitrie Salmen erau admirați de toată lumea. Favoriți frumoși aveau și medicii militari Gustav Otremba și Iuliu Theodori. Aceștia i-au păstrat până târziu, către începutul veacului XX, când moda favoriților devenise total anacronică, dar lor le aminteau de anii tinereții. Atât Cernovodeanu, ajuns general în retragere, cât și dr. Theodori, devenit inspector general al Serviciului Medical al Armatei și medic al Casei Regale, se mândreau cu favoriții lor albi ca neaua ce li se răsfireau pe piept.

Ostași din trupele de vânători în preajma Războiului pentru cucerirea independenței

Dorobanți români după campania din Bulgaria din 1877-1878

Cu excepția marinei, unde se cerea ca ofițerii și trupa să fie ori rași ori cu barbă întreagă, aceste reglementări privind podoaba capilară au dispărut în vremea domniei principelui Carol I. Pentru că exista o totală libertate în alegerea formelor de mustați, barbișoane și favoriți se ajungea uneori la variante din cele mai exagerate.

Existau restricții și pentru viața privată a militarilor, căsătoriile neputându-se contracta decât în anumite condițiuni și cu acordul superiorilor. În luna noiembrie 1862 a fost dat un ordin de zi prin care erau stipulate aceste condiții. Mireasa trebuia să aibă o dotă substanțială pentru că „poziția oficerului îl obligă la cheltuieli considerabile la care solda lui *nu prea ajunge*, trebuie dar ca înșurătoarea să nu-i impue o noă sarcină și ca viitoarea consoartă să-i aducă o zestre sigură, constituită după lege și în proporție cu poziția ce are”. Numai ofițerii care ajunseseră la gradul de căpitan și aveau 30 de ani împliniți puteau să se gândească la înșurătoare. Aleasa inimii era necesar să posedă o avere estimată la cel puțin 3 000 de galbeni în proprietăți funciare sau un venit de

300 de galbeni pe an dacă aceasta era în numerar. Pentru certificarea acestei dote se cerea ca foaia de zestre să fie legalizată la tribunal. Permisunea pentru căsătorie era obținută, pe cale ierarhică, de la Ministerul de Război, iar ofițerul ce ar fi ignorat această procedură urma să suporte rigurile legii: „... Va fi considerat demisionat și șters din controalele nominale ale armatei”.

Pentru subofițeri și soldați nu erau prevăzute condiții dotale, dar și ei trebuiau să fie în etate de 30 de ani – vârstă la care se considera că individul a ajuns la maturitate –, să obțină avizul consiliului de administrație al corpului din care făceau parte și să își aleagă femei de treabă. Ordinul preciza: „Conșiliurile de administrație nu vor da permisiuni de căsătorie decât în limitele poruncii și numai femeilor oneste ce ar putea servi de *spălătoarese sau vivandiere*, sau folositoare armatei prin profesionea lor”. Nu era prea ușor să-ți întemeiezi o familie când erai militar, pentru că adevărata familie era chiar armata.

Ministerul da, comisia ba

Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen a adus cu sine o sobrietate de sorginte prusacă. Este drept că prințul, mai econom și admirabil administrator, și-a dat seama de investițiile inutile care se făceau pentru fireturi și alte ornamente și a trecut la un program de modificare și simplificare a uniformelor, fără însă a exclude culoarea locală. Dimpotrivă, a încurajat dezvoltarea unui specific național. În septembrie 1866 a fost instituită o comisie de uniformitate condusă de generalul Gheorghe Magheru, care era însărcinată cu elaborarea unui proiect pentru noile tinute militare. Maiorul Josef Thorand – care mai târziu a devenit unul dintre cei mai buni intențenți ai armatei române – înaintea Ministerului de Război mai multe propuneri pentru noua uniformă; sugestiile sale sunt apreciate, iar autorul lor numit membru în comisia mai sus-menționată. În cadrul comisiei însă, propunerile sale au fost respinse și criticate cu vehemență de ceilalți membri care nu puteau accepta o uniformă lipsită de strălucire. Maiorul Thorand vorbea de economie, de modele naționale, de folosirea materiilor prime autohtone, de tinute pentru camuflaj, de dispariția diferențelor de croi și ornamente dintre trupă și ofițeri (pentru ca aceștia din urmă să nu fie prea evidenți pe câmpul de luptă și să nu atragă focul vrăjmaș), de comoditate și eficiență. Aceste lucruri nu erau înțelese de colegii din comisie. Aceștia

au respins propunerile lui și au făcut doar modificări minore, precum înlocuirea tunicii de infanterie cu un spențer (haină scurtă până în talie), a cravatei negre printr-una albăstră și desființarea fireturilor de la harnașament și a centurii de fir de la ofițerii inferiori.

Abia în 1873 se va face o modificare majoră a uniformelor armatei române, atunci impunându-se caracteristicile naționale, care vor forma fondul uniformologic pentru următorii 70 de ani (cel puțin pentru mare ținută). Abia atunci a prins viață proiectul înnoitor al maiorului Josef Thorand, trupele neregulate de infanterie, dorobanții, fiind îmbrăcați în cămăși albe de in, cu gulerul, manșetele, epoleții și marginile albastre deschise, brâu de lână în aceeași nuanță, ițari, opinci și căciuli de miel negru cu penă de curcan. Acești bravi dorobanți, în uniforme lor simple, au adus independența României la 1877, prin furtunoasele atacuri la baionetă asupra redutelor turcești de la Grivița.

În acea iarnă de război 1878, s-a impus și o modă feminină – pălăria „dorobanțului” realizată de modista Aneta Engels, care își avea magazinul pe Strada Nouă la nr. 10, în București. Ea a făcut furori nu numai printre doamnele patriote din înalta societate românească, de dincolo și de dincoace de munți, ci și în multe capitale europene. După decenii în care armata română asimilase modelele altor țări, sosise momentul să-și fructifice bogatele tradiții naționale și chiar să propună lumii forme originale, pline de atractivitate, comode și eficiente. ■

Concurs național de istorie

Fundația „Noua istorie”, cu sprijinul ICIRG (Institutul de Cercetări Interdisciplinare Româno-Germane), al Körber-Stiftung și al Ministerului Educației Naționale, a lansat Concursul Istoria Mea – EUSTORY. Inspirat din modelul concursurilor care au loc în Germania din anul 1973 (vezi *Magazin istoric* nr. 3/2000), concursul este deschis tuturor tinerilor născuți după 1 ianuarie 1981. Pot participa atât candidații individuali, cât și echipe de coautori – elevi ai oricărui tip de școli, studenți, tineri aflați în serviciul militar etc.

Concurenții trebuie să realizeze o cercetare istorică asupra unui subiect concret subsumat temei-cadru a concursului: Copilăria și adolescența altădată. Sunt încurajate originalitatea abordării și contactul nemijlocit cu diversele categorii de izvoare istorice. Rezultatele acestei cercetări pot să fie prezentate fie sub forma unor texte scrise, fie sub cea a unor înregistrări audio sau video, animații computerizate, albume, foto-montaje, colaje, machete etc. Lucrările vor fi redactate în limba română sau în altă limbă în care participanții învață istoria în școală în România, conform legislației în vigoare. Lucrările vor fi expediate organizatorilor până la data de 30 septembrie 2000 (data poștei).

Fiecare lucrare va fi supusă la cel puțin două evaluări independente, iar lucrările premiate vor fi judecate de cel puțin 4 evaluatori.

Se vor acorda 5 premii I (în bani), 10 premii II (în bani), 20 premii III (în bani) și 100 premii IV (în cărți și abonamente la reviste de specialitate). Cele 5 premii I vor fi decernate personal de către Președintele României în cadrul unei ceremonii oficiale, care va avea loc la o dată ce va fi convenită ulterior, cel mai probabil în ultima decadă a lunii decembrie 2000.

Dintre câștigătorii vor fi selecționați participanții pentru școlile de vară organizate de Fundația Körber pentru premianții concursurilor din rețeaua Eustory.

Toți cei interesați pot obține broșura cu îndrumările pentru concurs de la organizatori sau prin intermediul profesorilor și inspectorilor de istorie. Adresa de contact din partea organizatorilor este:

Roxana Vasile, ICIRG – tel. 230 47 37
– fax 230 11 53
– e-mail: ird@fx.ro

Soluția integralei VIS DE UNIRE

C-CAT-S-ZAMA-ROTH-TA-CAFEA-EA-PAS-AM-SCIPIO-I-STOR-MIEL-INICE-RC-OF-NANI-A-F-LENE-AR-TP-IN-CUB-AL-AFARA-SCADERI-R-LUA-INEC-CARTAGINA

Soluția jocurilor din nr. 3/2000:

pag. 88: înscăunare (IN-S-CA-UN-A-R-E)
scule dace (S-CU-LE-DA-CE)

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Am precizat, și în alte rânduri, că rubrica noastră este alcătuită, în principiu, pe baza presei din urmă cu cinci decenii. O presă aservită regimului comunist și care nu surprindea în paginile ei întreaga realitate românească. Se contura doar imaginea unei societăți în „avânt constructiv și creator”, cu realizări „deosebite”, eludându-se cealaltă viață, plină de privațiuni, de nesiguranță. În timp ce pe șantiere se construia (și s-a construit atunci!), la Canalul Dunăre-Marea Neagră, în subterane, în Delta etc. își măcinau viețile cei condamnați la muncă silnică; foști oameni politici, intelectuali, studenți, muncitori, țărani, preoți ș.a., pentru faptul că nu se supuseseră dictaturii comuniste.

Revista noastră a publicat impresionante mărturii, evocări, documente ale suferințelor din acei ani.

Vom consemna și noi unele dintre acestea, rostul rubricii noastre fiind însă acela de a prezenta cititorului de astăzi ceea ce putea întâlni cititorul de acum 50 ani în publicațiile vremii.

Să începem cu câteva știri din viața politică. Se desfășoară săptămâna prieteniei româno-bulgare. Are loc Plenara Comitetului Central al Uniunii Tineretului Muncitor (U.T.M.); prezintă rapoarte Paul Cornea și I. Fazekas.

Împlinirea a cinci ani de la instaurarea, prin forță, a guvernului dr. Petru Groza este marcată de o adunare festivă la sala „Patria”, Ziua Internațională a Femeii,

8 Martie, este sărbătorită printr-o mare demonstrație în Piața Victoriei.

Are loc Congresul Cooperației din R.P.R.

Amplă campanie de semnare a apelului Sesiunii de la Stockholm a Comitetului Permanent al Congresului Mondial al Partizanilor Păcii (15-19 martie 1950), privind „interzicerea necondiționată a armei atomice ca armă de îngrozire și exterminare în masă a oamenilor”. Până la sfârșitul lui aprilie 1950, Apelul fusese semnat de 447 874 bucureșteni și 4 300 000 locuitori din întreaga țară.

La 20 aprilie este dat publicității Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R. pentru naționalizarea unor imobile, între care cele aparținând foștilor industriași, moșieri, bancheri, mari comercianți și „celorlalte elemente ale marii burghezii”, „hotelurile cu întreg inventarul lor” ș.a.

Iată una dintre reacțiile la acest decret, consemnată de *Scânteia* din 25 aprilie: „În Gara de Nord a sosit tocmai cursa de la Galați. La fereastra locomotivei a ieșit, plin de

funingine, mecanicul Popa Constantin.

— Ce mai e nou, tovarășe Gheorghe? Întreabă el pe un muncitor care citea, pe peron, *Scânteia*.

— Vestе bună, frate! Toate blocurile, hotelurile și casele foștilor moșieri, capitaliști și bancheri sunt de acum ale noastre, ale poporului muncitor.

Bulevardul 1848 (astăzi I.C. Brătianu)

Mecanicul a luat ziarul și a început să citească.

– Bun lucru!“

Să nu uităm, totuși. Vine primăvara... de-acum 50 de ani. Un început cu mărțișoare...

În *Adevărul* din 2 martie (antdatat, după o practică încă obișnuită a vremii), Fox (F. Brunea-Fox) scrie despre *Mărțișoare și surprize de sezon*.

Simboluri ale începutului de primăvară? Gazetarul le găsește la... „Aprozar“. Ele sunt „încorporate în castraveții de sezon și în ciușcile verzi. Fac frumos în vitrinele cu zarzavaturi... demodate. Etalați, printre andivele clorice, ceapa uscată și lumânările de nuntă ale prazului – vii ca niște gușteri castraveții; drăguți ca brotăceii – ardeiași iuți“.

Sunt, continuă Fox, „doar simboluri ale primăverii, încă necomestibili sub raport... pecuniar“. Și mărțișoarele... „Lăfăite la toate colțurile străzilor și bulevardelor – notează Fox – mi-ar fi plăcut să găsesc în plămuirile lor, mai mult sau mai puțin artistice, o imagine nouă a gingășiei ce ar vrea să exprime“.

Mărțișoare de-acum care amintesc vechile „simboluri ale superstiției, reprezentate prin nr. 13, prin trifoiul cu patru frunzulițe, prin purcelușul gras, lăbuțe de iepure, potcoava etc.“.

Noile mărțișoare sunt însă inspirate „din lumea muncii, a naturii, a artei, un trandafir, o turturică, un tractor, o căsuță, un chip, o fabrică sunt bune conducătoare de noroc“.

Culturale. Pe bulevardul 6 Martie (fost Elisabeta, astăzi din nou Elisabeta) funcționează cinematograful „Timpuri noi“ unde se proiectează filme documentare, preponderent sovietice.

De la cinematograful, la Teatrul de Operă (devenit Opera de Stat) care a împlinit 30 ani. În culisele unui spectacol, alături de Sorin Cunea, într-un repor-

În Parcul Libertății (azi Carol)

taș din *Viața Capitalei*, din 25 martie. „Maestrul de cor suit pe o scară“ privește „printr-o mică deschizătură a decorului. Urmărește mișcările baghetei dirijorului și pe jumătate întors la coriști le transmite ritmul orchestrei“. Din cușca sa, suflorul transmite replica „suflată pe melodie“.

Și la Opera de Stat, întrecerea în muncă dă roade. Astfel, dacă pregătirea unui

spectacol „înainte“ dura „între 6 și 8 luni“, „astăzi“, în întrecere fiind antrenate „450 persoane“, el se realizează în „numai 2 luni“. Este dată ca exemplu opera *Ivan Susanin* de M.I. Glinka (1804-1857)... „un spectacol ale cărui proporții n-au fost cunoscute în țara noastră“.

În sfera culturală au intrat și... cărciumile. Astfel, renumitul local „La Banditu“, de pe șoseaua Berceni – scrie *Scântea* din 7 aprilie – a fost transformat în Biblioteca Populară nr. 18. Alte asemenea cărciumi de pe Grivița, din Giulești, Grozăvești, Ghencea, Colentina etc. au devenit centre de lectură. Cele 19 biblioteci înființate au cca 75 000 volume, ele fiind frecventate – numai în februarie 1950 – de 13 962 cititori.

Doleanțe ale bucureștenilor consemnate de *Viața Capitalei*. Înființarea unei farmacie în cartierul Splaiul Unirii-Abator, a unei librării în cartierul Călărași-Mircea Vodă, a unei alimentare la intersecția Făinări-Bd. Republicii (azi Carol), a unui aprozar pe Calea Călărași, a unei cutii poștale în Tunari-Aurel Vlaicu.

Se mai solicită afișarea cheltuielilor de întreținere de la blocuri. Să fie simplificată eliberarea tichetelor de la dispensarul T.B.C. din str. Dimitrie Onciul. Strada Labirint se cuvine să fie mai puternic luminată. Autobuzele să fie dotate cu „placarde indicatoare“ cu „numele stației terminus și ale celor mai importante de pe traseu“.

Podul Izvor

Și câteva sesizări notate de I. Felea în rubrica *Foiletonul de luni din Viața Capitalei*. O „tovarășă Dobrița” vrea să divorțeze, deoarece soțul ei este „reacționar”: „bărbatul meu nu mă lasă să merg la ședințe, mă bate”.

La depozitul de lemne nr. 9, un grup de peste 20 de cetățeni așteptau în ger, în timp ce „Toma, delegatul, se afla în cărciumă”. La un alt depozit, un căruțaș a cerut suprapreț; a fost suspendat pe două zile. În fine, salariații trimiși la odihă prin Confederația Generală a Muncii nu sunt suficient examinați medical, la plecarea.

Stiri mărunte. În cadrul Academiei R.P.R. s-a constituit o Comisie permanentă de protecție a muncii. La uzinele „Republica” țevile clasate drept deșeuri sunt recuperate prin străduința muncitorilor. S-au deschis cursurile Școlii de bibliotecari, la care participă 112 cursanți, împărțiți – scrie *România liberă* din 18 martie – „în trei cercuri profesionale, după gradul cunoștințelor lor anterioare”.

Regulile de purtare pentru elevi, elaborate de Ministerul Învățământului Public, prevăd, între altele, ca elevul „să țină la onoare școalei sale și a clasei sale ca la onoare sa proprie”.

La 13 martie se constituie Uniunea Sindicatelor din Poligrafie, Presă și Instituțiile de Cultură; președinte – Alexandru Niculescu; vicepreședinti – I. Popescu-Puțuri, Maria Voluntaru.

Un câine turbat atacă locuitorii din Groapa Floreasca. Cei mușcați de acest patruped, de „rasă comună, talie mică, culoare gri”, sunt îndemnați să se prezinte „de urgență” la „Policlinica Caraiman nr. 38 A”.

La împlinirea unui an de activitate, Comitetul Provizoriu al Capitalei (ulterior, Sfat Popular și, apoi, Primărie) își

prezintă bilanțul: construcții de locuințe, înființarea de magazine de stat, amenajarea de sere în Parcul Național (Herăstrău), organizarea de biblioteci, fiecare cu 3-4 000 de volume, refacerea Arenelor Libertății (Romane), înființarea a 180 noi unități sanitare, constituirea a 242 centre de alfabetizare în întreprinderi și 71 în școlile elementare, inaugurarea primei linii de troleibuz.

mei linii de troleibuz.

Între lucrările edilitare importante se află și refacerea Șoselei Ștefan cel Mare, între Calea Dorobanților și Calea Moșilor (2 200 m).

De asemenea, în cartierul (orașul scriu ziarul) Militari se realizează legătura directă cu centrul Capitalei, printr-o nouă linie de tramvai, 13, cu o lungime de 3 800 m.

Pentru mai buna reglementare a circulației, intră în funcțiune un nou sistem de stopuri la intersecția bd. Nicolae Bălcescu cu str. C.A. Rosetti. În număr de 16, stopurile sunt instalate pe 8 stâlpi metalici și sunt dirijate dintr-o cabină special amenajată.

Cotidiene. Se reorganizează serviciile de pavoazare, afișaj și reclamă ale Capitalei, înființându-se „Întreprinderile Pavoazare-Afișaj-Firme București”, care vor informa publicul „prin firme luminoase, prin expunerea de mari placarde pe diferite calcanuri de imobile, prin valorificarea locurilor de reclamă de pe suporturile ceasornicelor publice etc.”. Se vor folosi „250 placarde publice” (*Viața Capitalei*, 14 martie).

Serviciul public de telefoane 03 (informații) provoacă nemulțumiri celor care apelează la el: din cauza cărții de telefon (editată în 1947 și depășită) solicitările sunt mult mai mari decât cele cărora lucrătorii serviciului le pot face față.

Se lucrează la un nou plan topografic al Capitalei. Lucrările au început în iulie 1949 și participă 44 echipe de specialiști.

La claca organizată pentru ajutorarea spitalului „Colțea”, participă „25 de prietene” care confecționează „cămășuțe, bonețele și pieptărașe pentru noii născuți”.

Dacă la „Colțea” lucrurile merg bine, iată că la un alt spital „Ilie Pintilie”, sunt unele nereguli. Astfel, la secția chirurgicală „nu se pot deschide ușile din cauză că unele ferestre au geamuri sparte, ceea ce stârnește curent în saloane, iar acoperișul deteriorat a rămas nereparat” (*Viața Capitalei*, 21 martie).

În școlile bucureștene se înființează „cercuri ale micilor istorici”. De pildă, numai la Școala elementară de băieți de pe Calea 13 septembrie, într-un astfel de cerc sunt 60 de elevi.

Se constituie Notariatul de Stat care, după cum precizează un Decret publicat în *Buletinul Oficial* din 31 martie „are scopul de a ajuta cetățenii din R.P.R. în întocmirea diferitelor acte de notariat, exercitarea drepturilor lor civile”.

În casa amiral Urseanu de pe B-dul Ana Ipătescu (acum L. Catargiu) se inaugurează Observatorul Astronomic „pentru muncitori”. Tot aici funcționează Pinacoteca Municipiului.

Redacția publicației *Pentru pace trainică, pentru democrație populară* (ediția în limba română), organ al Biroului Informativ al partidelor comuniste, organizează la 15 aprilie, în Aula Bibliotecii Centrale Universitare, o întâlnire cu cititorii.

În numele redacției – notează *Scântea* din 18 aprilie – vorbește Pierre Heniges. „Reprezențați – se adresează el auditorilor – pe cititorii unui

În Halele Obor

zării în secția lui a unui grup care citește și prelucrează regulat articolele ziarului. Din grup fac parte și numeroși muncitori care nu sunt abonați la ziar”.

Sportul se află în atenția marelui public. Pentru promovarea lui, consimnează revista *Stadion* din 4 martie, Comitetul pentru Cultură Fizică și Sport „a ajuns să stabilească normele înființării unor Asociații sportive de tip nou, formă superioară de organizare, care cheamă tineretul și vârștii la practica sportului la locul de muncă”. Astfel, zece Asociații sunt organizate de Confederația Generală a Muncii, iar alte două sunt pe lângă Ministerul Afacerilor Interne și Ministerul Apărării Naționale.

Câteva consemnări. România câștigă întrecerile de lupte cu Cehoslovacia. Muncitorul M. Ștefănescu iese învingător în campionatul de ciclo-cros al R.P.R. Se împlinesc cinci ani de la apariția ziarului *Sportul popular*.

Se stabilește o nouă clasificare a sportivilor din R.P.R.: maestru emerit al sportului; maestru al sportului; categoria I-a, a II-a, a III-a, categoria juniori.

La Campionatele internaționale de tenis de masă ale R.P.R. printre câștigători se numără și Angelica Rozeanu, la „simplu fete”.

Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ

HANNIBAL

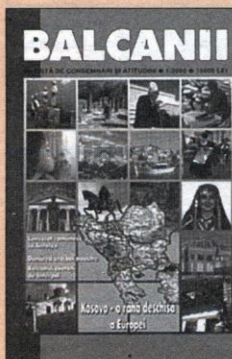
CONDICĂ AICI L-AU BIRUIT ROMANII PE HANNIBAL	→	ETAJ → ÎN DECADĂ! → ÎN CĂMARĂ!	→		→	AICI I-A ÎNVINS HANNIBAL PE ROMANI → ÎN COFĂ!	→	ASTRU → TATĂL LUI HANNIBAL
→		→		PAȘOPTIST (ȘTEFAN LUDWIG) → CĂPETENIE	→	→		→
ÎN STALI	→			BAUTURĂ ÎNTĂRIȚOARE → MUNȚI TRECUȚI DE HANNIBAL	→			
DÂNȘA								
→		TRECĂ- TOARE	→			ÎN RAMĂ!	→	
		FRUCTUL BRADULUI				MIOARE		
ÎNVINGĂ- TORUL LUI HANNIBAL	→	→				→		ÎN CERC!
TRAS LA FEREAȘTRĂ	→			PUI DE OAI AICI I-A ÎNVINS HANNIBAL PE ROMANI	→		→	
→				→				
NEDREPTE	→					ÎN ARCĂ!		
SUSPIN, OFTAT						→		
→		CÂNTEC DE LEAGĂN	→				METAL PREȚIOS	
	DELĂSARE	→				ÎN ȚARĂ!	→	
	CEAȚĂ					LĂTRĂTORI LA LUNĂ	→	
	→	ÎN MINĂ! PUS PE CAPUL ÎNVINGĂTO- RILOR	→		DE FORMA UNUI ZAR	→		
→		→			GER	→		
ȚEPE!		→		ÎN EXTERIOR	→			
ÎN SALĂ!	→			DĂRUIT				
MICȘORĂRI				→				
→							ÎN VENĂ!	
							→	
A PUNE MÂNA	→			REVĂRSARE MARE DE APĂ	→			
CETATEA LUI HANNIBAL								
→								

Gheorghe BRAȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

BALCANII

O nouă publicație subintitulată „revistă a mileniului trei“, Balcanii, după cum precizează editorialul primului număr, „își propune să prezinte situația

politică, economico-socială din această zonă geografică, stările de lucruri din Turcia, Grecia, Cipru, Iugoslavia, Bulgaria, Croația, Slovenia, Macedonia, Bosnia și Albania și, evident, interesele conjugate dintre România și aceste țări“.

Consiliul director al noii publicații este alcătuit din Carol Roman – director general, Victor Ionescu – redactor-șef, Nicolae Militaru, Ștefan Mitroi, Laura Vorniceanu.

Înainte de a fi reviste au fost: Balcanul (București, 1875), Balcanii (Iași, 1892), Balcanul (București, 1904), Balcania (București, 1938).

Înscriindu-se într-o bună tradiție, noua publicație consacrată zonei socotite, odinioară, „butoiul cu pulbere al Europei“ își începe drumul în universul presei românești.

Îi urăm ca acesta să fie lung, cu multe împliniri publicistice.

POSTA BLITZ... CONCURS

Noua formulă de concurs a fost primită cu interes de cititorii noștri.

O atestă multele scrisori primite și, mai ales, faptul că mulți corespondenți ne scriu că, atrași de... „blitz“ participă pentru prima dată la un concurs Magazin istoric.

Îi felicităm, atât pe noii veniți, cât și pe vechii și statornicii participanți, mulțumindu-le pentru gândurile exprimate.

Iată ce ne scrie DRAGOȘ-IOAN DANALACHE, din Vor-

niceni, jud. Botoșani, elev în clasa a IX-a a Liceului „Dr. M. Ciucă“, din Săveni: Din puținii bani pe care mi-i dădeau părinții pentru caiete, am reușit să cumpăr și revista dvs. Am hotărât să facem chetă, între colegi, ca să reușim să procurăm toate numerele de revistă. Gândul meu secret este să le cumpăr eu și le voi da și lor să le citească, pentru că vreau să am colecția mea.

VASILE BUDA, din com. Strâmbu Băiut, jud. Maramureș. Am intrat întâmplător în posesia unui exemplar al revistei în mai 1984 și din acea dată nu-mi lipsește nici un număr, datorită abonamentului, pe care-l voi continua, indiferent de preț.

ST. SÂNDULESCU, din Codlea: Vă transmit sincere felicitări pentru redactarea ireproșabilă a revistei și pentru organizarea acestor concursuri!

GH. NOVAC, din București: Am vârsta de 84 ani și sunt abonatul dvs. aproape de la înființarea revistei.

În fine, cuvinte de salut și din partea d-lui CRISTINEL EUGEN ROȘU, student la Institutul Teologic Franciscan din Roman, care ne adresează aprecieri și felicitări, atât pentru concursurile pe care le organizați, cât și pentru efortul și acuratețea de care dați dovadă.

„Dosarele Istoriei“

nr. 4(44), 2000

care va apărea pe 10 aprilie,

vă propune un grupaj de articole, documente și fotografii rare despre

REVOLUȚII ȘI REVOLUȚIONARI (SECOLUL XX) din cuprins:

- Secolul revoluțiilor
- Ecoul românesc al începuturilor revoluției lui Lenin
- „Lovitura pe la spate“ (Germania, 1919)
- Cele 133 de zile ale lui Béla Kun
- De la imperiu la republică: revoluția kemalistă
- Revoluția fascistă (Mussolini) și revoluția nazistă (Hitler)
- Revoluția legionară
- 23 august 1944: revoluție sau involuție?
- Mao Zedong și „revoluția culturală“
- „Revoluția garoafelor“ (Portugalia, 1974)
- Revoluții și revoluționari: America de Sud, Africa, Iran

CONTENTS (Romanian History)

I. Ghica The True Love for Your Country • **Gh. Ceaușescu** Unknown Testimony about Maniu's Trial • **In Memoriam** Nicolae Minei • **I. Lăcustă** Party Screening in 1948-1950 • **Al. Davier** The French-Romanian Relations (1880-1920; II) • **Ș. Rădulescu-Zoner** The Cotroceni Palace during WWI • **V.V. Tilea** – Envoy Extraordinary (III) • **I. Scurtu** 1918-1940. The Way Governments were formed (IV) • **D. Ghyka** Recollections (III) • **A.S. Ionescu** The Uniforms of the Romanian Army in the Last Century • Professor Stephen Fischer-Galați decorated in Budapest • **I. Lăcustă** In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine)

I. Ghica Le vrai amour de la patrie • **Gh. Ceaușescu** Témoignage inédit sur le procès Maniu • **In memoriam** Nicolae Minei • **I. Lăcustă** Les épurations du parti communiste (1948-1950) • **Al. Davier** Les relations franco-roumaines (1880-1920; II) • **Ș. Rădulescu-Zoner** Le Palais Cotroceni pendant la première guerre mondiale • **V.V. Tilea** – envoyé extraordinaire (III) • **I. Scurtu** 1918-1940. Comment les gouvernements se formaient-ils (IV) • **D. Ghyka** Souvenirs (III) • **A.S. Ionescu** Uniformes de l'armée roumaine au siècle passé • Le professeur Stephen Fischer-Galați décoré à Budapest • **I. Lăcustă** À Bucarest, il y a 50 ans

Содержание (Румынская история)

И. Гика Настоящая любовь к родине • **Г. Чаушеску** Неопубликованное свидетельство о процессе Маниу • **In Memoriam** Николае Миней • **И. Лăкустă** Партийные проверки 1948-1950 гг. • **А. Давье** Французско-румынские отношения (1880-1920 гг.- II) • **Ш. Рăдулеску-Зонер** Дворец Котроцени во время первой мировой войны • **В.В. Тилеа** – чрезвычайный посланник (III) • **И. Скурту** 1918-1940 гг. Как создавались правительства (IV) • **Д. Гика** Воспоминания (III) • **А.С. Ионеску** Военные формы румынской армии в прошлом веке • Профессор Штефен Фишер-Галац награжден в Будапеште • **И. Лăкустă** В Бухаресте 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte)

I. Ghica Die wahre Liebe für das Vaterland • **Gh. Ceaușescu** Unbekannte Zeugenaussage über Iuliu Maniu's Prozess • **In memoriam** Nicolae Minei • **I. Lăcustă** Die Parteiuntersuchungen zwischen 1948-1950 • **Al. Davier** Die französisch – rumänischen Beziehungen (1880-1920; II) • **Ș. Rădulescu-Zoner** Das Cotroceni Palast während des Ersten Weltkrieges • **V.V. Tilea** – Sonderbeauftragter (III) • **I. Scurtu** 1918-1940. Wie sich die Regierungen bildeten (IV) • **D. Ghyka** Erinnerungen (III) • **A.S. Ionescu** Die Uniformen der rumänischen Armee im vorigen Jahrhundert • Prof. Stephen Fischer-Galați in Budapest ausgezeichnet • **I. Lăcustă** In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana)

I. Ghica El verdadero amor a la patria • **Gh. Ceaușescu** Testimonio inédito sobre el proceso incoado a Maniu • **In memoriam** Nicolae Minei • **I. Lăcustă** Las verificaciones del partido de 1948-1950 • **Al. Davier** Las relaciones rumanas-francesas (1880-1920; II) • **Ș. Rădulescu-Zoner** El palacio de Cotroceni durante la Primera guerra Mundial • **V.V. Tilea** – enviado extraordinario (III) • **I. Scurtu** 1918-1940. Cómo se formaban los gobiernos (IV) • **D. Ghyka** Recuerdos (III) • **A.S. Ionescu** Los uniformes del ejército rumano en el siglo pasado • El profesor Stephen Fischer-Galați condecorado en Budapest • **I. Lăcustă** En Bucarest, hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 8 000

